

2019/2. szám

Börtönügyi Szemle

A Büntetés-végrehajtási Szervezet szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2019/2. SZÁM

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * 2019. 2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. TÓTH TAMÁS

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

LEHOCZKI ÁGNES

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. PALLO JÓZSEF

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Kiadásért felelős:

DR. CSATÓ KORNÉLIA

Főszerkesztő:

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF

Olvasószerkesztő:

RUTKAI KATA

KELLNER GERGELY

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác

www.dunamix.hu

Felelős vezető:

SZAKOLCZAI LÓRÁNT

ISSN 1417-4758 (Nyomtatott)

ISSN 2559-9771 (Online)

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

E-mail: szemle@bv.gov.hu

SZÁMUNK SZERZŐI

DR. BENCZE BÉLA bv. alezredes, parancsnokhelyettes, Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet

ÉLES ÉVA ny. bv. alezredes, Szegedi Fegyház és Börtön, a Pszichológiai osztály osztályvezetője, klinikai szakpszichológus, pszichoterapeuta

FIBINÉ BABOS BARBARA bv. alezredes, Pszichológiai osztály-vezető, Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézete

DR. IBOLYA TIBOR fővárosi főügyész, címzetes egyetemi docens

JANKOVICS ANNA MÁRIA végzős hallgató, Apor Vilmos Katolikus Főiskola

DR. HABIL. JUHÁSZ ZSUZSANNA egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

DR. LŐRINCZ JÓZSEF c. egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

DR. NAGY GÁBOR DÁNIEL egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Vallástudományi Tanszék, elnök, Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület

TIKÁSZ SÁNDOR bv. dandártábornok, intézetparancsnok, Szegedi Fegyház és Börtön, címzetes főiskolai tanár

VISONTAI-SZABÓ KATALIN PHD egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék, Jogpszichológiai Kutatócsoport

DR. ZAKHAR TIBOR bv. ezredes, intézetparancsnok, Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet

Borítófotó: Bv. fotó

A megjelenő írások nem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, hanem a szerzők saját, tudományos szabadságon alapuló álláspontját képviselik.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek

a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogva tartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját a tudományos közvélemény által elfogadott tudományterületek (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológiai, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok, szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetiségért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon tüntessék fel nevüket, munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat, rendfokozatukat is.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A beérkezett írásokat a szerkesztőség név nélkül továbbítja a bíráló bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A megjelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye, illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését követően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha vannak) javítása.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására. Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg a formai követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szerkesztőségnek nem áll módjában megjelentetni azt.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

ÉLES ÉVA:

- A fogvatartottakkal kapcsolatos pszichológiai feladatok bemutatása, kiemelt témakörként ismertetve a tényleges életfogytiglanos fogvatartottakkal kapcsolatos kihívást 5
Psychological tasks relating to inmates, highlighting the challenges of caring for the prisoners serving actual life sentence

JANKOVICS ANNA MÁRIA:

- Az APAC-csoport szocializációs szerepe a börtönben és a börtön után 13
The socialization role of the APAC group during and after the imprisonment

JUHÁSZ ZSUSZANNA:

- Nemzetközi kitekintés – Egészségügy és börtönkörnyezet 27
International outlook – Healthcare and prison environment

TIKÁSZ SÁNDOR:

- A Büntetés-végrehajtási Szervezet reintegrációs tevékenységei a Szegedi Fegyház és Börtön gyakorlatának tükrében 37
Reintegration activities of the Hungarian Prison Service – the best practices of the Szeged Strict and Medium Regime Prison

VISONTAI-SZABÓ KATALIN:

- Börtönben a családtag 47
Family member in prison

ZAKHAR TIBOR:

- Egy konferencia margójára, avagy esély a gyermekeknek... 61
A side note to a conference – Chance for the children

RÖVIDEN

BENCZE BÉLA:

- A Baranya megyei büntetés-végrehajtás 135 éve 74

FIBINÉ BABOS BARBARA:

- A pozitív pszichológia és a büntetés-végrehajtás 80

IBOLYA TIBOR:

- „A szovjet foglyai 1919” bronz plakett, és ami mögötte van 85

LŐRINCZ JÓZSEF:

- Ajánló 92

NAGY GÁBOR DÁNIEL – TIKÁSZ SÁNDOR:

- A radikalizálódás megelőzése a büntetés-végrehajtásban 96

Fotó: Bv. fotó

Éles Éva

Á FOGVATARTOTTAKKAL KAPCSOLATOS PSZICHOLÓGIAI FELADATOK BEMUTATÁSA, KIEMELT TÉMAKÖRKÉNT ISMERTETVE A TÉNYLEGES ÉLETFOGYTIGLANOS FOGVATARTOTTAKKAL KAPCSOLATOS KIHÍVÁST

Psychological tasks relating to inmates, highlighting the challenges of caring for the prisoners serving actual life sentence

A pszichológus szakmai tudásával a fogvatartottak társadalmi reintegrációját támogatja, feladata az önbecsülés és felelősségérzet fenntartása és fejlesztése, a társadalmi hasznosság tudatának kialakítása, a szabadulás utáni társadalomba való beilleszkedés elősegítése. Munkája a fogvatartottal való első találkozással kezdődik, befogadó szűrővizsgálattal feltárja a fogvatartott személyiségének aktuális jellemzőit, a biztonságot veszélyeztető tényezőket. A kockázatértékelés alapján megtervezi a gondozási tevékenységet, kiemelt figyelmet fordít az öngyilkossági kísérletek megelőzésére, a krízishelyzetek kezelésre, valamint a biztonságot veszélyeztető körülmények feltárására. A jó mentálhigiénés környezet megteremtésében kiemelt szerepe van, a lelki egészség megőrzése érdekében prevenciók munkát végez.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartottakkal végzett pszichológusi munka fókuszában a részleg életébe, a közösségébe való beilleszkedés és az új élethelyzet elfogadása áll. Fontosnak tartja fenntartani az élet iránti vágyat, a különböző tevékenységek iránti érdeklődést, a motivációt olyan tevékenységek iránt, amelyek flow élményhez, boldogsághoz juttatják a fogvatartottakat.

Kulcsszavak: reintegráció, börtönhumanizáció, befogadó szűrővizsgálat, kockázatértékelés, szuicid prevenció, tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, flow élmény

The psychologist uses his/her professional knowledge to support the social reintegration of the inmates, his/her task is to help maintaining and developing self-esteem and sense of responsibility, developing the awareness of social utility, and to facilitate integration into the post-release society. The psychologist's work begins with the first encounter with the inmate, where an inclusive screening reveals the current characteristics of the prisoner's personality and the factors that threaten security. Based on the risk assessment, the psychologist plans the care activity paying particular attention to the prevention of suicide attempts, crisis management and detecting the conditions threatening safety. The psychologist plays a key role in creating a good mental hygiene environment, and does preventive work to preserve mental health.

The psychologist's work with life-long sentenced prisoners focuses on the prisoners accepting the new life situation, integrating into the life and the community of the prison section. It is important to maintain the desire to live, the interest in various activities, and the motivation for activities that result for prisoners in living some flow experience and happiness.

Keywords: reintegration, prison humanization, screening during the intake interviews of the prisoners, risk assessment, suicide prevention, life imprisonment, flow experience

AJÁNLÓ ÉLES ÉVA TANULMÁNYÁHOZ

A börtönpszichológia intézményes bekapcsolódása a hazai büntetés-végrehajtás elméleti művelésébe és gyakorlatának alakításába a 20. század 70-es éveire tehető. Ez összefüggésben állt azzal, hogy honi börtönügyünk fejlődését a 70-es évek második feléig – a nyugat-európaítól eltérően – nem támogatta számottevő elméleti tevékenység. Ennek oka a szakterület elzártságában és elzárkózásában keresendő, abban a sajátosságban, hogy hazánkban az állami erőszakszervek, így a büntetés-végrehajtás egész intézményrendszere a politika direkt, intim irányítási szférájába került, s így az elméleti művelés számára alig hozzáférhető volt. A társadalomtudományoknak különösen a 70-es évektől való korlátozott felélénkülése után a börtönügy a kriminológiával, a pedagógiával és a pszichológiával is talált érintkezési pontokat. A nevelés gyűjtőfogalma lett mindazon pozitív hatásoknak, amelyek az elítéltet esélyesebbé tették a társadalomba beilleszkedésre. E folyamat fontos állomása volt a humán segédezőknek, így a pszichológusoknak a fokozatosan szélesedő bevonása.

A kezdeti években, a pszichológusi hálózat megszervezésekor a börtönpszichológia teljesen kidolgozatlan területnek számított, a pszichológusok egy részét csodavárással, másokat munkájuk lebecsülésével, jobb esetben közömbösséggel fogadták. Tevékenységük hasznossága azonban gyorsan elismerésre talált, amikor szakmai ismereteikkel közreműködtek a differenciált őrzés, a jogszabályok kimunkálásában, de az olyan új intézmények, mint a munkaterápiás intézet, vagy a gyógyító-nevelő csoport létrehozásában és működtetésében is. A 80-as évekre kialakult a börtönpszichológusoknak egy „törzsgárdája”, akik megszerették hivatásukat, és nem csupán az intézetek gyakorlatának színvonallemelésében, de szakmájuk tudományos kutatásában is jelentős eredményeket értek el.

Intézetinkben ma már a pszichológiai munka iránt nagy az igény, a pszichológus egyre sokoldalúbban tud közreműködni a büntetés-végrehajtási feladatok végrehajtásában, mint azt tehette a kezdetekkor. A pszichológus feladata a befogadáskor a fogvatartottak pszichés állapotának megállapítása, hatékony segítségnyújtás a Befogadási és Fogvatartási Bizottságnak a biztonsági kockázat és a fogvatartási rezsim kiválasztásában, valamint a munkaalkalmasság megállapításában. A végrehajtás folyamatában a pszichológus figyelemmel kíséri a fogvatartott pszichés állapotának alakulását, ennek érdekében pszicho-diagnosztikai vizsgálatokat végez. Fontos szerepe van a rendkívüli események megelőzésében stresszkezelő módszerek alkalmazásával, a pszichés feszültségek oldásában és krízishelyzetekben való gyors beavatkozásban. Az intézeti pszichológus feladata nem csupán a fogvatartotti állományra fókuszál, hanem a személyi állomány időszakos pszichikai alkalmassági vizsgálatának elvégzését, pszichés támogatását, gondozását szintén ellátja.

Éles Éva tanulmánya jól tükrözi negyedszázados munkatapasztalata értékeit, a munkaköréhez fűződő intellektuális és érzelmi kapcsolatát. Speciális feladata, az életfogytiglan és tényleges életfogytiglan elítéltekkel való foglalkozás kiemeli őt a többi börtönpszichológus közül. Fokozott felelőssége segíteni ezeket az elítélteket abban, hogy megfelelő túlélési stratégiát készítsenek azért, hogy átvészelhessék az előttük álló, igen hosszú időszakot. Segíteni őket a mindenáron való alkalmazkodásban, a stresszhelyzetekkel való megbirkózásban, a fizikai és pszichikai stabilitás megőrzésében, a depresszió, az öngyilkosság, az agresszió elkerülésében. *(A szerkesztő)*

Bevezetés

Tanulmányomban az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést töltő fogvatartottakkal végzett pszichológusi tevékenységet szeretném bemutatni. Írásomban több évtizedes pszichológusi munkám tapasztalati anyagát használtam fel.

Humán tudományok a szabadságvesztés sikeréért – Paradigmák váltakozása

A büntetés-végrehajtás humanizálódási folyamata a pedagógia tudománya mellett a pszichológiát is fontosnak vélte bekapcsolni a fogvatartottak reszocializációjába. A pedagógiai eszme, valamint a nyugati treatment irányzatok hatásaként megjelenő terápiás szemlélettel a büntetés-végrehajtás tevékenysége átalakult, a szemléletváltozás egy viszonylag magasan képzett, a humánus értékek iránt elkötelezett, a fogvatartottak nevelését, személyiségének formálását, valamint a társadalmi integrációját fontosnak tartó kezelő személyzet kialakulását eredményezte. A pedagógiai és pszichológiai közelítésmódok integrációja mellett, a szociális problémák kezelésének fontossága is felismerésre került. Világossá vált, hogy az elítéltet csak körülményeinek megváltoztatásával lehet tartósan „átnevelni”, és megfordítva, a körülmények módosulása akkor hat pozitívan az egyenre, ha eme változások befogadására személyisége alkalmassá válik. Ez a komplex szemléletmód a büntetés-végrehajtás adaptációját segíti a változó társadalmi elvárásokhoz, és hozzájárul a benne folyó tevékenység reálisabb értékeléséhez.

A 21. század kezelési koncepciójában a humánus börtön fogalma továbbra is megmaradt, elsősorban a bánásmódra és az egészséges, emberi méltóság megőrzéséhez szükséges életfeltételek, szociális környezet biztosítására vonatkozik.

A szabadságvesztéssel kapcsolatos korábbi szemlélet a társadalmi beilleszkedés hatékonyságának megítélésakor a reszocializáció sikertelenségéért a „börtönre” hárította a felelősséget, a bűnismétlés, a társadalmi békét megzavaró súlyos bűncselekmények elkövetésekor a közvélemény is a börtönnevelés sikertelenségét hangoztatta.

A társadalmi viszonyok gyors változásával az értékrendek megváltoztak, az életmódbeli különbségek, az iskolázottsági és műveltségi szint csökkenése, a munkával szembeni elutasító attitűd, az alacsony motivációs és aktivitási hajlandóság, a szerfogyasztók és pszichiátriai zavarban szenvedők magas száma, valamint az életkori polarizáció (sok fiatal, sok idős) a börtöntársadalom összetételének megváltozását eredményezte. A változások hatására új kérdések fogalmazódtak meg, például az, hogy a reszocializáció mellett szükséges-e a fogvatartott társadalmi reintegrációja. Felismerésre került, hogy a szabadságvesztés ideje alatt nemcsak szocializálni kell a fogvatartottat, hanem képessé kell tenni arra, hogy beilleszkedjen előbb a börtön mikrokörnyezetébe, majd a szélesebb társadalmi közösségbe, valamint, hogy a megszerzett kompetenciák birtokában jogkövető, hasznos tagja legyen közösségének.

Megfogalmazásra került, hogy a sikeres reintegráció feltétele a fogvatartott aktív, önkéntes részvétele a reintegrációs tevékenységben. E szemlélet szerint a fogvatartott nem elszenvedője a nevelésnek, hanem aktív résztvevője a folyamatnak, a sikeréért a felelősség nemcsak a büntetés-végrehajtást, hanem őt is terheli.

Az önkéntes, aktív viselkedés nem jellemző tulajdonsága a fogvatartottnak, a börtön hierarchikus rendszerében az élet minden területét áthatja a kontroll, ez védekezésre kényszeríti az embert, informális hálózatot hoz létre. Ezt az ellentmondást nem könnyű feloldani. Együttműködést várunk el egy olyan rendszerben, ahol minden élettevékenység szabályozott, amivel szemben a fogvatartotti attitűd negatív.

Egy tréning alkalmával a fogvatartottakat arra kértem, hogy a börtön fogalmára asszociáljanak. Láthatóan élvezték a feladatot, meglepett a cselekvést kísérő eufória. Több alkalommal, évek kihagyásával megismételtem a játékot. Minden alkalommal – felszabadult hangulatban – negatív tartalmú asszociációk születtek. Ebben a milióban a „Légy erős!” mottója érvényes, a reintegrációra pedig a „Légy tevékeny, változz!” jelmondat motíváló.

A 2015-től hatályos új Bv. kódex fő feladatként a társadalmi reintegrációt határozta meg. A fogvatartottal szemben elvárás, hogy jog- és normakövető állampolgár legyen, körültekintően és odaadóan végezze munkáját, vegyen részt a reintegrációs programokban. Pszichológusok esetében ez kiegészülhet Mérei Ferenc gyógyító tevékenységre vonatkozó ajánlásával: *„A pszichológusnak szeretnie kell a beteget, akit rábíznak... meg kell találni a pozitív mozzanatait, a pozitív tulajdonságait kell erősíteni. Ez az ars poétikám, ez a lényege.”*

A pszichológus helye és feladata a Büntetés-végrehajtás Szervezetében

Az elítélt személyiségének megváltoztathatóságát hirdető pedagógiai eszme időszakában a pszichológus a nevelési szakterülethez tartozott, elvárás volt vele szemben a nevelési munka hatékonyságának pszichológiai eszközökkel történő támogatása. A pszichológia erőteljes fejlődésével, speciális szakképesítések birtokában a reszocializációs-reintegrációs folyamat újragondolásával megváltozott a pszichológus intézeti hierarchiában elfoglalt helye, szerepe. A pszichológus végzettségéből és szakmai kompetenciájából fakadóan a dinamikus biztonság megteremtését hatékonyan elősegítve, a büntetés-végrehajtás más szakterületeivel együttműködve önálló tevékenységet végez. Szervezeti besorolása az adott bv. szerv sajátosságaihoz igazodik, immár önálló tevékenységet végezhet, tekintélye és felelőssége az intézeti hierarchiában növekedett. Mérei Ferenc pszichológiával kapcsolatos optimizmusa mára beigazolódott, azt írja: *„A jelek azt mutatják, hogy a harmadik évezredben fel fog tárulni a lélektan elhivatottsága az ember sorsában. Missziója az önismeret lesz... Az önismereti tudatosság az egyetlen hatékony eszköz, amelyet az elkövetkező században szembeszegezhetünk a körülményeinkből fakadó manipulációs hatásoknak.”*

Pszichológusként a 90-es évek elején kezdtem dolgozni a Szegedi Fegyház és Börtönben. Szerencsés voltam, mert találkozhattam a szakma lelkes képviselőivel. Jellemző volt rájuk a kíváncsiság, a pszichológia tudományos szintű művelése, a felmerült problémák megoldására törekvés. Optimizmus és lelkesedés egyszerre volt jelen a munkában. A képzőhelyeken, szellemi műhelyekben elsajátított tudás azonnal alkalmazásra került, igyekeztek átadni a „kunsztot”: hogyan lehet szakmánk sokforrású ismeretanyagát mindig a segítségre szoruló egyetlen emberre érvényes tudássá szintetizálni. Ma közel 100 pszichológus dolgozik a büntetés-végrehajtásban. Összefogva, problémákat megbeszélve,

egymást segítve a sikeres reintegrációért dolgoznak. Szakmai képzettségük szerint a klinikai szakpszichológusok, munka- és szervezetszichológusok, tanácsadók, pedagógiai szakpszichológusok és pszichológusok dolgoznak a büntetés-végrehajtásban.

A börtönpszichológus munkaterepe a zárt intézet. Mivel fontos, hogy térben közel tartózkodjon a kezelésére, gondozására bízott emberekhez, ezért rendelője általában a körleten kerül kialakításra. Belépve a fegyházba, a hely illatát/szagát érzékeljük. Ez sokáig megmaradhat bennünk, a fogvatartottak látványa, a szürke tárgyi környezet szintén maradandó élményt jelent. Vörösmarty Mihály kezdő verssora: „*Hová lépsz most, gondold meg, oh, tudós!*” önkéntelenül eszünkbe juthat.

A börtönkörülmenyek elfogadása, a körülményekhez való alkalmazkodás feltétele a további munkavégzésnek. Szupervízió, mentor segítségével könnyebb a beilleszkedés, a kellemetlen élmények feldolgozása segítheti a körülmények elfogadását. Lassan gyűlnek a tapasztalatok, tudatosodik, hogy a bv. írott és íratlan szabályai mellett a civil életben alkalmazott viselkedésmódok is adekvátak, az európai börtönalapelvek a szabadságfok és a közérzet javulását hozták. A „beilleszkedett” pszichológus képes a fogvatartottban meglátni a segítségre szoruló embert, a kezdeti szorongást legyőzve hatékonyan cselekedhet a börtön külső és belső biztonságának megőrzéséért, az önismereti tudatosság, önbecsülés kialakítása érdekében.

A pszichológus feladatai: a fogvatartottak pszichés állapotának ellenőrzése, nyomon követése, pszicho-diagnosztikai vizsgálatok elvégzése, pszichés feszültségek oldása (stresszkezelő módszerek alkalmazásával), a krízishelyzetekben intervenció (konfliktusokat előidéző tényezők, motivációk feltárása), a prevenció, korrekció és személyiségfejlesztés. A személyi állomány időszakos pszichikai alkalmassági vizsgálatának elvégzése, a pszichés támogatás, gondozás szintén feladata.

Legfontosabb tevékenysége a befogadó és a kockázatbecslés. A prediktív mérőeszköz felvételével megtörténik a fogvatartotti viselkedés kockázatot jelentő tényezőinek megismerése. A fogvatartás biztonságára kockázatot jelenthet a befogadott agresszív viselkedése, szuicid készítése, pszichoaktív szerfogyasztó magatartása, szökési szándéka, valamint a hierarchiában elfoglalt alacsony vagy magas szociális státusza. A kockázatbecslés során megtörténik az öngyilkosság szempontjából veszélyeztetettek kiszűrése, állapotuknak megfelelő orvosi és pszichológusi ellátása, gondozásba vétele. A szuicid nyilvántartásban szereplők havonta vagy szükség esetén gyakrabban pszichológusi konzultáción vesznek részt. Az öngyilkos cselekmények számának csökkentése a büntetés-végrehajtás kiemelt célkitűzése. Megállapítható, hogy a Szegedi Fegyház és Börtönben az utóbbi két évben a mentálhigiénés tevékenységnek köszönhetően jelentősen csökkent az öngyilkossági cselekmények száma, növekedett a pszichológusok iránti bizalom és együttműködési készség. Szükséges megemlíteni a szex-offender csoportba tartozó fogvatartottakkal végzett önkéntes alapon működő, szexuális devianciát kezelő, visszaesést megelőző pszichológiai foglalkozásokat, amelyek intézeti szinten és a Budapesti Fegyház és Börtönben működő részlegben valósulnak meg.

Pszichológus a HSR-en¹

A Szegei Fegyház és Börtönben speciális csoportot alkotnak a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltők (a továbbiakban: tézses). Többségük normál fegyház körülmények között él, kisebb létszám tartózkodik a HSR részlegen.

A tézses fogvatartottakkal végzett munka csak kismértékben különbözik a más típusú büntetést töltők pszichológusi foglalkozásától. A különbséget a foglalkozás megtartásának helyszíne adja, a fogvatartott meghallgatása a zárkában vagy a közösségi térben (foglalkoztató) történhet. A szociális tér speciális jellemzői a rácsok, elválasztó plexiüvegek, a terápiás teret pásztázó kamerák. E tárgyi környezetben kezdetben a pszichológus szokatlanul, mondhatni szorongással telve működik, csak lassan barátkozik meg a munkakörülményekkel és a fogvatartottak személyiségével.

Kritikus élethelyzetet teremthet a részlegen az új fogvatartott befogadása, a befejezett öngyilkosság, az elhalálozás, a súlyos gyógyíthatatlan beteg jelenléte és szenvedésének látványa, valamint a működéssel kapcsolatos intézeti változások.

Az előzetes ház közösségi életével összehasonlítva a HSR-en minden lelassul, szinte megáll az idő, a napi program végrehajtása a legfontosabb. Külső szemlélőnek úgy tűnhet, hogy megszűnt a létezés, pedig csak nyugalom van, a csend az indulatok, belső viharok lecsendesítését segíti. Eleinte félelemkeltő ez a hangulat, de rövid idő elteltével a nyugalmat, a zajmentes környezetet megszokják, igénylik a fogvatartottak. A gyászhoz, a veszteségérzés feldolgozásához kell az ingerekben szegényebb világ. A kevés inger kevesebb vágyat ébreszt, talán könnyebb is elfogadni az életfogytig tartó szabadságvesztés tényét. A halálig tartó bezártság tudatának, élményének elfogadására nincs külön érzékszervünk, szerencsénkre így a kezdeti reménytelen, depresszív hangulattal jellemezhető periódus felváltja a reménykedő, bizakodó szemlélet. Az évek múlásával a bizakodás alábbhagy, minél hosszabb ideje van bent valaki, annál inkább beletörődik helyzetébe, elfogadja otthonául a HSR részleget, és komfortosan kíván élni. Ha ezt az egyensúlyt valami veszélyezteti, akkor azonnal nyugtalanság, irreális gondolatok, bűnbakképzés, szuicid fantáziák jelennek meg. A pszichológusra hárul a félelmet kiváltó helyzetek feltárása, a negatív fantáziák, téveszmék felismerése, a realitás irányába való elmozdulás elősegítése, a kedélyállapot stabilizálása.

Említettem, hogy a HSR részlegre bekerülést a legnehezebb érzelmileg feldolgozni. Hosszú időszak után azt kell mondanom, hogy a most újonnan bekerültek felkészültebbek, több tudással rendelkeznek a körlet életéről, így szorongásuk sem annyira hangsúlyos. Egy nemrég bekerült tézses első élményéről így beszél: *„Az első nyomasztó éjszaka után, reggel, madárdalra ébredtem. Ez annyira megérintett, hogy versben örökítettem meg a pillanatot. Versem címe: Csillagban is madarakat hallgatok. „Alig virrad, s máris madárdalt hallok, a napocska lassan ébredszik, zene füleimnek, dalolj kis csalogány, énekes rigó és cinkos cinege, daloljatok ti kedves muzsikuskok... Ők ültetnek örömkönnyekeket arcunkra, most már tudod mit jelent számomra a madárdal. Volt idő, hogy mindent, de most már csak epedező vágyakozást”*

A fogvatartás alatt kisebb-nagyobb krízisek jelentkezhetnek. Kezelésük sikere a fogvatartott személyiségétől, pszichés sérülékenységétől, valamint előzetes élményeitől függ. Krízismunkát a körletlen dolgozó team tagjai végeznek. Krízisben az azonnali

1 Hosszúidős Speciális Részleg

segítségnyújtáson van a hangsúly, például, előfordult, hogy nem hívó fogvatartott kért lelkesítő gondozást, vagy a pszichológust korábban elutasító fogvatartott fordult pszichológiai segítségért.

Előfordul, hogy az elkövetett bűncselekmény miatti önvád, büntudat vált ki érzelmi krízist. Ez általában nem jellemző az ítélet töltésének időszakára, inkább az előzetes és nem jogerősen letartóztatottnaknál találkozhatunk e krízissel. Az elítélteknél az idő múlásával, a túlélés érdekében a büntudati érzések elhalványulnak, mert fontosabb az életre berendezkedni. Érzelmi krízishelyzetben aktivizálódhatnak a korábbi élmények, az agresszió megjelenésével növekszik az öngyilkosság bekövetkezésének esélye. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az elkövetett cselekmény és a fogvatartás közötti kapcsolat nem képezi a pszichológusi foglalkozás témáját, rejtetten minden beszélgetés háttérében ott van ennek a témának a feszültsége. Vers formájában jelenítette meg egy tészes fogvatartott a bűncselekménye következtében kialakult új helyzetét és feladatát. A vers címe: Szögek. *„Az öreg bakancs szétesett, most már meztláb járom az utat, csak egy jó seprű kell, összesöpörni a szögeket, melyeket valaha szétszórta...”* Idővel a szögek összesöpörésében segíthet a pszichológus, jelenlegi élethelyzetében még nem tart igényt a segítségre.

A börtönpszichológus munkájában a titkok megőrzése mellett a bizalom kialakítása jelent kihívást. A rendszer működéséből eredő paranoid működésmódok, a bizalmatlanság légköre nem kedvez a mentálhigiénés tevékenységnek, a pszichológus beavatkozásával szembeni ellenállás legyőzése hosszabb időt igényel. Változó a fogvatartottak izolációra adott reakciója, míg egyesek az izoláció hatására közlékenyekké válnak, mások kevesebb betekintést engednek belső világukba. Gyakran előfordul állapotellenőrzéskor, hogy jó közérzetük ellenére kijelentik: *„Nem lehetek jól, ha itt vagyok”*. Jólétükről akkor beszélnek, amikor tudnak főzni, sportolni, zenét hallgatni. Elmondásuk szerint a körleten flow élményt nyújt a versírás, új ételreceptek kipróbálása, a sportolás és fésítés, a növények ápolása, kisállat gondozása.

A HSR részlegen büntetést töltő fogvatartottak a hosszú évek alatt elfogadják a bezártságot, a körlet többi részétől való izolációt. Zárkaelhelyezésük kényelmet nyújt, nem kell megküzdeni a társakkal, nem kell alkalmazkodni a változó körülményekhez. Az izoláció az alkalmazkodóképességet gyengíti, észlelhető, hogy komolyabb konfliktusok alkalmával nem kötnék kompromisszumot, kizárólag saját érdekeiket tartják szem előtt. A személyiségváltozás lassú vagy egyáltalán nem történik meg, gyakran azt látjuk, hogy a fogvatartott viselkedéskészlete a bekerülést megelőző személyiségjegyeket markánsan hordozza. A HSR részlegen lakók reintegrációja érdekében kidolgozásra került a HSR működését szabályozó módszertani útmutató, mely nagyobb aktivitást és rugalmasabb alkalmazkodó képességet feltételez, illetve követel meg a HSR részlegen büntetésüket töltőktől, szellemiségében a reménytelenség, mint fogalom nem szerepel.

Felhasznált irodalom

- 89/2015 Bv.i pszichológusok fogvatartottakkal való tevékenységét szabályozó Módszertani útmutató.
2013.évi CCXL. törvény
Mérei F. (1989): Emlékkönyv, Budapest

Fotó: Bv. fotó

AZ APAC-CSOPORT SZOCIALIZÁCIÓS SZEREPE A BÖRTÖNBEN ÉS A BÖRTÖN UTÁN

The socialization role of the APAC group during and after the imprisonment

Tanulmányomban azonosságokat kerestem az APAC és a szociálpedagógiai módszerek között. A módszer – részletebben kidolgozva – lehetőség arra, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek hatékonyabban végezhesék embert jobbitó tevékenységüket. Így a visszaesések száma drasztikusan csökkenhet, az eredmények hatására a negatív társadalmi megítélés és teher csökkenhet, erősödik a társadalmi felelősségvállalás, a szabadultak pedig a társadalom hasznos tagjaként élhetik tovább életüket. A fő jobbitó motívum az érzelmi intelligencia fejlesztése, ami által minden egyéb készség, képesség fejlődik. Az APAC komplex, több ponton beavatkozó eszközrendszere egész személyiséget átható változást hozhat. Munkaformája a kiscsoport: személyre szabott, kontrollált fejlesztésre ad lehetőséget, kihasználva a csoporthoz tartozni akarás erős igényét.

Kulcsszavak: APAC, keresztény, visszaesés, fogvatartott, szabadult, érzelmi intelligencia

In my study, I looked for similarities between the association for the protection and assistance of the convicted (APAC) and social pedagogical methods. The method, elaborated in more detail, provides an opportunity for penitentiary institutions to perform their educating and human improving activities more effectively. Thus, the number of recidivists may be drastically reduced as a result of which the negative social perception and burden can decrease, social responsibilities grow stronger and the released prisoners may carry on with their life as useful members of the society. The main motive is the development of emotional intelligence, which develops all other skills and abilities. APAC method's complex, multi-point intervening system can bring a throughout change of personality. The working method of this is a small group: this provides the opportunity for personalized, controlled development, taking advantage of the strong need for belonging to the group.

Keywords: Association for the protection and assistance of the convicted (APAC), Christian, recidivism, prisoner, released detainee, emotional intelligence

Bevezetés

A cikk témáját a Váci Fegyház és Börtönben (az APAC-csoportban) megfigyeléssel összekötött önkéntes munkám adja. Az APAC-módszerben részt vevő fogvatartottak visszaesése negyven ország statisztikája szerint 4 százalék. Magyarországon nincs hivatalos statisztika, csupán utánkövetéses vizsgálat, ami szintén 4 százalékos visszaesést mutat.¹

Hipotézisem szerint a Brazíliából eredő, több évtizedes sikerrel működő módszer Magyarországon, tágabb körű alkalmazás esetén is hasonló eredményeket érhet el. Az APAC rendhagyó módszer a hatékony prevencióra, a börtönön belüli hatékony fejlesztésre és az utógondozásra. Előnye, hogy önkéntesek bevonásával képes az állampolgárban és a fogvatartottban egyaránt kialakítani a társadalmi felelősségvállalás igényét.

A sikeres reintegráció hatékonyságában fontos a keresztény szellemiség, és az ezzel együtt kialakuló normakövető életvitel, ami összecseng a társadalom elvárásaival. Ezt fogalmazza meg Goják János² is tanulmányában: „...a hit, a transzcendens, ugyanakkor a személyként minket megszólító Isten befogadása a szívbe, a lélekbe tesz bennünket erkölcsössé, törvénykövető emberré. Ehhez társul a valláserkölcsei szocializáció kora gyermekkortól kezdve. Ez az Isten ugyanakkor irgalmas, kész a bűnök megbocsátására, ha beismerjük és megbánjuk vétkeinket, és hajlandók vagyunk új életet kezdeni. (...) A hagyományos etikai értékeket, erkölcsi elveket és normákat elvetettük, és helyükbe nem tudtunk egyetemes érvényű értékeket és normákat állítani.”

A fogvatartottak problémái a következők: „...a kriminális személyiség főbb jellemzői közé tartozik az agresszív viselkedés, a motiválatlanság, a kiábrándultság, valamint a hangulatingadozás (Popper, 2014). Mindezek mellett még erőteljesen jelen van az izgalomkeresés és a mának élés is (Farrington, 1995). Fiáth (2012) kutatásában szintén hasonló jellemvonásokat említ meg, mint például az agresszivitás, gyakori konfliktusba keveredés, mindezekben túl még szorongásos, feszültséggel teli állapot, az önkárosítás és a függőség is, melyeknek hátterében a tehetetlenség és a bizonytalanság áll.”³ Érdemes úgy tekinteni ezekre, mint „tünet”-re, így szükséges megtalálni az eredeti problémát, és azt kijavítani.

Arra kívánok rávilágítani, hogy a pszichológia, a szociálpszichológia, és szociálpedagógia eredményeinek átgondolt felhasználása, az ezzel a tudással, tapasztalattal bíró, jó szakemberek és a keresztény szellemiségű önkéntesek alkalmazása kiemelt fontosságú a jövőre nézve a reintegráció sikerének maximalizálása érdekében. Fontos, hogy az APAC-módszer egyszerre több ponton „támadó”, nevelő, azaz pervazív⁴ módszer.

Párhuzamot kívánok vonni a Biblia emberjobbító hatása és a szociálpedagógiai eszközök között.

1 Draxler F. (2013)

2 Goják J. (2006)

3 Dombi E., Nagy M. (2017)

4 Egész személyiséget átható.

A kics csoport szerep előnyei

Az APAC munkaformája kics csoport, mely fogalom a pszichológiából ered. Létszáma maximum 25 fő. Formális csoport, tehát tudatosan jön létre, előre meghatározott szempontok alapján. Jellemzője a csoporton belüli stabil kapcsolatok kialakítása, a kölcsönös (pozitív) függés. Fontos, hogy az egyén a csoport tagjaként észlelje magát⁵. Az APAC-ban a közös cél a hit, a hitben élés. Igyekeznek viselkedésben és verbálisan elhatárolódni a más normákon alapuló világtól. Ebben segítik egymást, emiatt egy „jó”-ban megtartó erőt biztosít. A csoport szükségleteket elégíti ki (pl. szociális szükségletet), segíthet célt elérni (együttműködéssel), biztonságérzetet elégíthet ki, vagy hozzásegíthet a pozitív szociális identitás kialakításához (énkép erősítés). Vonzóságát az határozza meg, hogy képes-e kielégíteni ezeket a szükségleteket. Az egyén a csoportban maradáshoz erőfeszítéseket tesz: megtartja annak normáit. Fontos a heti rendszeresség. Az APAC-ban az összejövetelek ráhangolódással kezdődnek: közös énekekkel és imával. Az ima szabadfogalmazásban, önkéntes jelentkezéssel történik. Ezután a börtönlelkész Igét olvas fel a Bibliából, és szabad interakción keresztül vonja be a tagokat a beszélgetésbe. Saját történetek, tapasztalatok kerülnek szóba⁶, adott esetben tanúságtétel történik. Alkalom van az új közös célok kialakítására, a régi közös célok megerősítésére. Referenciaként is működik: folyamatos a visszajelzés arról, hogy az egyén jó úton halad. Az éneklődés fontos része a társak és a lelkész tükröző szerepe. A csoportfoglalkozás közös énekekkel és imával fejeződik be, megerősítve az összetartozás érzését.

Az APAC EQ fejlesztő hatása

Az érzelmi intelligencia képességek és készségek összessége, ami tesztekkel nem mérhető. Igazi mércéje az, hogy az egyén hogyan képes boldogulni, hogyan bánik embertársaival, milyen minőségű szociális kapcsolatai vannak, és milyen erkölcsi elvek mentén szerveződnek a problémamegoldásra irányuló erőforrásai.

Az EQ kiemelten fontos: az ember társas lény, és mint ilyen közösségben él. Itt történik az egyén szociális fejlődése. Ebből adódik, hogy jelentősen meghatározza az életutat és életminőséget. Minél fejlettebb az EQ, annál sikeresebben használja az ember az IQ-t. Az EQ felelős azért, hogy kialakuljon az empátia, a motiválhatóság, a moralitás, a játék, a humor, a kapcsolatletteremtés, a konfliktuskezelés, az indulat- és kritikakezelés, a vágyteljesítés késleltetése, az együttműködés és a kreativitás. A reintegráció az itt felsorolt készségeken alapul. A konfliktuskezelés és az együttműködés a reintegráció szempontjából kiemelten fontos⁷. Uzsálné dr. Pécsi Rita – könyvében – fontos dolgot fogalmaz meg: „Az EQ készségei magyarázattal, belátással, tehát kognitív módszerekkel

5 Baron-Byrne (1994)

6 Csepeli Gy. (2001) p. 246-269.

7 Az áldozat iránti empátia módosít az észlelésen, úgy, hogy még a fantázián belül is nehéz tagadni a fájdalmat. A szabadulást követően feleannyian estek vissza, mint azok, akik nem kaptak ilyen (érzékenyítő) kezelést. Goleman, D. (1987) p. 164.

nem fejleszthetők.”⁸ Az EQ-készségeket „átélt élménnyel, megélt mintával, tapasztalattal, alkotó tevékenységgel”⁹ lehet fejleszteni. A bibliai tanításokba érzelmileg vonódnak be az APAC tagok, saját életútjuk és a bibliai személyek életútjai, a történetek összehasonlítása által.

A humor a túlélés eszköze és fejlesztő tevékenység.

Kommunikáció fejlesztése az APAC-csoportban

A Biblia olvasása és az ige értelmezése a korlátozott nyelvi kód fejlesztésének egyik hatékony módszere. A Bernstein által kidolgozott elmélet alapján érthető ennek fontossága: „...a korlátozott kóddal minden ember megismerkedik és használja is azt baráti körben, informális környezetben. Ezzel szemben a kidolgozott kód elsajátítása csupán bizonyos társadalmi osztályok privilégiuma. Az alsó munkásosztály képviselői hátrányosan érintettek a folyamatban. (...) A korlátozott nyelvi kód ott jön létre, ahol a társadalmi viszony közös elvárásokon, azonos előfeltevések sorozatán alapul.”¹⁰

Az APAC közösségi alkalmi, úgymond, „ünneplőbe öltöztetik” a nyelvhasználatot. Észrevétlenül válik a készség mindennapos gyakorlattá, fejlődik a szókinccs. A legfőbb hatalomról, Istenről csak szépen illik beszélni: az Isten iránti elkötelezettség fejleszti a tisztelet készségét is.

Ezzel egy időben fejlődik a koncentrációs képesség. A Biblia igen bonyolult nyelvezetű szöveg. Az APAC-csoportban eltöltött időm alatt döbbenettel hallgattam a memorizált, szó szerinti idézeteket, melyek értelmezése is helyén kezelte volt.

A módszer lehetővé teszi a divergens problémalátás elsajátítását: mindenki számára lehetőséget ad, hogy a témát a saját szemszögéből mutassa meg. A más nézőpontba helyezkedés fejleszti a gondolkodás képességét, lehetővé teszi saját helyzetük helyes átkeretezését.

- Hozzájárul a nehezebb kommunikációs helyzetek kezeléséhez. Az árnyaltabb megfogalmazás eszközeinek birtoklása lehetővé teszi, hogy önmagukat, érzelmeiket, bűnüket megfogalmazzák, felvállalják. Az árnyalt fogalmazás a szituációkban való jó reakciót is jelenti: kisebb eséllyel kerülnek fizikális agressziót kiváltó helyzetbe. Úgy kontrollálják a szituációt, hogy definiálják benne önmagukat. Ez magabiztosságot eredményez, ami pedig a börtön felé együttműködő viselkedést biztosít.
- Fejlődik az empátia. A Bibliában nincs abszolút rossz és abszolút jó: ember van. A Biblia fontos momentuma a bűnösöknek való megbocsátás. Az igeértelmezés (helyzet- és szituációértelmezés) közben a fogvatartottak könnyen behelyezkednek a bibliai bűnösök szerepébe, de az áldozatok szerepébe is! Előfordult például, hogy a már megtért fogvatartott a múltjáról beszélve újra behelyezkedett régi, bűnös énjébe: egész arca megváltozott, azzá vált, ami

8 Uzsalyné Dr. P. R. (2010) p. 17-22.

9 Uo.

10 Nyelvi szocializációs különbségek – nyelvi hátrány (magyarázó szöveg)

11 A bűnös egyben áldozat is lehet, a rossz szocializáció vagy gyerekkorban elszenvedett visszaélés (abúzus) miatt.

egykor volt (hangszíne, mondataalkotása más lett, tekintete csillogó, zavaros és nyugtalan volt). Végül a jelenről beszélt, amiben kiegyensúlyozott lett, az arca nyugalmat sugárzott. A „két arc” epizód pár percig tartott. Felmérte, súlyozta egykori és jelenlegi énjének motivációit, nyugtázta, hogy most jó úton halad. Az empátia lehetővé teszi a megbocsátás katarzsisát. A „másikba helyezkedés” képessége már nem kényelmetlen feladat, mert ott van az ön-megbocsátás helyzetben megélt élmény, ami előhívható. Megértik azt is, hogy a mély érzelmek helyes megélése pozitív hatással van rájuk, a környezetükre. Az empátia csak saját élményen keresztül fejleszhető¹². Kereszten Megtért: *„A rossz is a javamat szolgálja. Fontos a múltban elkövetett rossz.”* Uz Bence: *„Megpróbálok az írást követni, kell tudatosság abban, ahogy élsz. Nem szívatás volt (a börtön), hanem tanulás volt. Arra, amit kaptam, szükségem volt.”* Egymás iránt is kiemelt figyelemmel vannak (ön és a másik iránti erkölcsi kontroll), ez is csak empátiával lehetséges.

Az APAC-csoporton belüli kapcsolatok szeretetkapcsolatnak minősülnek. Az Újszövetség törvénye¹³ a szeretet, annak egészségesen megélt formáira és a szolidaritásra van kitérve. Az APAC-on belül „testvérem”-nek szólítják legszívesebben egymást a csoporttagok. Megtért így mondta: *„Szükségünk van egymásra.”*

- Az APAC-osok tudják, hogy minden szónak súlya van. Isten, mint példa, arra tanít, hogy szavaik és tetteik állandóságot (konstanciát) mutassanak, ami biztonságot jelent, és egyben ön-azonosságot. Ez megvédi a fogvatartottat attól, hogy romboló befolyás alá kerüljön.
- Az APAC-csoportban Erőszakmentes Kommunikációt (EMK)¹⁴ tanulnak. Az EMK növeli az önbecsülést a használat általi pozitív tapasztalatok, helyzetkezelés miatt. Alkalmazásának nem feltétele az, hogy a kommunikációs partner is tudjon, akarjon erőszakmentesen kommunikálni. Az EMK négy lépésből áll: megfigyelés (türelmet tanít, hiszen végig kell hallgatnia a közlő felet), érzés (saját érzelmeink definiálásának képessége), szükséglet (rejtett szükségletek feltérképezésének képessége), kérés (szükségeink illő megfogalmazásának képessége). Meggyőző közléssel tanítja a meggyőző közlést¹⁵, ami a börtön utáni életben fontos, mert az „új ember” mivolta mellett ki kell tudni állnia a boldogulás érdekében.
- A börtönszlenget a börtönben alig, szabadulás után pedig egyáltalán nem használják. A nem APAC-os rabtársak kommunikációjának igen fontos része a szleng, így erős hatást gyakorol. Szabó Edina doktori értekezésében így írja le: a szleng *„...életszerűen funkcionáló belső nyelv, amit az informális csoportosulások működtetnek, életre keltenek, mindennapi társas érintkezésük egyik eszközévé tesznek...”,* illetve *„az ember szlengben viselkedik”, „...találhatunk átvételeket a büntetés-végrehajtási szaknyelvből, a katonai szlengből...”*

12 Uzsalyné Dr. P. R. (2010) p. 25

13 János Evangéliuma, 13:34, „Új parancsolatot adok nektek, hogy szeressétek egymás: ahogyan én szerettelek titeket, ti is úgy szeressétek egymást!”

14 Az Erőszakmentes Kommunikáció (EMK) sarkköve az érzelmek egyértelmű felismerésén és közlésén alapul.

15 A bibliai történetek, kontextusok által (pl. Jézus válaszai a problémákra, konfliktus kezelésének leírásai) példát mutat meggyőzés terén.

A börtönszeng, a másik (fogva tartók) csoporttól való elkülönülést, a közös sorsot hivatott kimutatni, és egyben lehetőség is bősége miatt arra, hogy kijátsszák a csoporton kívülállókat. Az APAC tagoknak nincs szükségük arra, hogy a személyzetet kijátssza kommunikáljanak.

Az érzelmek kifejezésének fejlesztése az APAC-csoportban

Az érzelmi analfabetizmus oka lehet a gyerekkori érzelmi elhanyagolás. Az érzelmet, konfliktust el lehet tüntetni, de az általa keletkezett feszültséget nem, így az agresszióba töltődhet át. Az érzelmi elhanyagolás széles spektrumra hat: érzelemszabályozási problémákat, bizalmatlanságot okoz, az énkép negatív lesz, szorongásra, depresszióra hajlamosít. Az érzelmileg elhanyagolt személy mások érzelmeit nehezebben, vagy egyáltalán nem ismeri fel, ami konfliktusforrás.

A bent töltött idő komoly erőforrás ennek fejlesztéséhez, ugyanakkor ez az erőforrás az, ami a legtöbb kárt is okozhatja, amennyiben az eltöltött idő nincs etikával megtöltve. Az APAC tagok hitük megélésével töltik ki a napjaikat, gondolataikat. Ezt erősíti, hogy körleten, zárkákban élnek. A káros minta ilyen módú direkt kizárása lehetővé teszi a jó minták hatékonyságát, így, a nem APAC-osok közé kilépvé ők hatnak a „kivülállókra”, nem a kívülállók rájuk. *„A fejlesztés csak őszinte (reflektált, kimondott érzések) kapcsolatokban (család, barátság, párkapcsolat), élménnyel telített helyzetekben (színház, szituációs játékok, mese, költészet, egyéb művészetek, beszélgetés, átélt tapasztalat) lehetséges, amikor sokféle érzést azonosítunk. Ugyanakkor komoly veszélyt jelent az olyan környezet (iskola, munkahely, család, média), amelyben sok színlelt vagy elfojtott érzelmi megnyilvánulás van. Ezek torzítják, vagy nem engedik fejlődni ezeket a készségeket.”*¹⁷

Az érzelem kimutatása a gyengeség jele a börtönközösségben. A gyengeség vonzza a provokációt. A megmérettetés státuszvesztést jelenthet, kiszolgáltatottságot hoz. A társadalmi mobilitás a börtönben (ahogy a társadalomban is¹⁸), szinte csak lefelé működik, még inkább felemésztí a fogvatartott szűkös érzelmi erőforrásait, káoszt teremt benne. Az APAC-ban senkinek sincs kiemelt státusza (a lelkész kivéve, az ő státuszát a „tanító” szerep adja), nincs mitől félni: ki lehet mutatni az érzelmeiket, sőt, a helyén kezelt érzelmek kimutatása teszi az APAC tagot hiteles emberré.

Az érzelmi analfabetizmusnak ára van. Társadalmi ára¹⁹. Lehetőség arra, hogy a fogvatartott a személyiségromboló közegben minden egyes nappal távolabb kerül a reintegráció lehetőségétől, amivel nem csak ő veszít, hanem a társadalom egésze.

Az APAC-ban fontos szerep jut a börtönlelkésznek: figyelnie kell arra, hogy a destruktív módon kimutatott érzelmeiket azonnal észlelje, és jó irányba terelje. Egyrészt a csoport sikeres működése miatt, másrészt a börtönlelkész, mint referencia, utánzás²⁰

16 A szlengszótár nagyjából 4000 szóból áll. (Szabó E. 2008)

17 Uzsálné Dr. P. R. (2010) p. 25.

18 Annál nyitottabb valamely társadalom, minél kisebb az eltérés a különböző rétegekből származók mobilitási esélyei, arányszámai között (Andorka R. 1995., 7. fejezet)

19 Goleman (1987) p. 343.

20 A legegyszerűbb tanulási forma

útján tanítja meg azt, hogyan kell egy ilyen helyzetben helyes irányba terelni a gondolatokat. Az érzelmek helyes kimutatásának képessége példamutatással jól tanítható.

A tudatos érzelmegélés alacsonyabb stressz-szintet (üss vagy fuss reakciót) eredményez. Érzékelik, hogy irányítják a sorsukat, ezért az APAC tagok nincsenek kitéve a tudatmódosító szerek csábításának sem, ami a distressz oldására használatos.

A konfliktushelyzetek elkerülése miatt fontos, hogy a kommunikáció mögöttes érzelmi tartalmait, a nonverbális kódokat jól értelmezzék, hiszen nagy a feszültség szint a börtönben. Az érzelmileg stabil embert nehéz felbosszantani, reakciói lassúak, hamar visszatérnek az alapszintre. Az érzelmileg labilis embernél ez pont fordítva van. A börtönben igen kevesen stabilak érzelmileg. Az APAC-ban viszont épp az ellenkezőjét tapasztaltam. Nem csupán a helyzethez viszonyítva (ahhoz, hogy börtönben vannak), hanem az átlag állampolgárt nézve is sokkal stabilabbak. Ezt a kommunikációjuk módjából, a világról megfogalmazott gondolataikból szűrtem le.

Az APAC összejevetelek célja többek között az érzelmekre adott reakciók újraértelmezése. Ezt beszélgetéssel éri el. *„Ha hozzásegítjük az embereket ahhoz, hogy zaklató érzelmekkel – haraggal, szorongással, depresszióval, pesszimizmussal, magánnyal – valamenynyire meg tudjanak birkózni, ez voltaképpen betegségmegelőzés.”*²¹ (Testi és lelki betegség megelőző szerepe van.) A bibliai és a saját történetekhez mindenki hozzá teheti saját gondolatai: kapcsolódhat érzelmileg és verbálisan a pozitív végkifejlethez. Ez a technika folyamatosan jelen van az APAC-ban. A legtöbb megerősítés tanúságtételen keresztül érkezik. Az érzelmi motiváció az érv, amit ki is jelentenek: Isten ezt várja tőlem, ezt várom el magamtól.

Az APAC sikerének megértéséhez (tanulás szempontjából) Uzsalyné dr. Pécsi Rita szavait idézem: *„Nap mint nap tapasztaljuk, hogy amíg az érzelmekhez nem tudunk hozzáférni, addig nem számíthatunk hatékony együttműködésre. Ugyanakkor, ha szereti a diák a tanárát, önmagát felülmúló teljesítményekre is képes.”*²² Tehát, a hatékony tanításban – a szociális tanulásban is – a szeretet jelenléte kiemelten fontos. Isten, a Biblia, és általuk a lelkész „jól szeretni” tanít. (A szeretetre, mint érzelemre, mindig pozitív előjellel gondolunk, pedig destruktív módon is meg lehet élni, sőt, akár komoly bajba is sodorhatja az embert, ha nem jól értelmezi, éli meg a szeretetet.)

Ugyanebben a fejezetben tesz említést az érzelmi hálóról is Uzsalyné dr. Pécsi Rita. Az érzelmek központja nem egy helyen lokalizálódik. A háló bármely pontját érintve az egész rendszer mozgásba hozható. Ehhez a hálózathoz szükséges eljutni célunk elérése érdekében, ha az egész személyiséget akarjuk formálni. Ez, az APAC-csoportban a vallási énekeken keresztül indul el az alkalmak elején. Ez érzelmeket aktivizáló cselekvés (már annak hallgatása is), másrészt, az énekek szövege igényességgel, az érzelmi problémákra való rávilágítással rendelkezik, ami képes arra, hogy az aktív érdeklődését (az érzelmi hálón keresztül) felkeltse, és a későbbiekben azt meg is tartsa.

Összegezve: a reintegráció folyamatában apellálni szükséges az érzelmekre. Az APAC ezt mind tudja, tanítja, hatékonyan.

21 Goleman (1987) p. 271.

22 Uzsalyné Dr. P. R. (2010) p. 17.

A művészet az APAC-ban – A művészet, mint észrevétlen eszköz

A zene, az ének személyiségfejlesztő hatását általában figyelmen kívül hagyjuk, mivel a zene fogalma kultúránkban elsősorban a szórakozás címkéhez társul. A művészetnek a gondolkodásra ható manipulatív szerepe a beleélés által lehetséges, és mint ilyen, nem elhanyagolható, hiszen érzelmotivált mivolta miatt könnyen használható oktatásra és nevelésre. A művészetet azonnali hatással bíró eszközként használhatjuk.

Az APAC-ban a zenének igen fontos szerepe van: áthangol, felkészít a szabadon fogalmazható imára. Egyben szinapszisokat (idegsejtek kapcsolódási pontjait) is erősít az agyban. „A gyakrabban átélt élmények erősebb szinapszisokat hoznak létre.”²³ Az idegrendszerben ritkítás is történik: a gyengébb szinapszisok törlésre kerülnek, azaz a negatív élmények háttérbe szorulnak. Uzsalyné dr. Pécsi Rita ugyanitt említi meg azt, hogy fontos a jó tanulásának szempontjából, hogy „...ha a minták a használat során megerősödnek, a ritkításkor nem törlődnek, (...) hosszú távon is előhívhatók lesznek.” „A művészeti tartalmakat szívesen éljük át sokszor, akár egymás után is.”²⁴ A daloknak erkölcsi mondanivalója van, ami összefonódik a bennük lévő érzésekkel, emlékekkel. Ez az összefonódás akár katarzisélmény (vagy aha-élményként) is lehet, és mint ilyen emberformáló, a változás kezdetének pontja lehet. Tékozló Fiú: „Azt éreztem, hogy az „Úgy érzem összeroskadok” rólam szól... könnyes lett a szemem... belőlem szólt... másnap már nem üzleteltem. Egyszerűen csak nem csináltam...”

Az ének fejleszti a memóriát: komplex dallamot, ritmust, szöveget memorizálunk. Ez segíti a fogvatartott formális²⁵ tanulását. Másik előnye, hogy azonnali feszültségoldásra képes. (A háború bombázásai alatt a gyerekek ezt a lehetőséget ösztönösen használták saját maguk nyugtatására.)

A zene tartós változásokra képes: fejleszti az agy logikus gondolkozásért felelős részét, ingerszegény környezetben pozitív ingert ad az agynak, fejleszti a kreatív problémamegoldást, a koncentrációs készséget.

A művészetek témakörhöz tartozik a Biblia, mint irodalmi mű olvasása is. Ilyen rész például az Énekek éneke, mint minőségi irodalmi alkotás, ami az érzelmekre hat. A Biblia „csodás elemei” (Özönvíz, Jelenések könyve, stb.), számmisztikája, az igazság győzelméről szóló történetek, szimbolizmusa pedig a mesék mitikus világát idézi, ki-elégítve a fantázia ilyen irányú elemi igényeit.

Flow élmény – Áramlatélmény nyújtása

A flow élmény elsősorban akkor jelentkezik, amikor belefeledkezve alkotunk. Eltűnik az idő, csak maga az élmény van. Az alkotás lehet belső világunk felépítése is – ez történik az APAC-ban. A flow erősíti a motivációt. „A flow fenntartása megkívánja, hogy egyre

23 Uzsalyné Dr. P. R. (2010) p. 24

24 Uo.

25 Képzések, általános iskola, stb. – a direkt tanulás képessége, hatékonysága

*kijebb toljuk határainkat...*²⁶ Tapasztalataim alapján, a heti rendszerességű APAC összejövetel szinte mindig flow élmény. A flow élményre alapoz az élménypedagógia is, ami hatékonyabb, mint a többi pedagógiai módszer.

Az APAC motivációt ad

Az APAC egyik titka, hogy nem a hibákra hívja fel a figyelmet, hanem azt tudatosítja, amit a fogvatartott jól csinál. Így a fogvatartott, amellet, hogy nő az önbecsülése, saját maga lesz képes kitérni azokat a célokat, amikre képesnek érzi magát. A jó motiváció egyensúlyi állapotot teremt azáltal, hogy értelmet, sikerélményt ad a mindennapoknak a cél felé vezető úton. Ehhez kapcsolódik a drive (hajtóerő) fogalma, mert a motiváció a szükséglet alapján alakul ki. Amennyiben a fogvatartott szükségletei megváltoznak, ez esetben az APAC szellemisége mentén, a motiváció változik meg, azaz, nyitva áll az út a belülről induló változás felé. Az APAC a motiváció megváltoztatását leginkább fenomenológiai módszerrel²⁷ éri el. Azaz, hagyja, hogy az új (APAC által mutatott világkép) észlelése után a fogvatartott saját maga értékelje az új ismeret létjogosultságát, integrálja azokat a saját élménye, tapasztalat által a saját ütemében az életébe. A helyes motiváció végső soron értéket teremt, a helytelen motiváció pedig értékválságot (anómiát). Utóbbi nagyban elősegíti a bűnözői életforma kialakulását, és mint ilyen, egy közösségen (pl. fogvatartott családján) belül „klónozódik”, öröklődik. Általánosságban kétféle motivációról beszélhetünk: extrinsic és intrinsic motivációról.

- A börtönön belül elsősorban korlátozáson alapuló nevelési módról beszélünk, a cél a bűn elkerülése, a jutalom megszerzése. A rend fenntartása érdekében a börtönben nagyobb a gyakorlata az extrinsic (eszköz jellegű) motivációnak. Ám amikor ez a következetes kontroll megszűnik (pl. szabadulás után), az extrinsic motiváció ereje (adottságánál fogva) gyengül, majd az elsődleges szocializációs környezet (bekerülés előtti csoportok) hatására teljesen megszűnik. Így, ez a típusú motiváció nem alkalmas a tartós változás elérésére, ami pedig fontos cél kellene, hogy legyen.
- Az intrinsic motiváció önjutalmazó jellegű, teljesítménymotiváció. Az önfejlesztés, az eredmények által maga az öröm. Ez az öröm újabb motivációs energiákat mozgósít, ami további motivációt biztosít – ez a sikerorientált személyiség egyik fontos eszköze. Az intrinsic motiváció a börtön utáni életben emiatt hatékony, megtartó hatású.

Az APAC új életfilozófiát tanít

Az életfilozófia, az elvek az életminőség megtartásában (növelésében), az én- és önvédelemben kapnak fontos szerepet. Az életfilozófia minősége az EQ és IQ, az etika, erkölcs fejlettségétől függ. A világi életfilozófiák nem komplex, minden szegmensre

²⁶ Goleman (1987) p. 143.

²⁷ A dolgok megismerésekor nem a magában való dolog tapasztalható meg, hanem a dolgok úgy vannak, amint számunkra léteznek.

kiterjedőek. Ezzel szemben a keresztény életfilozófia az. A keresztény etikában az Ószövetség törvények által irányít, az Újszövetség a következmény felől világít a dolgokra, tehát két oldalról is közelít. Az Újszövetség mérvadóbb, a kettős szeretet törvényét teszi középpontba: Isten nem embert büntető, idomító, emberen uralkodó, tehát az ember nem isteni játékszer. Isten nem az embert ítéli el, hanem a bűnt (bűnbocsánat fontossága, személyiségfejlesztő hatása). A bűnükkel szembesülő emberek bűnbocsánatra vágnak, hiszen nagy teher bűnben, megbélyegezve, megítélve élni.

A Biblia, mint értékőrző és értékteremtő, komplex egésznek tekinthető. Egyszerűbben megfogalmazva, jó társaságban jó dolgokat (helyes kommunikációt, helyes konfliktuskezelést, egészséges szeretetet, érdekérvényesítést, önfegyelmet, erőforrások helyes beosztását, értékeket, végső soron tartalmas életvitelt) tanul az ember. Isten pedig a legjobb társaság. Ehhez viszont meg kell ismerni Istent az ő tulajdonságai által, elérni őt imák, tettek és odaadás segítségével. Ez az út pedig maga a tanulási folyamat, amiből „új ember”, ha úgy tetszik, a sikeresen reintegrált ember születik.

A hit mellett ki kell emelnem a remény szerepét. *„Az érzelmi intelligencia szempontjából a remény annak a biztosítéka, hogy nem adjuk meg magunkat a szorongás rohamainak, a kishitűségnek, depressziónak, ha nehéz feladat vár ránk, vagy akadályokkal kerülünk szembe.”*²⁸ A hit és remény párban járnak, és Isten maga a remény. Ez erősíti saját tevékeny szerepük, a cél elérése folyamatában. Így egy a – lelki és fizikai – munkával, tanulással megalapozott reményteli jövő bontakozik ki, amiről, mint egy elérendő „csillagról” nem veszik le a szemüket.

A börtön falain belül sok az akut stresszt generáló szituáció, az egymáshoz való folyamatos alkalmazkodás, a magánszféra beszűkültsége miatt. Konfliktus esetén a börtönben azonnaliság van. Ez visszafordíthatatlan (irreverzibilis) folyamat, ezáltal meghatározó, nemcsak a jelen helyzetre, hanem a szituáció minőségétől függően a jövőre nézve is. Giddens szerint *„A mindennapi interakcióban az intim és a személyes távolság zónái a legkényesebbek. Ha ezeket a tereket megszállják, az emberek igyekeznek visszaverni a támadást.”* Társas pillanatként tekintve a helyzetre, csak utólagos értékelésre van lehetőség (a pillanaton túl nem érvényes). Az aktuális referenciacsoport, azaz a fogvatartott társak azok, akikkel ezeket a helyzeteket utólag kiértékelhetik, öngazolást keresve, miközben cselekedetük „helyességét” megerősítik. A csoporttagok visszajelzésének sokkal nagyobb a súlya, ezáltal a fogvatartott számára ez kerül fókuszba. Így, a csoport által, a fogvatartottban egy torz erkölcsi kép alakul ki, erősödik meg. Az APAC-ban a rossz megoldási sémák helyett új – bibliai szempontból újraértelmezett – sémákat képes alternatívaként felajánlani, azt ismétlés útján tanítani, hogy az új séma készségként szerepeljen (ad hoc szituációban ez jön elő).

A másik nagy stresszfaktor a börtön falain túlnyúló szeretetkapcsolatok hiányának feszültsége. Az interjúk során több esetben hangzott el az, hogy a legnagyobb lelkifurdalás a magára hagyott családtaggal szemben van. A tehetetlenségérzés a legmarkánsabb. Az APAC-osok a tehetetlenségéből adódó feszültséget másként kezelik. A kinti szerettek és a fogvatartott között élő erő, összeköttetés van: Isten, mint a legfőbb hatalom. Akihez imádkozni lehet a szerettekért, a problémamegoldásban való közreműködésért. Tehát, az APAC-os tud tenni a családjáért: imádkozik értük. Ez a tehetetlenség érzését nagyban enyhíti. A szeretetkapcsolat megszakadásának lehetősége őrzíti tud

²⁸ Goleman (1987) p. 134.

lenni. Az ettől való szorongás, az erre való folyamatos „készülés” iszonyatos nagy teher. Az APAC-osok, Isten segítségével küzdenek meg: *„Ne aggodalmaskodjatok tehát a holnap felől; mert a holnap majd aggodalmaskodik a maga dolgai felől. Elég minden napnak a maga baja.”* (Máté 6:34). Megtért: *„A legnagyobb munka az ima. A családjáért sok mindent meg tesz az ember.”*

Komoly stresszfaktor a szükséglet kielégítés késleltetésének képessége. Ez a börtön falain belül bárkinek, annak is, aki ezt a megfelelő időben tanulta meg gyermekkorában, hatalmas feladat, hiszen igen szűkösek a személyes és börtön által nyújtott erőforrások.

A börtön falain belül élők nagy része az alsóbb társadalmi rétegből, a szegregált országrészekből, a deprivaltság (megfosztottság) által sújtott csoportokból származnak. Példamondata az *„én is érek annyit, mint többi ember, és ezért nekem is jár az, ami nekik”*. A kinti életben, amint pénzhez jutnak, azonnal megjutalmazák magukat a társadalmi státuszt szimbolizáló tárggyal. Ez csupán csak illúzió, de öröm is egyben: embernek, átlagembernek érzik magukat. Az önjutalmazás mindenre kiterjedhet: étel, az érzelmi szükségletek kielégítése, és egyéb lét- és életfontosságú dolgok. Mivel nagy a deficit, az azonnali vágyteljesítés, ott és akkor „lélekmentő”. Az ilyen családban felnövő gyermek számára ez káros, hiszen nem alakul ki ez a képesség. A bűnelkövetés egyik rizikófaktora a vágyteljesítés késleltetésének hiánya. Bizonyos bűncselekmények – rablás, nemi erőszak – éppen ennek a képességnek a hiánya miatt valósulhatnak meg.

Az APAC megtanít a megelőlegezett (anticipált) öröm megélésére, ami összefügg a várakozással, a vágyteljesítés késleltetésének képességével. A várakozás örömének megléte hatással van az időre is. A Biblia a várakozásról szól, a jó eljövételéről. A keresztény vallás ünnepei is a várakozásról szólnak. Az előzetes öröm vételezése csökkenti a káros stressz-szintet, ami már önmagában is jó. Az elővételezett öröm nem csak túlélni, hanem élni tanít. A mentális és testi egészséget segít megőrizni. Az egészség elengedhetetlen feltétele a reszocializációnak, reintegrációnak.

A tervezés képessége az APAC-ban – az álmok megvalósítása

Az APAC összejövetelek, a családi Istentiszteletek, a vallási ünnepekre való készülődés a végtelennek tűnő elzárást kezelhető kisebb részekre osztja²⁹, melyek mindegyike megmutatja a fogvatartottnak, hogy az előző időszakhoz képest mennyi és milyen minőségű változás ment végbe benne. Egyúttal ez az érzelmileg terhelt börtönéletben a túlélés egyik eszköze is. Ez a fejlődés nem csupán sodródás az árral, az APAC közösséggel, hanem személyre szabott, időkorláthoz kötött feladat is, melyeket ők maguknak tűznek ki célként. Fontos szerepe van ebben a lelkesnek, hiszen indirekt módon kell irányítania a személyes célok kitűzését, ami magában foglalja a fogvatartott személyiségének, életútjának, képességeinek ismeretét. Olyan célt igyekszik a személy figyelmének központjába helyezni, aminek elérésére képes az APAC tag. Ez kivédi a kudarcélmény destruktív hatását a jelenben és jövőben egyaránt.

29 Ezt úgy kell elképzelni, mint a sportpszichológiában tanított technikát a hosszútávfutásban: mindig csak a következő etapra, a következő kitűzött célra szabad gondolni. Így, sokkal több energiát tud mozgósítani az ember, adott rész cél elérése érdekében, ami hozzásegíti a győzelemhez.

„Az emberek úgy válnak bűnözőkké, hogy kapcsolatba kerülnek bűnözői normák követőivel. (...) a bűnözői viselkedést is lényegében ugyanúgy tanuljuk meg, mint a törvénytisztelő magatartást, és általában mindkettő ugyanazokra az igényekre és értékekre irányul.”³⁰

Az APAC tekintélytiszteletre, törvénytiszteletre tanít

A tekintély megléte, annak tisztelete a mikro és makro társadalom működéséhez egyaránt elengedhetetlen. Uzsalyné dr. Pécsi Rita megfogalmazásában, a tekintély a „vagyott én” megtestesülése, így, a fejlődés szempontjából elengedhetetlen³¹.

Minden jó kezdete: az ősbizalom megélése, újraélése az APAC-ban

Az ősbizalom érzését gyermekkorban kell megtapasztalni, a szülők által. Ez további fejlődésünk alapja. A fogvatartottak jelentős része ezen érzés megélésének deficitjének következményei miatt szenved. Ezt a deficitet csak valós, minden percben élő szeretetkapcsolatban lehet valamennyire korrigálni, többnyire pszichológus segítségével. Az APAC-csoportban Isten, mint szülő jelenik meg. A lelkesz felelőssége igen nagy, hiszen Isten a legtöbb esetben nem folytat direkt kommunikációt, transzcendentális minősége miatt. Ezek a feladatok tehát a lelkeszre hárulnak. Ez az ősbizalom megélésének útja a börtön falain belül, a lelki (Isten) és fizikai (lelkesz) síkon. Az ősbizalom alapja az állandó jelenlét: Isten jelenléte. A bizalom bizalmat szül, azaz, működővé teszi az emberi kapcsolatokat, és együttműködést feltételez.

A cikk alapja az ugyan ilyen címmel írt tanulmányom és szakdolgozatom, annak rövidített változata. Dolgozataimban többek között tárgyalom még az APAC tanítási módjait (formális, informális, nonformális tanulás lehetőségeit), a megbocsátás és egészség összefüggését, az agresszió felszámolásának APAC módszereit, a fogvatartottakra jellemző önkárosító stratégiák megszüntetésének APAC módszereit, a felelősségvállalásra tanítás lehetőségeit.

Zárszó

Mivel az APAC életvitel megkívánja a hitben élést minden percben, a szeretet parancsának megtartását, keresztény szűrőn keresztül rendez minden konfliktust, krízist, észrevétlenül neveli ki az „új embert”. Azaz, sikeres reintegrációt visz véghez, és biztosítja a minőségi utógondozást, és egyben a prevenciót is.

³⁰ Giddens (2003) p. 145.

³¹ Uzsalyné Dr. P. R. (2010) p. 45.

Felhasznált irodalom

- Andorka Rudolf (1995): Bevezetés a szociológiába. Aula Kiadó, Budapest
- Antony Giddens (2003): Szociológia. Osiris Kiadó, Budapest
- Csepeli György (2001): Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest
- Daniel Goleman (1987): Érzelmi intelligencia. Háttér Kiadó, Budapest Dombi E. – Nagy M. (2017): A szegedi fegyház és börtön elitállományán végzett kérdőíves vizsgálat eredményei, is. In: *Szociálpedagógia 2017/3-4.*
- Szabó Edina (2008): A magyar börtönszeng szótára, Kossuth Kiadó
- Szent Biblia (Károli Gáspár) (1990): Magyar Bibliatanács, Budapest
- Uzsalyné dr. Pécsi Rita (2010): A nevelés az élet szolgálatá. Kulcs a muzsikához Kiadó, Pécs
- Vajda Júlia - Kovács Éva (2002): Mutatkozás. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest

Internetes források

- Budavári Takács Ildikó (szerző): Önismeret és a döntések szerepe a pályaeépítésben (2009) / http://tvk.munka.hu/c/document_library/get_file?uuid=8cc527dd-051d-483e-9341-c0932efc2c06&groupId=65957 (Utolsó megtekintés: 2018. 11. 10.)
- Draxler Ferenc: APAC-körlet a Váci Fegyház és Börtönben (Börtönügyi szemle 2013/4.) / http://epa.oszk.hu/02700/02705/00096/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2013_4_055-070.pdf (Utolsó megtekintés: 2018. 11. 10.)
- Magyar Katolikus Lexikon: Halál kultúrája / <http://lexikon.katolikus.hu/H/hal%C3%A1l%20kult%C3%BAr%C3%A1ja.html> (Utolsó megtekintés: 2018. 11. 10.)
- Goják János: Bűn és a bűnhődés vallási dimenziója (2006) / http://epa.oszk.hu/02700/02705/00065/pdf/EPA02705_bortonugyi_szemle_2006_1_001-010.pdf. (Utolsó megtekintés: 2018. 11. 10.)
- Nyelvi szocializációs különbségek – nyelvi hátrány (magyarázó szöveg) / http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Kommunikci_fejldse_s_fejlesztse_rtelmileg_akadlyozott_szemlyeknl/45_nyelvi_szocializcis_klnbsgek_nyelvi_htrny.html (Utolsó megtekintés: 2018. 11. 10.)
- Pankász Balázs: Büntetve nevelni (2004) / <https://www.slideshare.net/pankasz/utopia-tanulmany> (Utolsó megtekintés: 2018. 11. 10.)
- Szabó Judit: Speciális prevenció és dezisztencia (Doktori értekezés) pp. 124-151. (2015.) / https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/30345/Disszertacio_Szabojudit_EDIT.pdf?sequence=3&isAllowed=y (Utolsó megtekintés: 2018. 11. 10.)

Fotó: Bv. fotó

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS – EGÉSZSÉGÜGY ÉS BÖRTÖNKÖRNYEZET*

International outlook - Healthcare and prison environment

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (ENSZ, 1966, 12. cikk) alapján a fogvatartottaknak is joguk van ahhoz, hogy a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjét élvezzék. A bebörtönzött személyeknek továbbra is megmarad tehát a testi és lelki egészséghez való alapvető joga. Amikor egy állam a személyi szabadságtól megfosztás eszközével él, őt terheli a felelősség, hogy gondoskodik az érintettek egészségéről. A jelen tanulmány célja, hogy képet adjon a fogvatartottak egészségügyi ellátásának komplexitásáról és érintse azokat a problémáforrásokat, amelyek az egészségügyi ellátás biztosításával kapcsolatban az európai szinten jelentkeznek. A fentiek mellett bemutatásra kerül az Emberi Jogok Európai Bíróságának a fogvatartottak egészséghez való jogával kapcsolatos esetjoga.

Kulcsszavak: fogvatartott, egészségügyi ellátás, komplexitás, Emberi Jogok Európai Bírósága, esetjog

According to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (United Nations, 1966, Article 12.) prisoners also have the right to the highest attainable standard of physical and mental health. Thus those who are imprisoned retain their fundamental right to enjoy good health, both physical and mental. When a state deprives people of their liberty, it takes on a responsibility to look after their health. The aim of this study is to provide an overview of the complexity of the prisoners' healthcare and to affect those problem drivers, which are noticeable in Europe in relation to the healthcare services. In addition to the above, this paper presents the case law of the European Court of Human Rights selected with regard to the prisoners' health-related rights.

Keywords: prisoner, healthcare, complexity, European Court of Human Rights, case-law

* Jelen tanulmány a „Humán tudományok a reintegráció sikeréért” címmel Szegeden, 2019. április 2-án megtartott konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

AJÁNLÓ JUHÁSZ ZSUSZANNA TANULMÁNYÁHOZ

Juhász Zsuzsanna tanulmányának fő mondanivalója az, hogy a büntetés-végrehajtás alatt is garantálni kell a fogvatartottak gyógyítását, állapotuk folyamatos monitorozását, egészségük megőrzését, valamint lehetőség szerinti javítását. Az államok idevonatkozó nemzetközileg elfogadott normáját az Egyesült Nemzetek Szervezete által 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 25. cikke mondja ki, miszerint: „Minden személynek joga van saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas...orvosi gondozáshoz...”. Az államok kötelezettsége ebből fakadóan arra irányul, hogy valamennyi polgár, így a fogvatartottak számára is jó színvonalú egészségügyi ellátást biztosítsanak. A bebörtönzés során ugyanis a fogvatartottaknak továbbra is megmarad a testi és mentális egészséghez való alapvető joguk, azt a szabadságelvonás nem korlátozhatja. Ez azt is jelenti, hogy a fogvatartottak számára biztosított egészségügyi ellátásnak legalább olyan szinten kell nyugodnia, mint ami a szabad világban irányadó. A szabad polgárok számára biztosított egészségügyi ellátással egyenértékű egészségügyi ellátáshoz való jog elvét fogalmazza meg a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT) tevékenységéről készített 3. Általános Jelentésében, amikor kimondja, hogy a börtön-egészségügyi szolgálatnak biztosítania kell mindazon egészségügyi ellátást, kezeléseket, megfelelő diétát, pszichoterápiát, rehabilitációt és minden más szükséges lehetőséget, melyet a betegek élveznek a kinti társadalomban. De említést érdemel a CPT 11. Általános Jelentése is, amely kimondja, hogy a gazdasági nehézségek ellenére az államok kötelezettséggel tartoznak a szabadságelvonás hatálya alatt álló személyek megfelelő egészségügyi ellátásáért, és e szolgáltatást térítésmentesen kötelesek számukra biztosítani. A szabadságvesztés jellege ugyanakkor sajátos keretek közé szorítja a betegjogok érvényesülését, azonban ez nem jelenthet hátrányt az elítélt számára, mert a jogszabályi rendelkezések mindenkor garantálják a szükséges egészségügyi ellátáshoz való, akár azonnali hozzáférés lehetőségét.

A tanulmány szerzője a téma nemzetközi gyakorlatának problémáit néhány jogeset bemutatásával illusztrálja az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatából. Annak ellenére, hogy a Bíróság döntései csak az adott konkrét ügyben bírnak kötelező erővel, mégis kihatással vannak valamennyi tagállam büntetés-végrehajtására. Az Emberi Jogok Európai Bírósága elé kerülő ügyek azt mutatják, hogy az államok jelentős része nehezen birkózik meg a szerző által érintett feladattal. A fogvatartottakat néhány országban túlsúlyolt végrehajtási intézetekben helyezik el, amelyek nem felelnek meg az emberhez méltó, egészséges végrehajtási környezet követelményének. Számos országban a végrehajtó hatóságok nem biztosítják a fogvatartottak testi és mentális egészségének megőrzését, az adekvát és megfelelő időben történő egészségügyi ellátáshoz való jogot, gyakorta szükségtelenül korlátozzák a külvilággal való kapcsolattartásukat és nem tudják orvosolni a speciális fogvatartotti kategóriák speciális problémáit sem.

Juhász Zsuzsanna e tanulmányában azt juttatja kifejezésre, hogy a szabadságelvonás ténye nem csökkentheti az egészségügyi ellátáshoz való jogot, sőt egyfajta többletkötelezettséget ró a végrehajtási hatóságokra. Ez azt jelenti, hogy az egészségügyi ellátáson kívül olyan végrehajtási feltételek megteremtése is szükséges, amelyek a fogvatartottak és a személyzet egészségét egyaránt szolgálják. (A szerkesztő)

Bevezetés

A bebörtönzés, a személyi szabadság elvonása napjainkban már nem jelent, nem jelenthet egyet a teljes jogfosztottsággal. Ennek a kívánalomnak eleget téve a fogvatartó államoknak biztosítaniuk kell(ene), hogy a fogvatartottak alapvető emberi, és általában a büntetéssel össze nem függő jogai a szabadságelvonás tartama alatt ne sérüljenek. A bebörtönzés tényétől függetlenül így megilleti valamennyi fogvatartottat többek között a testi és lelki egészséghez való jog, azaz a fogvatartottak diszkriminációtól mentesen jogosultak a szabad társadalommal egyező egészségügyi ellátáshoz.

Azon túlmenően, hogy alapvető közegészségügyi érdek fűződik ahhoz, hogy a személyi szabadságuktól megfosztott személyek ne rosszabb egészségi állapotban kerüljenek vissza a társadalomba, fontos hangsúlyozni a börtönegészségügy reintegrációban betöltött szerepét is. Ezt nyomatékosítja például az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatalának a fogvatartottak visszaesésének megelőzése és reintegrációja tárgyában készült 2012. évi kézikönyve,¹ amikor a fogvatartottak sikeres társadalmi be/visszaailleszkedésének meghatározó elemeként tesz említést a munkavégzés, a fogvatartottak oktatása, szakképzése mellett a testi és mentális egészségügyi ellátásokról.

A jelen tanulmány első része részint a fogvatartottak egészségügyi ellátásának komplexitását kívánja érzékeltetni, részint pedig igyekszik felvillantani azokat a problémaforrásokat, amelyek az egészségügyi ellátás biztosításával kapcsolatban az európai szintéren jelentkeznek. A fentieket alátámasztandó a második rész az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogán keresztül mutatja be a fogvatartottak egészségügyi ellátásának összetettségét, a felmerülő nehézségeket és az érintett államokat elmarasztaló döntések hátterét.

A fogvatartó államok kötelezettségei az egészségügyi ellátás komplexitásából adódóan

A fogvatartottak egészségének megóvását, egészségük védelmét előíró nemzetközi instrumentumok² alapján a fogvatartó államok kötelezettsége és felelőssége általánosságban megfogalmazva olyan egészségügyi feltételek megteremtése és biztosítása, amelyek a vonatkozó egészségügyi elvárásokkal, a humánummal és egyúttal az emberhez méltó bánásmóddal összeegyeztethetőek. Az egészségügyi ellátás oldaláról ez jelenti az orvoshoz jutás lehetőségének késedelem nélkül történő biztosítását; a szabad társadalommal egyenértékű, azonos színvonalú ellátást és magában foglalja a megelőző egészségügyi ellátást is. Fontos egyúttal hangsúlyozni, hogy az egészségügyi

1 UNODC (2012) p. 39-43.

2 A teljesség igénye nélkül hivatkoznánk a Fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó ENSZ minimum standard szabályok 24. pontjára; a Fogvatartottakkal való bánásmód ENSZ alapelveinek 9. alapelvére; az Európai Szociális Karta 11. alapelvére; a CPT 3. Általános Jelentésének 38. pontjára; A börtönökben biztosítandó egészségügyi ellátás etikai és szervezeti aspektusairól szóló R (98) 7. számú Európa Tanácsi ajánlásra, illetve az R(2006) 2. számú Európa Tanácsi ajánlásra az Európai Börtön szabályokról.

ellátás megszervezése nem pusztán az alapvető ápolási, kezelési feladatok elvégzését jelenti, hanem olyan speciális problémák megoldását is érteni kell alatta, mint például a különféle fertőző megbetegedések (HIV, AIDS, tuberkulózis, hepatitis), valamint a kábítószer-, alkohol- és gyógyszerfüggőségek kezelését, az öngyilkosságok megelőzését, az éhségsztrájkoló betegek ellátását.

A szabadságelvonás ténye ugyanakkor az egészségügyi ellátással kapcsolatban egyfajta többletkötelezettséget ró a végrehajtási hatóságokra. E kötelezettség specifikus eleme a végrehajtási feltételek oldaláról az olyan elhelyezés megteremtése, amely megfelelő férőhelyet, világítást és friss levegőt biztosít; amelyet a jó higiéniai feltételek és a tiszta szaniterhelyiségek jellemeznek. Ugyancsak fontos eleme az időjárásnak megfelelő ruházat és fűtés garantálása, az egyéni szükségletekhez igazodó adekvát élelmezés biztosítása.

Nem egyszerűen az egészségügyi ellátás biztosítása tehát a feladata a büntetés-végrehajtásnak, hanem olyan végrehajtási feltételek megteremtése is, amelyek a fogvatartottak és a végrehajtási személyzet egészségét, jólétét egyaránt szolgálják. Így lesz alapvető követelmény az egészséges élet- és munkafeltételek garantálása, illetve a testi és szellemi egészség kölcsönhatására tekintettel a humánus végrehajtási környezet kialakítása, fenntartása és biztosítása is.

A börtönkörnyezetben felmerülő egészségüggyel/ egészségügyi ellátással kapcsolatos problémák

Előjáróban leszögezhető, hogy a végrehajtási intézetekben az egészségügyi problémák és szükségletek nagyon erőteljesek, intenzívek, egyúttal nagyon komplexek. A nem megfelelő végrehajtási feltételek pedig negatívan befolyásolhatják a fogvatartottak egészségét.³ Alapvető nehézségként könyvelhető el, hogy a bebörtönzött személyek gyakorta olyan egészségi problémákkal küzdenek, amelyeket bebörtönzésük előtt még nem diagnosztizáltak, nem észleltek és nem kezeltek. Esetükben tehát az átlagnépességhez viszonyítva eleve egy kedvezőtlenebb egészségi státusszal kell számolni. Ezzel összefüggésben az Egészségügyi Világszervezet Moszkvai Deklarációja⁴ külön felhívta a figyelmet arra, hogy a végrehajtási intézetek fogvatartottai gyakorta a társadalom leginkább marginális csoportjaiból tevődnek össze: drogfogyasztók, intravénás kábítószer-élvezők, szegényes szociális és egészségi körülmények között élők alkotják a börtön népesség jelentős hányadát.

Ugyancsak szembevetendő, hogy a fogvatartottak gyakorta leromlott egészségi állapota, a sok esetben kedvezőtlen végrehajtási környezet, illetve önmagában a bebörtönzés miatt egyes betegségek és fertőzések előfordulásának gyakorisága a külvilágban és a börtönökben jelentős különbségeket mutat.⁵

Lars Moller and Julie Brummer⁶ például arra utalt, hogy az átlagnépességhez képest a férfi fogvatartottak körében 14-szer nagyobb a kettő vagy annál több egészségügyi

3 Vö.: Roscam Abbing, H. (2013) p. 5-19.

4 WHO (2003)

5 Vö.: Dolan, K., Wirtz, A. L., Moazen, B., Ndeffo-Mbah, M., Galvani, A., Kinner, S. A., et al. (2016) pp. 1089-1102.

6 Moller, L., Brummer, J. (2014)

rendellenesség előfordulása, illetve a mentális rendellenességben szenvedők arányát 70%-ot meghaladónak ítélték meg. Az Egészségügyi Világszervezet adatai alapján a fogvatartottak körében az öngyilkossági ráta 10-szer magasabb⁷, a tuberkulózis előfordulása pedig minimum 11-szer, maximum 81-szer⁸ gyakoribb, mint a szabad társadalomban. A WHO európai régiójában 27 tagállam adatai alapján 2016-ban 100 000 lakosra 958 tbc-s fogvatartott jutott, ami több mint 30-szorosa volt a szabad társadalom értékeinek.⁹ Az egyes fertőző betegségek közül a hepatitis C előfordulása 9-szerese¹⁰ a kinti értékeknek.

Ugyancsak komoly problémaforrás, hogy Európa számos végrehajtási intézetében az egészségügyi ellátás elérhetősége a szabad társadalomhoz képest igen korlátozott és szegényes, az anyagi erőforrások ugyancsak korlátozottak, az egészségügyi szolgáltatórendszer leterhelt, számos országban figyelhető meg a túlzásfoltosság, és ennek folyamánaként az ezzel szinte minden esetben együttjáró, humánnumot nélkülöző, rossz végrehajtási körülmények.

Végül utalnánk arra, hogy a börtönépesség globálisan nemcsak növekszik, hanem egyúttal változik is, aminek egyik megnyilvánulása a börtönpopuláció előregedése. Az idősebb korosztály sok esetben folyamatos és speciális, illetve komplex egészségügyi ellátást igényel, ami egyúttal megnövekedett költségterhet is ró a fogvatartó államokra.¹¹

Az Emberi Jogok Európai Bírósága és a fogvatartottak egészségügyi ellátásának kérdései

A strasbourgi testület számtalan döntésében érintette a fogvatartottak egészségügyi ellátásának kérdéskörét és állapította meg a fogvatartó államok egészségügyi ellátással kapcsolatos igencsak összetett kötelezettségét. A bíróság esetjoga alapján a fogvatartottak egészségügyi ellátása a bv. intézetek feladatává teszi:

- a legkülönfélébb betegségekben szenvedők ellátását, kezelését, mégpedig kétsedelem nélkül;
- a betegségek terjedésének megelőzési kötelezettségét;
- az arról való meggyőződést, hogy a fogvatartott egészségi állapota összeegyeztethető-e a büntetés letöltésével;
- a fogvatartási feltételek adaptációját a fogvatartott egészségi állapotához,
- valamint a fogvatartottak testi és mentális egészségének megőrzését az emberi méltóságnak megfelelő végrehajtási környezet megteremtésével.

A bíróság több ízben is hangsúlyozta, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikkében szereplő tilalom, azaz a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód megsértésének megállapításához a rossz bánásmódnak el kell érnie a súlyosság egy adott szintjét. Feltétel tehát, hogy a fogvatartottnak a jogszerű bánásmóddal vagy

7 Enggist, S., Møller, L., Galea, G., Udesen, C. (eds.) (2014) p. 161.; Fazel, S., Ramesh, T. (2017) pp. 946–952.

8 Enggist, S., Møller, L., Galea, G., Udesen, C. (eds.) (2014) p. 56.

9 WHO (2018) p. 3.

10 Moradi, G., Goodarzi, E., Khazaei, Z. (2018) p. 2236.

11 Stürup-Toft, S., O'Moore, E. J., Plugge, E. H. (2018) pp. 20–21.

büntetéssel szükségszerűen együttjáró hátrányon felüli fájdalmat, illetve szenvedést okozzanak. *Saydam Törökország elleni perében*¹² a testület annak a véleményének adott hangot, hogy a rossz bánásmód szükséges szintjének megállapítása során számtalan tényezőre kell figyelemmel lenni, így például a rossz bánásmód tartamára, a testi és mentális effektusokra, esetenként a nemre, az életkorra, valamint a panaszos egészségi állapotára. A Bíróság kimondta, hogy a testi és mentális eredetű betegségekkel járó szenvedés, fájdalom a 3. cikk fogalomkörébe eshet, ha azok vagy kockázatuk súlyosbodnak a fogvatartási feltételek, illetőleg más olyan intézkedések által, amelyekért a hatóság tartozik felelősséggel.

*A Xiros kontra Görögország perben*¹³ a bíróság külön kiemelte a beteg fogvatartottak gondozása, ellátása kapcsán az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkéből fakadó, az államra háruló kötelezettségeket. Így az ítélet utalt arra, miszerint a fogvatartó országnak mindenekelőtt arról kell megbizonyosodnia, hogy az adott személy egészségileg alkalmas-e a fogvatartásra. Ugyancsak alapvető követelmény a fogvatartott egészségi állapotának megfelelő egészségügyi ellátás biztosítása. Végezetül pedig az államnak a végrehajtási feltételeket szükség esetén hozzá kell igazítania a fogvatartott speciális állapotához.

*D.G. Lengyelország elleni ügyében*¹⁴ a bíróság hivatkozott továbbá arra, hogy ha a súlyos testi fogyatékoságban szenvedő személyek fogvatartásának feltételei nem felelnek meg egészségi állapotuknak, vagy ezeket a személyeket cellatársaik gondozására bízzák (például a fürdetés, öltözködés tekintetében), akkor ez megalapozhatja a megalázó bánásmódot.

*Aleksanyan kontra Oroszország*¹⁵ és *Grishin kontra Oroszország*¹⁶ elleni pere egyebek mellett azért érdemel kiemélést, mert megfogalmazásra került a megfelelő és szabad társadalommal azonos egészségügyi ellátás problematikája. Miként arra a bíróság rámutatott, az egészségügyi ellátás adekvát jellegének meghatározása a legnehezebb feladat. Erre tekintettel esetről esetre történik az egészségügyi ellátás megkövetelt szintjének meghatározása azzal a kiindulási ponttal, hogy annak mindenképpen meg kell felelnie a fogvatartottak emberi méltóságának, de egyúttal figyelemmel kell, hogy legyen a szabadságelvonás gyakorlati igényeire is.

Az esetjog alapján az egyenlőségi alapelv „finomításáról” beszélhetünk: a testület rámutatott arra, hogy miként a szabad életben is eltérések lehetnek az egészségügyi szolgáltatások színvonala között, hasonlóképpen igaz ez a börtönkörnyezet és a polgári egészségügyi intézmények vonatkozásában. Az eltérés azonban nem lehet annyira szignifikáns, hogy az kedvezőtlenül befolyásolja a fogvatartott egészségi állapotát, vagy szenvedést okozzon számára.¹⁷

*Mouisel Franciaország elleni perében*¹⁸ a Bíróság megerősítette, hogy az államnak nincs általános kötelezettsége a beteg fogvatartottak szabadon bocsátására, ugyanakkor a 3. cikk megköveteli, hogy megvédjék a személyi szabadságuktól állam által megfosztott

12 Saydam v. Turkey, application No: 26557/04, judgment of 7 March 2006

13 Xiros v. Greece, application No: 1033/07, judgment of 9 September 2010

14 D.G. v. Poland, application No: 45705/07, judgment of 12 February 2013

15 Aleksanyan v. Russia, application No. 46468/06, judgment of 22 December 2008

16 Grishin v. Russia, application No. 14807/08, judgment of 24 July 2012

17 A témáról bővebben: Roscam Abbing, H. (2013) pp. 3-15.

18 Mouisel v. France, application No: 67263/01, judgment of 14 November 2002

személyek testi épségét, és biztosítsák számukra a szükséges egészségügyi ellátást. A tekintetben pedig, hogy a fogvatartott biztonsági kockázata milyen intézkedések megtételét teszi szükségessé, körültekintően és mindenképpen az arányosságot szem előtt tartva kell eljárni.

Hasonlóképpen foglalt állást a Bíróság a *Tekin Yildiz kontra Törökország ügyben*¹⁹ és hangsúlyozta, hogy a hatóságokat az egészségi okok alapján nem terheli általános kötelezettség a fogvatartottak szabadon bocsátására, illetve polgári kórházba történő átszállítására, még akkor sem, ha a betegséget különösen nehéz kezelni.

Az időskorú fogvatartottak ellátása, a velük való bánásmód kapcsán utalnánk *Papon Franciaország elleni ügyére*²⁰, amelyben a kérelmező Maurice Papon a francia hatóságok tíz év szabadságvesztésre ítélték a zsidók Auschwitzba deportálásában betöltött szerepéért. A panaszos 90 éves korában többek között azért fordult a bírósághoz, mert állítása szerint fogvatartásának körülményei nem voltak összeegyeztethetőek magas életkorával és egészségi állapotával, így büntetésének végrehajtását embertelennek és megalázónak ítélte. A testület döntésében kimondta, hogy az előrehaladott életkor nem akadály a letartóztatásnak, illetve a szabadságvesztés-büntetésnek egyetlen Európa Tanácsi tagállamban sem. Ugyanakkor az életkor más faktorokkal, így például az egészségi állapottal együtt figyelembe vehető szempont az ítélet kiszabásánál, valamint annak végrehajtása során. Ennek nyomán időskorú személyek hosszú időn keresztül fogvatartása megalapozhatja a 3. cikk sérelmét.

Az éhségstrájk és a kényszertáplálás kérdéskörét érinti például *Nevmerzhitsky Ukrajna elleni pere*.²¹ Az Emberi Jogok Európai Bírósága leszögezte, hogy a fogvatartott életének megmentését célzó kényszertáplálás elviekben nem tekinthető embertelen, megalázó bánásmódnak. Az ilyen intézkedésnek ugyanakkor egészségügyileg szükségesnek és eljárásai garanciákkal alátámasztottnak kell lennie. Ezen felül az éhségstrájk alatt alkalmazott kényszertáplálási mód nem haladhatja meg azt a szintet, amely a bíróság esetjoga alapján a 3. cikk sérelmét eredményezi.

Végül utalnánk arra, hogy az egészséghez való jog a börtönkörnyezetben a szuicidumok szempontjából egy sajátos kérdést is felvet, nevezetesen, hogy terheli-e a végrehajtási hatóságokat kötelezettség az öngyilkosságok vagy önkárosítások megelőzésére nézve. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga alapján úgy tűnik, két körülményt kell vizsgálat tárgyává tenni.

Egyrészt, hogy a börtönhatóságok tudták-e, illetve tudniuk kellett-e, hogy adott fogvatartott vonatkozásában fennáll az öngyilkosság veszélye, másrészt, hogy minden tőlük elvárható megtettek-e az öngyilkosság kockázatának elhárítása, megelőzése érdekében.²²

Végő összegzésként elmondható, miszerint az EJEB esetjoga azt példázza, hogy több tekintetben is elégtelenség jellemzi az egészségügyi ellátás tárgyi, eljárási és strukturális feltételeit. A nemzetközi dokumentumokban foglalt jogosítványok (például az egyenlő elbánás biztosítása, az erőforrások hiánya nem lehet hivatkozási alap, a késedelem

19 *Tekin Yildiz v. Turkey*, application No: 22913/04, judgment of 10 November 2005

20 *Papon v. France*, application No: 54210/00, judgment of 25 July 2002

21 *Nevmerzhitsky v. Ukraine*, application No: 54825/00, judgment of 4 April 2005

22 Lásd például *Coselav v. Turkey*, application No: 1413/07, judgment of 9 October 2012; *Ketreb v. France*, application No: 38447/09, judgment of 19 July 2012

nélküli egészségügyi ellátás követelménye) deklarálása ellenére a gyakorlat sok tekintetben nem felel meg az egészségügyi ellátáshoz való joggal kapcsolatban lefektetett elvárásoknak. Itt utalhatunk a szabadságvesztés megfelelő végrehajtási feltételeire (pontosabban azok hiányosságaira) éppúgy, mint a börtön-egészségügyi szolgálattal kapcsolatos elvárásokra.

Néhány kiragadott példával élve:

- visszatérő probléma sok végrehajtási intézetben az intézményen belül működő egészségügyi szolgálat és a megfelelően képzett egészségügyi személyzet hiánya,
- gondot jelent az egészségügyi ellátás időben történő biztosítása mind az általános orvosok, mind pedig a szakorvosok tekintetében,
- sok esetben sérül az egészségügyi adatok bizalmasan kezelésének követelménye,
- különösen problémás a különféle fertőző megbetegedések (HIV, hepatitis, tbc.) hatékony kezelése, megelőzése, a szükséges gyógyszerek, terápiák biztosítása,
- nem megoldott a kezelés szabadulás utáni folytatása,
- előfordul a fogvatartottak egészségügyi vizsgálata alatt a mozgáskorlátozó eszközök indokolatlan alkalmazása,
- az egészségügyi személyzet esetenként elmulasztja jelenteni a fogvatartottakkal szembeni rossz bánásmódot,
- a végrehajtási feltételek sem minden esetben felelnek meg az egészséges környezet követelményének (túlzsúfoltság, szegényes higiéniai körülmények, inadekvát szellőzés, világítás, fűtés, nem megfelelő élelem).

Felhasznált irodalom

- Dolan, K., Wirtz, A. L., Moazen, B., Ndeffo-Mbah, M., Galvani, A., Kinner, S. A. et al. (2016): Global burden of HIV, viral hepatitis, and tuberculosis in prisoners and detainees. *Lancet*. Sep 10; 388(10049)
- Enggist, Stefan, Möller, Lars, Galea, Gauden, Udesen, Caroline (eds.) (2014): *Prisons and Health*. WHO
- Fazel, Seena, Ramesh, Taenvi (2017): Suicide in prisons: an international study of prevalence and contributory factors. *Lancet Psychiatry*. Dec; 4(12)
- Moller, Lars, Brummer, Julie (2014): Prevention of overdose deaths in the criminal justice system.
- Moradi, Ghobad, Goodarzi, Elham, Khazaei, Zaher (2018): Prevalence of Hepatitis B and C in prisons worldwide: A meta-analysis during the years 2005-2015. *Biomedical Research and Therapy* 5(4)
- Roscam Abbing, Henriette (2013): Prisoners Right to Healthcare, European Perspective. *European Journal of Health Law* 20
- Stürup-Toft, S., O'Moore, E.J., Plugge, E.H. (2018): Looking behind the bars: emerging health issues for people in prison. *British Medical Bulletin* 125
- UNODC (2012): *Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders Criminal Justice Handbook Series*, United Nations, New York
- WHO: Declaration on Prison Health as part of Public Health – adopted in Moscow on 24 October 2003
- WHO (2018): Good practices in the prevention and care of tuberculosis and drugresistant tuberculosis in correctional facilities. WHO
- Az Emberi Jogok Európai Bíróságának feldolgozott esetjoga:
- Aleksanyan v. Russia, application No. 46468/06, judgment of 22 December 2008
- Coselav v. Turkey, application No: 1413/07, judgment of 9 October 2012
- D.G. v Poland, application No: 45705/07, judgment of 12 February 2013
- Grishin v. Russia, application No. 14807/08, judgment of 24 July 2012
- Ketreb v. France, application No: 38447/09, judgment of 19 July 2012
- Mouisel v. France, application No: 67263/01, judgment of 14 November 2002
- Nevmerzhitsky v. Ukraine, application No: 54825/00, judgment of 4 April 2005
- Papon v. France, application No: 54210/00, judgment of 25 July 2002
- Saydam v. Turkey, application No: 26557/04, judgment of 7 March 2006
- Tekin Yildiz v. Turkey, application No: 22913/04, judgment of 10 November 2005
- Xiros v. Greece, application No: 1033/07, judgment of 9 September 2010

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZERVEZET REINTEGRÁCIÓS TEVÉKENYSÉGEI A SZEGEDI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖN GYAKORLATÁNAK TÜKRÉBEN

Reintegration activities of the Hungarian Prison Service – the best practices of the Szeged Strict and Medium Regime Prison

A Szegedi Fegyház és Börtön az elítéltek reintegrációja kapcsán merít az intézet szakmai múltja során hasznosult tapasztalatokból, ezért a büntetések végrehajtásakor az elvárt egyéni aktivitást mutató, és a reintegrációs célok elérésében önként együttműködő fogvatartottakat ösztönzően támogatja. A klasszikus reintegrációs célú tevékenységek mellett – alapfokú iskolai oktatás, szakirányú képzés, munkáltatás, terápiás foglalkoztatás – a Szegedi Fegyház és Börtönben évszázados hagyománya van a művelődési és szabadidős programokon való részvételnek.

A Szegedi Fegyház és Börtön a Büntetés-végrehajtási Szervezet reintegrációs programjait az elítéltek elvárt egyéni aktivitását figyelembe véve, az ítéletben kiszabott joghátrány érvényesítése során, a hátráltató tényezők lehetőség szerinti kizárásával, a társadalmilag elfogadott pozitív értékek közvetítésével valósítja meg. A hazai bv. intézetek között a Szegedi Fegyház és Börtön elsőként vezette be a hosszú időre ítélt elítéltek főiskolai és egyetemi oktatását, több olyan reintegrációs célú foglalkozást honosított meg, melyek ösztönzően hatottak a hosszú időre ítélték kezelési koncepciójának kidolgozásakor.

Kulcsszavak: reintegráció, alapfokú iskolai oktatás, szakirányú képzés, munkáltatás, terápiás foglalkoztatás, művelődési és szabadidős programok, hosszú időre ítélték

In the course of the reintegration of prisoners, the Szeged Strict and Medium Regime Prison draws on the experience gained during the past of the institute, and therefore supports the prisoners who are willing to volunteer during the time of their punishment and cooperate voluntarily in achieving the goals of reintegration. In addition to classical reintegration activities - primary school education, specialized training, employment, therapeutic employment - the Szeged Strict and Medium Regime Prison has a centuries-old tradition of participating in cultural and leisure programs.

In the practice of the Prison, we implement the reintegration programs of the Hungarian Prison Service, taking into account the expected individual activity of the prisoners, enforcing the imposed judgment and at the same time excluding the disadvantage hindering factors as far as possible and mediating the socially accepted positive values. Amongst the Hungarian prisons the Szeged Prison was the first to introduce college and university education for the long-termed convicts, and introduced several reintegration programs that had an incentive to develop a long-term treatment concept for sentenced prisoners.

Keywords: reintegration, primary school education, specialized training, employment, therapeutic employment, cultural and leisure programs, prisoners sentenced for a long term.

AJÁNLÓ ZAKHAR TIBOR TANULMÁNYÁHOZ

A kecskeméti bv. intézet specifikus feladatként kapta meg azoknak az elítélt anyáknak az elhelyezését, akik gyermeküket a büntetésük végrehajtása alatt születték meg és büntetésük félbeszakítására nem volt lehetőség. Az így kialakításra kerülő anya-gyermek részleg 2002. február 15-én kezdte meg működését ideiglenes jelleggel, majd a kormányzati beruházásként felépült önálló intézeti részleg ünnepélyes átadása 2003. december 3-án történt meg és 20 fő anya és gyermek elhelyezését biztosította. Megállapítható, hogy az ilyen jellegű intézmények létrehozásának szellemisége valamennyi országban azonos, amely elsősorban a családi kapcsolatok erősítése és a gyermekek fejlődésének szem előtt tartása mellett, a büntetés-végrehajtási célok érvényesítésére is hivatott. Különbségek tapasztalhatók a gyermek elhelyezésének időtartamában – féléves kortól ötéves korig. A részlegek kialakítása követi a gyermekek igényeit, fejlődési szükségleteit.

A gyermekek a népesség nagyon érzékeny és sérülékeny csoportját képezik, akiknek sokkal nagyobb védelemben kell részesülniük, mint bárkinek. A gyermek nem bűnhődhet az édesanya által elkövetett bűncselekmény miatt. A bebörtönzött anyával maradó gyermeknek megfelelő védelemre és gondoskodásra van szüksége, és nem szabad, hogy a hátrányos megkülönböztetés bármilyen formájától szenvedjen. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 2. cikke kimondja: a gyermeket védeni kell minden megkülönböztetéstől, ami a szülei, törvényes képviselője vagy családja helyzete miatt éri. Alaptörvényünk pedig így fogalmaz: „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.” (XVI. cikk) A gyermek fejlődésének egyik elengedhetetlen tényezője az, hogy az édesanyja a közelében legyen már a szülés pillanatától. Ha hiányzik az anya a gyermek életéből, nem alakul ki a megfelelő kötődés és a fejlődésében rendellenességek mutatkozhatnak. Ezért fontos, hogy – amennyiben a jogszabályi feltételek teljesülnek – az anyát gyermekével együtt helyezték el. A szakemberek és a külföldi gyakorlat alapján is az az általános nézet, hogy a legjobb, ha a gyermek az édesanyával van legalább a fejlődése szempontjából legmeghatározóbb időszakban. Az újszülöttnek az első, egyben legnehezebb feladatra alkalmazkodni a külvilághoz, ebben a legtöbb segítséget az anya jelentheti számára. A csecsemőkor 1 évig tart, a gyermek ebben az időszakban fejlődik a legtöbbet.

Az Egyezmény azt is kimondja, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő egészségi állapot fenntartásához, ehhez megfelelő orvosi ellátás biztosítására van szükségük. A honi Bv. törvény szerint az együttes elhelyezés során tehát biztosítani kell azokat az egészségügyi feltételeket, amikre egy csecsemőkorú gyermeknek szüksége van. Az anya-gyermek részleget önállóan kell kialakítani, egy szobában egy gyermek és egy anya helyezhető el. A szobákat az egészséges élet biztosítására alkalmas eszközökkel kell felszerelni és gondoskodni kell arról, hogy állandó orvosi felügyelet legyen az intézetben.

Egy év nem sok idő. Az optimális eset az lenne, ha a gyermek és az anya egy időben kerülnének a civil életbe, az esetek döntő többségében azonban nem ez a helyzet. A gyermek kikerülése még az édesanya szabadítása előtt megtörténhet, ezekben az esetekben meg kell oldani a gyermek további, megfelelő elhelyezését. Az elszakadással megélt trauma nemcsak akkor okozhat visszafordíthatatlan károkat, ha a szülés után közvetlenül történik, hanem később is. Ezért szükséges egyfajta fokozatosság, hogy

a gyermeknek is, az anyának is és a kint a gyermekre váró családnak is legyen ideje alkalmazkodni az új helyzethez.

Alaptörvényünk kihangsúlyozza: „Magyarország védi (...) a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a szülő-gyermek viszony.” (L. cikk)
(A szerkesztő)

„Az oly madár igen ritka, melynek kedves a kalitka”

Csokonai Vitéz Mihály

Bevezetés

A büntetés-végrehajtási intézet a legsúlyosabb büntetőjogi szankció, a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának a helyszíne. A börtön szó tehát magában hordoz egy kellemetlen érzést, ugyanakkor a Büntetés-végrehajtási Szervezet feladata, hogy a reintegrációs tevékenységgel reális képet alakítson ki róla, biztosítsa a fogvatartottak hasznos időtöltését, a társadalomba való visszaailleszkedés elősegítését.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet fő feladatai a fogvatartottak reintegrációjában a börtönártalom csökkentése, a civil szférában is elfogadható szakképzettség biztosítása, a családi kapcsolat megőrzése, erősítése, az utógondozás keretében a munkahely keresésének segítése, kapcsolatfelvétel a munkáltatóval, a bűnismétlés megelőzése, a pártfogó, segítő tevékenység előkészítése. *„Az út, ami ehhez vezet, rendkívül összetett, szerteágazó, sokszereplős pedagógiai, pszichológiai munka, ami nem nélkülözheti a társadalmi összefogás keretében megvalósuló civil szervezetek, egyházak és iskolák közreműködését sem.”¹*

A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) hatályba lépésével a reintegráció² a büntetés-végrehajtás egyik központi elemévé vált, ugyanis az új Bv. tv. kiemelt hangsúlyt ad a reintegrációs tevékenységnek.

Tanulmányomban ismertetem, hogy milyen reintegrációs tevékenység zajlik a Szegedi Fegyház és Börtönben, és rávilágítok a helyi sajátosságokra. Intézetünkben ugyanis e tevékenységet jelentősen meghatározza az, hogy annak számos hosszú időre ítélt fogvatartott az alanya. Tanulmányomban bemutatom azt is, hogy a Szegedi Fegyház és Börtönben milyen kihívások jelennek meg ezzel kapcsolatban.

1 Balázs P. (2017) p. 111.

2 Az angolszász szakirodalom inkább a visszatérés kifejezést használja („re-entry”), ugyanis számos fogvatartott esetében már a börtönbüntetést megelőző integráltság is hiányzik. Albert – Bíró (2015) p. 143.

A fogvatartottak főbb problémacsoportjai

A nevelés színtere a család. A család értékrendje szolgál mintaként a gyermek számára, aki az otthon látott modellt beépíti a személyiségébe, saját értékrendjébe. A család erkölcsi, intellektuális nivója szintén mintát jelent a gyermek számára.³ A tapasztalat az, hogy az elitelt családjában általában alacsony az iskolai végzettség,⁴ és ezt a mintát követi ő maga is. Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy az egyén személyiségének fejlődésében „meghatározó, de nem kizárólagos” szerepe van a családi környezetnek. Azt befolyásolják az oktatási-nevelési intézmények, a barátok is.⁵

A fogvatartottaknál általában megfigyelhető az alacsony motivációs szint, hiányzik a változtatás/változás iránti igény. Jellemzőek továbbá a szocializációs hiányosságok, a kóros személyiségfejlődés, a pszichés defektusok. Nagy valószínűséggel fordul elő szenvedélybetegség és deviancia a családban. A reintegrációs tevékenységet nehezítheti az, hogy a fogvatartottak többségében rendezetlen családi háttérrel rendelkeznek, és családi kapcsolataik meglazulnak, vagy azokat elveszítik a bv. intézetben töltött idő alatt. Ez azért hátrányos, mert a kutatásokkal alátámasztott szakirodalom álláspontja az, hogy a családi kapcsolatoknak fontos szerepe⁶ van a társadalomba való vissza-illeszkedésben.⁷ A szabadulás utáni beilleszkedést nehezítheti továbbá, hogy a volt fogvatartottaknak szembe kell nézniük a társadalmi előítéletekkel, megbélyegzéssel és számos munka betöltéséhez feltétel az erkölcsi bizonyítvány.

Röviden a Szegedi Fegyház és Börtönről

A Szegedi Fegyház és Börtön az ország egyik legismertebb, egyben nagy szakmai múlttal rendelkező büntetés-végrehajtási intézete. Három objektumból áll, a Mars téri I. objektumból – az eredeti intézetből, amely a háromobjektumos intézet székhelye –, az időközbeni funkcióbővülés, majd profiltisztítás eredményeként kialakított Dorozsmai úti II. objektumból, valamint a nagyfai III. objektumból. Az intézet szakmai tevékenysége a fogvatartotti munkáltatással egybeforrt, mely döntő részben az 1951-től a börtön mellett működő Igazságügyi Ipari Vállalat, 1957-től Alföldi Bútorgyár (mely 1994-től Kft.-ként önálló jogi személylé, büntetés-végrehajtási gazdasági társasággá alakult), majd 2003-tól a Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyesipari Kft. keretei között valósult meg. A Szegedi Fegyház és Börtön Mars téri I. objektuma 134 éve épült, létrehozásáról az 1881. évi LVIII. törvénycikk rendelkezett. A Magyarországot – a dualizmus szakaszában – jellemző nagyívű fejlődés a börtönépítésben is megjelent. Wágner Gyula műépítész tervei alapján 1883 májusára elkészült a 200 fogoly befogadására alkalmas

3 Fűzi B. (2019)

4 Részletesebben lásd: Csukai M. (2014) p. 54-55.

5 Bolgár J. (2018) p. 9.

6 Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a családi kapcsolatok nemcsak pozitív, hanem negatív hatással is lehetnek a reintegrációra. Egy felmérés ugyanis arra mutatott rá, hogy a kutatásban részt vevő fogvatartottak 34%-ánál a bűncselekmény elkövetésében családtagok is részt vettek, velük együtt követték el a bűncselekményt. Albert F. – Bíró E. (2015) p. 153.

7 Bíró E. (2015) p. 77.

két fogházépület – a jelenlegi Megye I. és Megye II. körletek –, majd 1884 augusztusára a háromemeletes királyi kerületi börtön. Ez utóbbi börtönépület négy épületszárnya központi körfolyosóba csatlakozik; maga az intézet e körlet négyágú csillag alaprajzú elhelyezése miatt kapta a köznyelvben a “Csillagbörtön” elnevezést, mely akkoriban Európa egyik legkorszerűbb büntetés-végrehajtási intézete volt.

A II. objektum jelenlegi funkciója a jelentős átalakításokat követően 2002-től a letartóztatásban lévő fogvatartottak elhelyezése. Az 1997-től Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetként működő intézmény – önálló jogalanyisága elvesztésével, beolvadással – 2010. január 1-től a Szegedi Fegyház és Börtön III. objektumaként hajtja végre állami feladatait; döntően fogház és börtön fokozatú elítéltek elhelyezésével, valamint a belgyógyászati megbetegedésben szenvedő elítéltek számára fenntartott krónikus utókezelő részlegen történő gyógykezeléssel és elhelyezéssel.

Reintegrációs tevékenység a Szegedi Fegyház és Börtönben

A bv. intézet a büntetés-végrehajtás primer társadalmi rendeltetésével és a Bv. törvény preambulumaival harmonizálva minden feladatkörébe tartozó intézkedést megtesz a fogvatartott társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációjának elősegítése érdekében, különösen a foglalkoztatási, képzési lehetőségek, a tevékeny szabadidős programok, a reintegrációs tiszti foglalkozások, illetve a jövételi lehetőségek minél szélesebb körű biztosításával.

A reintegrációs tevékenység egyik formája a munkáltatás. A büntetés-végrehajtási intézetben való munkáltatás során fontos szempont, hogy a munka a fogvatartott személyiségéhez igazodó, értelmes tevékenység legyen. A munkavégzés pozitív hatással van a fogvatartottakra, ugyanis annak során sikerélményük van, sok esetben a bv. intézetben dolgoznak életükben először, megtapasztalhatják a munka örömét. A munkavégzés az önbecsülésre is jó hatással van.

A munkáltatás mellett másik fontos reintegrációs tevékenység az oktatás, képzés.⁸ Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az oktatásban, szakképzésben vagy továbbképzésben való részvétel nem váltja ki a fogvatartott munkában való részvételi kötelezettségét. Az elítéltek szakképzését és továbbképzését elsősorban azokban a szakmákban kell megszervezni, amelyek elősegíthetik a szabadulás után a társadalom életébe való beilleszkedést, vagy a bv. intézetben belül történő munkavégzést. Cél tehát a munkaerőpiaci szempontból értékes, hasznos oktatás, képzés megszervezése a bv. intézetben (pl. mezőgazdasági területen állattenyésztés, ipari területen hegesztő, karosszéria lakatos, kőműves, szobafestő-mázoló, villanszerelő képzés).

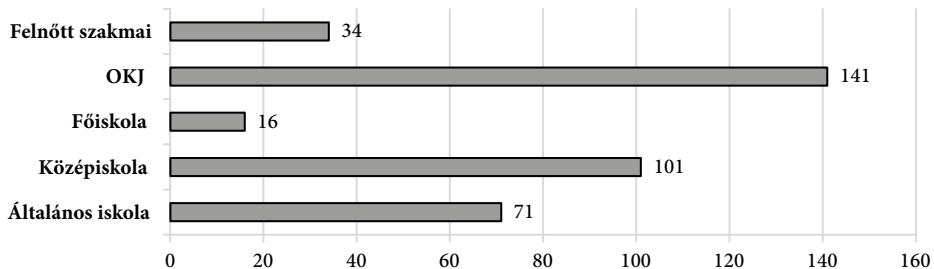
Az alap-, és középfokú oktatást a Pannon Oktatási Központ, Gimnázium, Általános és Szakképző Iskola, Pedagógiai Szakszolgálat bonyolítja. Az oktatás általános iskola 5-6, 7-8 osztályában, a középiskola 9-12 osztályában, a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskolán, valamint OKJ-s közép és emeltszintű szakmaképzések (villanszerelő,

8 Vannak olyan fogvatartottak, akik elsősorban csak az ösztöndíj, vagy az időtöltés miatt vesznek részt az oktatásban, azonban megfelelő módszerekkel – a tapasztalatok szerint – ők is motiválhatók a tanulásra. Kassai A. (2008) p. 33.

asztalos, férfiszabó, kertész, festő-mázoló, kőműves, logisztikai ügyintéző, szociális szakgondozó) keretein belül valósul meg. Kizárólag oktatásban 311 fő, munka melletti oktatásban (logisztika, asztalos, villanyszerelő, szociális szakgondozó tanfolyam) 25 fő vett részt 2018-ban. A digitális szakadékok csökkentése céljából intézetünk I-III. objektuma beindította a GINOP képzést is.

A Szegedi Fegyház és Börtönben működik szociális gondozó képzés is, azzal a céllal, hogy a szakképzett fogvatartottak részt tudjanak majd venni a hosszúidős, illetve életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték ápolásában, gondozásában.

Oktatás a 2018/19. tanévben

Tekintettel arra, hogy a fogvatartottak ingerszegény környezetben töltik mindennapjaikat, fontos, hogy a bv. intézetben biztosított szabadidős tevékenységek nem pusztán hasznosak, de szórakoztatóak is legyenek.

Az I. és III. objektumban szabadidős foglalkozás keretében, zenekari próbák, művészeti önképzőkör,⁹ pingpong, könyvtár, elitelti konditerem, zenei foglalkozás, filmklub, sakk, rómi, póker, roma hagyományörző szakkör, sportfoglalkozás,¹⁰ igény jelleggel kispályás foci, egyházi zeneóra és énekóra, jobb agyféltekés rajzolás, nyelvtanulás, kézműves irodalmi foglalkozás, mozgásterápia történik. A II. objektumban a letartóztatottak elhelyezéséből, a büntetési csoportok elkülönítéséből eredően élénk szakközi tevékenység nincs. A reintegrációs feladatokat ellátók a fogvatartottak számára szabadidős tevékenységeket, jellemzően zenegyakorlást, sportolást és nyelvtanulást, szellemi vetélkedőket szerveztek.

Minden évben megrendezésre kerül a Dankó Pista Nyári Kulturális Fesztivál. A fesztivál keretében az alkotó fogvatartottak is megmutathatják tudásukat, így részt vehetnek szavalóversenyen és ki mit tud vetélkedőn (vers, ének, tánc, zene kategóriában). Fellépnek az intézetben szerveződött zenekarok, így a Hagyományörző Zenekar, a Kaptár és a Csillag Band, valamint az egyéni énekesek. Lehetőség van képzőművészeti pályázaton történő részvételre, és az arra készített alkotások bemutatására. Komoly képzőművészeti alkotások születnek ugyanis a börtön falain belül.

9 A művészeti programok pozitív hatással vannak a fogvatartottakra, ezt számos kutatás és tanulmány alátámasztja. Juhász Zs. (2016a) p. 84.

10 A sportolásnak számos pozitív hatása van, nemcsak az általános egészségi állapotra van kihatással, de a depressziót, szorongást is csökkentheti, általánosan javíthatja a közérzetet, a hangulatot, és ezáltal a fogvatartottak egymás közötti kapcsolatait is. Juhász Zs. (2016b) p. 32-33.

Az olvasás is kiemelten fontos eleme a fogvatartottak hasznos időtöltésének, a Szegedi Fegyház és Börtön I. objektumában 22 000, a II. objektumában 3 200, míg a III. objektumában 11 000 kötet áll a rendelkezésükre. Közel 1 000 beiratkozott olvasó van, akik közül 450-700 az aktív olvasó.

A vallásgyakorlást¹¹ illetően tíz felekezet képviselteti magát a Szegedi Fegyház és Börtönben, a tevékenységüket az intézet két (egy katolikus és egy református) börtönlelkésze koordinálja. A felekezetek képviselői csoportosan (pl. Biblia szakkör, egyházi különórák) és egyénileg is foglalkoznak az elítéltekkel. Az ökumenikus istentiszteleteknek a Szent Jobb Lator Kápolna biztosít helyszínt.¹²

Helyi sajátosságok

Kérdésként merülhet fel a Szegedi Fegyház és Börtön vonatkozásában, hogy mi lehet a reszocializációs tevékenység lényege a hosszú időre ítéltelnél? Az alapkérdés az, hogy integráljunk vagy szegregáljunk? A feltett kérdésre a válasz az, hogy amennyire lehetséges, integráljunk, és ha szükséges, szegregáljunk.

A Szegedi Fegyház és Börtön reintegrációs tevékenységei közül kettőt emelek ki: a virág asszisztált és a kisállat asszisztált programot. Mindkét tevékenység fő jellemzője a törődésre, gondoskodásra tanítás.

„(...) A józan ész azt mondatta velünk, hogy a virágok boldoggá tesznek bennünket (...) most a tudomány mondja azt, hogy ez igaz, a virágok jelenléte az érzelmi jólétre is kiható hatással van.”¹³ Az idézett gondolat fényében is megerősíthető, hogy pozitív hatással van a fogvatartottakra az, ha növényeket kapnak, amelyekkel törődniük kell. Új feladatokat tűznek ki, és megtapasztalják a születés, növekedés, elmúlás folyamatát.

A kisállat asszisztált program ennél is személyesebb gondoskodást, törődést, több feladatot követel meg. Az elítéltekben kialakul a ragaszkodás érzése az állatokhoz, és megtanulják kinyilvánítani a szeretetüket. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy visszaélést még soha nem tapasztaltunk az említett programmal kapcsolatban.

Külön kiemélést érdemel egyrészről az úgynevezett Csillagtükör, amely a Szegedi Fegyház és Börtön belső kiadású, negyedévente megjelenő lapja. Az újságba javarészt fogvatartottak írnak, és minden számban található cikk az elítéltek életéről, a tanulásról, a munkáról, a körleten folyó kulturális és művészeti nevelés eseményeiről, a hitéletéről, a szabadidős tevékenységekről.

Másrészről a Csillagpódium rendezvénysorozat a kilencvenes évek végén vette kezdetét a Szegedi Fegyház és Börtön dísztermében. A kulturális rendezvények megálmodói évente kétszer-háromszor komolyzenei hangversenyeket és különböző képzőművészeti kiállításokat szerveztek, elsősorban az intézettel kapcsolatot tartó

11 A Börtönlelkészi Szolgálatot a 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet vezette be. Miklósi M. (2016) p. 53.

12 Egy 15 éve börtönlelkészi szolgálatot ellátó személy arról számolt be, hogy tapasztalatai szerint a reintegráció sikeresebb azoknál a fogvatartottaknál, akik vallásukat gyakorolták a bv. intézetben. Vári K. (2018) p. 102. A vallásgyakorlás során a fogvatartott számára új értékekkel is találkozhat, amelyek kihatással lehetnek az egyéni és társasági cselekvési módjaira, minőségére. Antalóczy P. (2014) p. 27.

13 An Environmental Approach to Positive Emotion: Flowers. *Evolutionary Psychology* (2005) p. 104-132.

szervezetek képviselőinek, a dolgozóknak, az elítéltek foglalkoztatásában érdekelt magánvállalkozások vezetőinek, az újságíróknak és a fogvatartottaknak. A Csillagpódium napjainkra évente visszatérő eseménye a Karácsonyi Hangverseny, amelyet a Király-König Péter Zeneiskola művésztanárai adnak.

Kihívások

A Szegedi Fegyház és Börtön számára kihívást jelent a HSR-en (hosszúidős speciális részleg) folytatott reintegrációs tevékenység. Egy ilyen mértékben izolált részleg nem biztosíthat minden elítélt számára elegendő motivációt a belső fejlődéshez. Az ember társas lény, hiányzik a társak nyújtotta életmodell, minél tovább élnek a fogvatartottak izoláltan a HSR részlegen, annál nehezebb lehet visszavezetésük a fegyház „nyitottabb” rezsimjeibe.

Feladatként jelentkezik a reintegrációs tevékenység keretén belül a szakpszichológusi monitoring rendszer külföldi tapasztalatainak beemelése és kidolgozása, valamint új foglalkozások és munkáltatási formák felkutatása (akár szellemi, hiszen előbb-utóbb a képzés és önképzés lehet a kiút).

Felhasznált irodalom

- Albert Fruzsina (szerk.): Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. Szociológiai Tanulmányok 2015/2.
- Albert Fruzsina – Bíró Emese: A sikeres reintegráció. Albert Fruzsina (szerk.): Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. Szociológiai Tanulmányok 2015/2.
- An Environmental Approach to Positive Emotion: Flowers. *Evolutionary Psychology* (2005)
- Antalóczy Péter (2014): A vallás szerepe a fogvatartottak reszocializációjában. *Börtönügyi Szemle* 2014/4.
- Balázs Péter (2017): Reintegrációs tevékenység, oktatás, felzárkóztatás, börtönszínház. *Börtönügyi Szemle* 2017/1.
- Bíró Emese (2015): A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönélményben és a reintegrációban. Albert Fruzsina (szerk.): Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek. Szociológiai Tanulmányok 2015/2.
- Bolgár Judit (2018): A reintegráció fogalmi megközelítése a deviancia jelentéstartalmán keresztül. *Börtönügyi Szemle* 2018/1.
- Csukai Magdolna (2014): A börtönoktatás mint a reszocializáció eszköze. *Börtönügyi Szemle* 2014/4.
- Fűzi Beatrix: Neveléstan. Online: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013-0002_nevelestan/tananyag/JEGYZET-19-3.3._A_csaladi_es_iskolai_nev.html (Letöltve: 2019. 04. 9.)
- Juhász Zsuzsanna (2016a): Művészi programok és művészetterápia börtönkörnyezetben. *Börtönügyi Szemle* 2016/4.
- Juhász Zsuzsanna (2016b): Börtön és sport. *Börtönügyi Szemle* 2016/3.
- Kassai Attila (2008): A szakképzés speciális pedagógiai kérdései börtönkörülmények között. Egy kérdőíves felmérés tapasztalatai. *Börtönügyi Szemle* 2008/3.
- Miklósi Márta (2016): A büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységeinek új rendszere. 2016/5.
- Vári Krisztina Ágnes (2018): Az intézeti vallásgyakorlás szerepe a reintegrációs folyamatokban. *Börtönügyi Szemle* 2018/3.

8

ELSŐ BÜNTÉNYES
RÉSZLEG

BÖRTÖN

DOHÁNYZÓ

BÖRTÖNBEN A CSALÁDTAG

Family member in prison

A biztonságos családi háttér jelentősége régóta ismert, az otthon maradt, a szüleit hosszabb-rövidebb ideig nélkülözni kényszerülő gyermekek szükségletei és jogai azonban kisebb hangsúlyt kaptak, pedig a kérdés meglehetősen sok gyermeket érint. A fogvatartott szülő távolléte rossz hatással van a gyermekre, az okozott lelki sebek mértéke azonban sok tényezőtől függ, mint például a gyermek életkora, a büntetés időtartama, valamint, hogy hova, kikhez kerül a gyermek. Amennyiben a helyzetet nem megfelelően kezeljük, hosszú távon súlyos károkat okozhatunk a személyiségfejlődésében. A tanulmányban részletesen bemutatok két lélektani elméletet, melyek magyarázatot adnak arra, miért fontos az ember életében a kötődés, végül pedig igyekszem összefoglalni, hogy társadalmi szinten mit tehetünk az érintett gyermekekért.

Kulcsszavak: fogvatartott szülő, anyagyermek kapcsolat, kötődésmélelet, John Bowlby, Harry Harlow

The importance of secure family background is known widely, but the rights and needs of children who miss one of their parents away in prison for a shorter or a longer time has not been emphasised, although it affects quite a lot of children. The parent's absence has a negative effect on the child; the severances of psychological scars affected by this phenomenon depends on lot of factors, for example the age of the child, the duration of the penalty and where the child would stay while the parent serves the prison sentence. If we are unable to deal with the situation properly we may cause severe damages in the child's psychological development on the long run. In this essay I describe two psychological theories about the importance of attachment and finally I try to summarize what we collectively as society can do for these affected children.

Keywords: imprisoned parent, mother-child relationship, attachment theory, John Bowlby, Harry Harlow

AJÁNLÓ VISONTAI-SZABÓ KATALIN TANULMÁNYÁHOZ

A családtag bebörtönzésének gyermekre gyakorolt hatása speciális helyzetet teremt, ezért fontos vizsgálni azt. A gyermekek jogairól szóló New York-i Egyezmény 6. cikke alapján: „a gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szükséges, hogy családi környezetben, boldog, szeretetteljes és megértő légkörben nőjön fel”. Ennek a normának a biztosítására a gyermek tartózkodására, életkorára, körülményeire tekintet nélkül törekedni kell, hogy teljes életet éljen.

Az elválás a szülőktől – különösen az édesanyák bebörtönzésének hatása – jelentős mértékben érinti a gyermekeket. A gyermek számára édesanyja elvesztése komoly mentális, érzelmi zavarhoz vezethet, a tapasztalatok szerint a bebörtönzött szülők gyermekei igen gyakran tanúsítanak antiszociális magatartást későbbi életük során, továbbá a gyermekek a legkülönbélebb pszichoszociális problémáktól szenvedhetnek, így megfigyelhető körükben a depresszió, a szorongás, a hiperaktivitás, az agresszív viselkedés.

Visontai-Szabó Katalin tanulmánya feltárja, hogy milyen fontos szerepe van a családi kapcsolatok fenntartásának az elválasztás után az intézetben kívül maradt családtagoknak. Ők segítik megértetni a gyermekkel, hogy édesanyja, vagy édesapja hol tartózkodik, és attól, hogy nincs most vele, ugyanúgy szereti a gyermeket. A tanulmány érinti azt az érzékeny problémát is, hogy miként célszerű tájékoztatni a gyermeket a szülő hollétéről. A szerző osztja a szakemberek véleményét, miszerint a fogvatartottnak őszintén el kell mondania gyermekének, hogy jelenleg hol tartózkodik, és miért nem lehet most vele. Az őszinteség a helyes nevelési módszer, amely a gyermek tudatában visszatartó erőt képezhet, hogy később ne kövessen el tiltott cselekményt.

A hatályos Bv. törvény a családtagokkal, így a gyermekekkel való kapcsolat megőrzését új intézmények bevezetésével tette lehetővé. A kapcsolattartás formái között – a korábban csak jutalomként adható – kimaradás és az eltávozás intézménye, valamint a látogató intézetben kívüli fogadásának lehetősége jelent meg. Még kísérleti stádiumban van, de várhatóan a közeljövőben szélesebb körben terjed el az ún. „Skype-os beszélő”.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet a szülők és a gyermekek kapcsolatának fenntartásában a hagyományos kapcsolattartási formákon felül az egyházi, karitatív szervezetek támogatását is elnyerte. Így a Református Börtönmisszió programjai közül kiemelhető a „fogvatartottak családi kapcsolaterősítő tábora”.

A gyermek-szülő kapcsolat elmélyítésében meg kell említeni az egyik talán legnagyobb hatást gyakorló módszert, a meseterápiát magába foglaló „esti mese programot”. Az elképzelést angol mintára 2010-ben valósították meg először a Heves Megyei Bv. intézetben, ahol az önkéntesen jelentkező női fogvatartottak CD-re mondhatták fel gyermekeik kedvenc meséjét, amelyet azután ajándékként hazaküldhettek. 2011-ben, újabb programelemként a fogvatartottak meseterápiás foglalkozást tartottak a fogyatékos gyermekotthon lakóinak, 2012 nyarán pedig női fogvatartottak tíz napot tölthettek gyermekekkel a paloznaki Meseterápia Központban. A foglalkozások lehetőségét biztosították a családi konfliktusok rendezéséhez, az anya-gyermek kapcsolat újjáépítéséhez, és felkészítették a résztvevőket a szabadulás utáni sikeres reintegrációra. A mesék által közvetített üzenet az édesanya helyzetének a gyermekkel való megismertetésének és megértetésének egyik eszköze lehet.

(A szerkesztő)

Bevezetés

Régóta ismert tény, hogy a családnak a reintegrációban kiemelkedő szerepe van, hiszen a befogadó, támogató környezet csökkenti a visszaesés kockázatát. Ezért nagyon fontos, hogy a szoros, bensőséges kapcsolat a szabadságvesztés ideje alatt is fennmaradjon. A legintimebb családi kapcsolatok megőrzése azonban nem csak az elítélt pszichés egészségének fenntartása miatt bír jelentőséggel, hanem az „otthon maradt” gyermekek fejlődésére, akár egész életére kihatással lehet, ha valamelyik családtagja – jellemzően valamelyik szülője – büntetés-végrehajtási intézetbe kerül. A kérdés meglepően sok gyermeket érint, ezért is érdemes vele foglalkozni, hiszen a szabadságvesztés-büntetés hatálya alatt álló szülők gyermekeinek jogait is tiszteletben kell tartani, az ő egészséges lelki fejlődésükre is figyelmet kell fordítani, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy a kriminális szülők miatt ők sokkal inkább ki vannak téve a lelki betegségek kialakulása veszélyének, illetve nagyobb valószínűséggel követik szüleik karrierjét és lesznek maguk is bűnelkövetők.

Amit mindenképpen érdemes kihangsúlyozni: a gyermek nem tehet arról, amit a szülő elkövetett, őt emiatt nem bélyegezhetjük meg, és ami a legfontosabb, nem vehetjük el tőle a gyermekkorát, hiszen az egyszeri és megismételhetetlen.

Mely körülményektől függ, hogy milyen hatással van a gyermekre a szülő távolléte?

A gyermek számára az a természetes és kívánatos közeg, ha egész családban – édesapja és édesanyja mellett – nőhet fel, ez az evolúció folyamán alakult ki és évezredekken keresztül működött. Napjainkban ez a harmónia megbomlani látszik, hiszen meglehetősen sok gyermeket érint a szülők kapcsolatának megszűnése, melynek következtében vagy csak egyik szülőjükkel – egyszülős családban – vagy a szülők új párkapcsolata következtében kialakult mozaik családban nevelkednek tovább. A gyermek számára ideális teljes család valamelyik szülő bűnelkövetése következtében is felbomolhat, melynek szintén komoly lélektani következményei lehetnek a gyermek további fejlődésére nézve, ennek mértéke, súlyossága azonban több tényező által is meghatározott.

Fontos például, hogy az anya vagy az apa kerül-e büntetés-végrehajtási intézetbe? A gyermek fiatalabb korában elsősorban az anyai gondoskodásnak van kiemelkedő jelentősége, később az apák szerepe erősödik meg, hiszen az ő feladatuk, hogy viselkedésmintául szolgáljanak a fiú- és a lánygyermeküknek egyaránt. A másik figyelembe veendő szempont a gyermek életkora. A fejlődés során a gyermekek életében több szenzitív periódus is van, így nem igazán van olyan időszak, amikor egyáltalán ne viselné meg a gyermeket valamelyik szülőjének időleges elvesztése, a következmények tekintetében azonban különbségek lehetnek egy óvodáskorú és egy kiskamasz között. Minél kisebb a gyermek, annál gyorsabban nyugszik meg, melyből arra következtethetünk, hogy elfogadta a helyzetet, esetleg elfelejtette a szülőt, ez azonban egyáltalán nem igaz. A nagyobb gyermekek esetében bízhatunk abban, hogy már jobban megértik, hogy mi miért történik, számukra ezért nagyon fontos, hogy mindig észszerű, elfogadható magyarázattal szolgáljunk.

Jelentősége lehet továbbá a büntetés időtartamának is, a gyermekek számára az idő egészen más, mint a felnőtteknek, nekünk ugyanis sokkal gyorsabban telik. A nagyon kicsik ráadásul még azt sem értik biztosan, hogy mit jelent az egy év, az egy hónap. Egy négyéves gyermek számára a hat év felfoghatatlanul hosszú idő. A következmények szempontjából az egyik legfontosabb, hogy hova kerül a gyermek, ha el kell szakadnia a szülőjétől. Természetesen a legjobb, ha a másik szülőhöz vagy közeli családtagokhoz kerül. Erre sajnos nem mindig van lehetőség, de mindenképpen törekedni kell arra, hogy túl nagy változás ne történjen a gyermek életében, azaz ne kelljen a megszokott környezetéből kiszakadnia, új óvodába, iskolába, új városba költöznie, mert a szülő elvesztése önmagában is nagy teher számára, pláne, ha teljesen új körülményekhez is alkalmazkodnia kell. Fontos kiemelni annak jelentőségét, hogy mit mond a környezet a gyermeknek, hol van a szülő és miért? Sok családban választják azt a megoldást, hogy nem mondják meg az igazat a gyermeknek, mert szeretnék őt megkímélni az igazságtól. Ezzel azonban sokat árthatnak neki. Tipikus magyarázat lehet, hogy kórházban van, külföldön dolgozik vagy meghalt. Ez azért járhat komoly következményekkel, mert a gyerekek megérzik, ha nem az igazat mondják nekik, folyamatosan érzékelik azt a feszültséget, amely a családban keletkezik a hazugság miatt, és ez igen rossz hatással van a gyermek lelki egészségére, továbbá az is előfordulhat, hogy valahonnan véletlenül megtudja az igazságot, amely további csalódást okozhat neki. Sok esetben a családtagok ezért – ha nem akarnak a gyermeknek hazudni – azt a megoldást választják, hogy egyszerűen nem mondanak semmit, nem adnak magyarázatot arra, hogy miért nincs már velük a szülő, úgy tesznek, mintha semmi sem történt volna. Ezzel sem tesznek jót a gyermeknek, hiszen benne ott feszülnek a kérdések, amelyekre nem kap választ, így a saját gyermeki – igen élénk – fantáziájára fog hagyatkozni, amely szintén rossz irányokat eredményezhet a fejlődésében. Amennyiben a gyermeknek elmondják az igazságot, további lényeges kérdések merülnek fel. Például, hogy van-e kapcsolattartás? Akár az apa, akár az anya kerül ki időlegesen a családból, fontos, hogy a személyes kontaktus – amennyire lehetséges – megmaradjon. Természetesen ennek módja és gyakorisága nagyban függ a gyermek életkorától és fejlettségétől, de szerencsére a Büntetés-végrehajtás Szervezete ma már rendkívül nyitott és rugalmas, illetve tekintettel van a gyermek speciális igényeire, szükségleteire. Sok intézetben van lehetőség arra, hogy a szülő megfelelő körülmények között, rendszeresen találkozhatson gyermekével, illetve enyhébb végrehajtási fokozatban – egyfajta jutalomképpen – az is megoldható, hogy a börtön falain kívül, a gyermek számára természetesebb közegben, utcai öltözetben töltsenek el néhány kellemes órát. Ez azért jelentős, mert segít a kapcsolat fenntartásában, a kötődés kialakításában, megszilárdításában. A személyes találkozásokon kívül a legtöbb intézet támogatja, hogy a szülő akár naponta tartson kapcsolatot a gyermekkel levél útján vagy telefonon keresztül, bár ezt elsősorban az édesanyák számára biztosítják.

Amennyiben a család feltárja a gyermek előtt az igazságot, a következő lényeges kérdés, hogy milyen bűncselekményt követett el a szülő, illetve, hogy van-e észszerű magyarázat a tettére? Ebben az esetben komoly szerepe van a családtagoknak, hiszen az ő feladatuk, hogy választ adjanak a gyermek kérdéseire, érthetővé, feldolgozhatóvá, elfogadhatóvá tegyék számára a történeteket. Főleg kisebb gyermekek esetén fordulhat elő, hogy saját magukat okolják, ennek gyökere a kicsik még erősen egocentrikus világlátása, mely azt eredményezi, hogy azt hiszik, bizonyos dolgokról ők tehetnek, azok

miattuk történtek meg. Ezért kell a gyermeknek mindent – akár a felnőtt számára evidens körülményeket is – érthetően elmagyarázni, hogy eloszlassuk a magukkal szembeni negatív érzéseiket, irracionális büntudatukat. Továbbá annak is jelentősége lehet a későbbiek során, hogy mi a családi narratíva a történetekkel kapcsolatban. Szégyenlengi körül? Tabuként kezelik és nem is beszélnek róla? Talán természetesnek tekintik vagy büszkeséggel tölti el őket? A család hozzáállása nagyban befolyásolja azt, hogy a gyermek miként értékeli a helyzetet, illetve a távol lévő szülőt, hiszen a gyermek sokszor a család reakcióiból következtet arra, hogy miként is kell éreznie. Ezzel kapcsolatban is érdemes tiszta vizet önteni a pohárba, a gyermeknek el kell magyarázni, hogy ugyan a szülője valami rosszat tett, amely miatt most meg kell bűnhődnie, ez azonban nem jelenti azt, hogy ő maga rossz ember lenne, legfeljebb azt, hogy hibát követett el.

Milyen következményekkel járhat a szülő távolléte a gyermek életében?

A gyermek mellett maradó családtagoknak, rokonoknak komoly szerepük van tehát abban, hogy a gyermek személyiségfejlődésére, lelki egyensúlyára miként hat az, hogy egyik vagy mindkét szülője időlegesen kikerül a közvetlen környezetéből. Nem önmagában az a tény viheti rossz irányba a gyermek pszichológiai fejlődését, hogy a szülője bűncselekményt követett el vagy, hogy büntetését tölti valahol és emiatt hosszabb rövidebb ideig nem találkozhatnak, hanem az, ha a környezete nem jól kezeli ezt a helyzetet. Az előzőekben igyekeztem számba venni a legfontosabb kérdéseket, melyekhez, ha a család hozzáállása nem megfelelő, annak komoly rövid és hosszú távú hatásai lehetnek a gyermek életében.

Azok a gyerekek, akik nem tudják vagy nem értik, hogy mi történt a szülővel, esetleg hazudtak nekik a hollétükről vagy magát a szülőt nagyon negatív színben ábrázolják az otthon maradt családtagok, gyakran küzdenek magatartási és tanulási zavarokkal. Ez nem meglepő, hiszen gondolataikat nagymértékben leköti, hogy a bennük kavargó kérdésekre keresnek választ, vagy ésszerű, elfogadható magyarázatot. Folyamatosan cikázó gondolatok és állandó belső feszültség mellett nagyon nehéz az elvárásoknak megfelelően viselkedni, a feladatokra koncentrálni és jól tanulni. Az állandó büntudat és önvád miatt már egészen fiatal korban kialakulhat depresszió, mely az öngyilkosság veszélyét is fokozza, illetve hosszú távon alacsony önértékelés. A meg nem válaszolt kérdések, illetve a tehetetlenség érzése miatt erős feszültséget, szorongást élhetnek át. Ilyen esetben a frusztráció levezetésének egyik legjellemzőbb módja az agresszió, mely könnyen lehet a gyermek saját kriminális karrierjének kezdete. Az átélt trauma hatására a gyermeknél poszttraumásstressz-szindróma vagy iskolafóbia is kialakulhat, mely jelenségek már mindenképpen szakértői beavatkozást igényelnek.¹

A negatív érzelmek, a szorongás és a depresszió enyhítése érdekében az idősebbek kábítószerkezeléshez is folyamodhatnak, melyek szintén nem számítanak túl jó kezdetnek egy kiegyensúlyozott, boldog élethez.

1 Juhász Zs. (2012.) p. 291

Mely tényezők fokozzák a nehézségeket?

Nemcsak a közvetlen családi környezet van hatással a gyermekekre, hanem a tágabb értelemben vett szocializációs közeg is, amelyhez elsősorban a barátok, a szomszédok, az óvoda és az iskola tartozik.

Komoly következményei lehetnek például annak, ha a szülő kriminalitása miatt a gyermeket az óvodában, iskolában kigúnyolják a társai. Ennek elhárításában fontos szerepe van a pedagógusoknak, az ő feladatuk lenne, hogy elbeszélgessenek erről a gyerekekkel és támogassák őket abban, hogy a megértés, az elfogadás az egyik legfontosabb az emberi együttélés során. Tovább rontja a helyzetet, ha a gyermeket nem csak a társai, hanem a tanárai is elítélik és megbélyegzik olyasvalami miatt, amelyről ő egyáltalán nem tehet. Ha az iskolában a gyermeket a szülő által elkövetettek miatt leendő bűnözőnek tekintik a pedagógusok, és bármit is tesz, abban a bűnöző magatartás jeleit vélik felfedezni – egyfajta önbeteljesítő jóslatként – maguk taszíthatják a gyermeket a bűnelkövetés útjára.

Sokat ronthat a gyermek kilátásain, ha a tágabb család is elfordul a gyermektől és a „kint maradt” szülőtől, akinek támogatás híján a gyermek marad az egyetlen bizalmasa, támasza, mert ez még egy nagyobb gyermek számára is nagy terhet jelent. Hasonlóan megnehezíti a helyzetüket, ha a korábbi barátokra se számíthatnak, esetleg a szűkebb-tágabb környezetük megbélyegzi őket. Sok esetben anyagilag is teljesen ellehetetlenül a család, ha az elítélt volt a családfenntartó, ennek következményeit nem lenne szabad a gyermekekre hárítani. A család anyagi helyzetének megrendülését fokozhatja, hogy a büntetőeljárás sokszor igen költséges, valamint a csomagok és egyébek is erősen megterhelhetik a családi költségvetést.² Az sem mindegy, hogy a fogvatartott milyen távolságra kerül a családjától, van-e lehetőség a rendszeres kapcsolattartásra vagy erről teljesen le kell mondani, illetve teljesítőképességük határainak feszegetésével tudják csak megvalósítani.

További nehézséget okozhat a gyermek számára, ha nemcsak a szülő távollétével és életkörülményeinek megváltozásával kell megküzdenie, hanem azt a traumát is fel kell dolgoznia, hogy jelen volt a szülő elfogásakor, letartóztatásakor. Ez a bűnüldöző szervek felelőssége, hogy lehetőleg ilyesmi ne történjen meg, amennyiben pedig elkerülhetetlen, akkor a lehető legkíméletesebben kell eljárni, illetve segítséget kell nyújtani a gyermeknek a látottak feldolgozásához.³ Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy maga a büntetőeljárás meddig tartott. Az időnként igen hosszúra nyúló procedúrák a folyamatos bizonytalanság miatt – még a mindig jelen lévő remény ellenére is – a család minden tagjának idegeit felőrölhetik, mely természetesen a gyermekekre is kihat.

Miért is olyan fontos a szülő és a gyermek közötti érzelmi kapcsolat fenntartása?

A fejlődéslélektan foglalkozik a gyermek egészséges lelki fejlődésével, melyben az egyik legfontosabb alapkövet jelenti a korai szülő-gyermek kapcsolat minősége, a biztonságos kötődés kialakulása, mely alapjaiban fogja meghatározni a gyermek későbbi

² Juhász Zs. (2012) p. 288.

³ Herczog M. (2012) p. 2.

kapcsolatainak stabilitását. A kötődésemélet két legjelesebb képviselője John Bowlby és Harry Harlow. Kötődéseméleti vizsgálódásaik rövid bemutatásával szeretném érzékeltetni a korai kapcsolatok – elsősorban anya-gyerek kapcsolat – jelentőségét a személyiségfejlődés terén.

Harry Harlow és munkatársai arra keresték a választ, hogy vajon miért és hogyan alakul ki a szülő és a gyermek közötti kötődés, melynek minősége a későbbiekben az illető minden társas kapcsolatára kihatással lesz. Kiskacsák és kiscsirkék magatartását tanulmányozva abból indultak ki, hogy az anya jelenlétéből származó biztonságérzet – tehát, hogy mindenhova követik az anyjukat – valószínűleg nem az anya tápláló szerepéből fakad, mint ahogy azt korábban gondolták, hiszen a szárnyasok kikelésüket követően önállóan táplálkoznak. Egészen Harlow kísérletéig az érdekszeretet elmélet (cupboard love theory) tartotta magát, melynek lényege, hogy a gyermek ahhoz a személyhez kötődik, aki táplálja őt.

A híres kismajmos kísérletben újszülött majmokat választottak el anyjuktól és két drótból készült testű és fából készült fejű „műanya” társaságában helyezték el őket. Az egyik műanyagot csupaszon hagyták (drótanya), a másikat pedig bevonták habgumival és frottírral (szőranya). A kísérlet során változtatták, hogy a tejjel teli cumisíveget melyik műanyagán helyezték el és azt vizsgálták, hogy melyikhez ragaszkodik jobban, azaz melyikbe csimpaszkodik többet a kismajom. Az eredmények azt mutatták, hogy a kölykök számára nem volt jelentősége annak, hogy a táplálékot melyik pótyanyától kapták, azonban egyértelműen jóval több időt töltöttek a szőranya csimpaszkodva, mert ez jelentette számukra a biztonságot. Ha valamitől megijedtek, akkor is mindig a frottírba kapaszkodva nyugodtak meg. A puha testű figura a gyengédséget, melegséget szimbolizálta a kicsik számára, valóban sokat jelentett számukra, azonban az egészséges felnevelkedéshez ez önmagában kevésnek bizonyult. Az ilyen körülmények között, más majmoktól elzártan nevelt kismajmok rendkívül bizarr módon viselkedtek felnőtt korukban. Vagy nagyon féltősek, visszahúzódóak lettek, vagy agresszívan reagáltak mások jelenlétére. A szexuális kapcsolat létesítését is elutasították. Azok a nőstény majmok, akik mégis teherbe estek, nagyon rossz anyává váltak, hiszen kölyökükben nem volt alkalmuk megtapasztalni ennek ellenkezőjét, így vagy bántalmazták vagy elhanyagolták kicsinyeiket.

A pszichológusok a kismajmokkal folytatott kísérletsorozat eredményeit a korai szülő-gyermek kapcsolatra vetítették ki, melyeket más kutatók a későbbiekben tovább gondoltak, ebből alakultak ki az új kötődéseméletek (attachment theories).⁴

Harlow eredményei ellentmondtak az 50-es években uralkodó pedagógiai elvnek, amely szerint ideális a korlátozott fizikai kontaktus, mert ellenkező esetben az a gyermek elkényeztetését eredményezi; és ellentmondtak az akkor uralkodó behaviorista pszichológiai szemléletnek is, amely szerint az érzelmek szerepe a korai kötődés kialakulásában elhanyagolható. Az érdekszeretet elmélet tehát megbukott. Később azt is felismerték, hogy a csecsemő annak alapján választja meg kötődése tárgyát, hogy az illető milyen érzékenységgel fordul felé és ismeri föl jelzéseit. Például milyen gyakran érinti meg, tartja a karjában, ringatja, beszél hozzá, simogatja vagy énekel neki. Harlow a kutatásait később a szeretettel kapcsolatos kutatásként definiálta. Azt állította, hogy az érintés biztonságában az anya vagy az apa egyaránt részesítheti a gyermeket.

4 Atkinson et al. (2005) p. 113-115.

John Bowlby angol pszichológus a II. világháború után árvaházakban és csecsemőotthonokban gondozott gyermekek rendhagyó, legtöbbször fásult viselkedését és feltűnően alacsony intelligenciáját vizsgálva dolgozta ki kötődésméletét, melynek fő megállapítása szerint, ha a gyermek a korai éveiben nem tud biztonságos kötődést kialakítani valakivel, akkor erre később már soha nem lesz képes. Az egyedül maradt gyermekek viselkedésére a következő volt jellemző: visszahúzódóak, nem kívánnak kapcsolatot teremteni másokkal, mosolyra nem reagálnak, apatikusak, alig sírnak, étvágytalanok, álmatlanok, gyakran betegek, intelligenciájuk, beszédfejlődésük elmaradt, baráti kapcsolataik nincsenek. Ezt a súlyos fejlődési lemaradást nevezték el később hospitalizációnak, és az anyával való személyes kapcsolat hiányával magyarázták.⁵ A gyermekotthonban nevelkedő gyermekek kénytelenek voltak nélkülözni a meleg, szeretetteljes szülői gondoskodást, ennek következtében felnőttként is voltak értelmi és érzelmi nehézségeik.⁶

Bowlby megállapításai szerint minden gyermeknek meg kell tapasztalnia egy olyan meleg, intim és folyamatos kapcsolatot az anyával, amely mindkettejük számára elégedettséget és örömet okoz. A mosoly, az elismerés, a biztatás, a szeretgetés, simogatás nélkülözhetetlen egy kisbaba számára. Ez elengedhetetlen a lelki egészség szempontjából.

Bowlby kötődésmélete szerint velünk születik a késztetés a kötődésre, és ennek megfelelően az újszülött viselkedési repertoárja (sírás, nevetés, kapálózás stb.) mind olyan viselkedések, melyek – optimális esetben – biztosítják a közelséget és elősegítik a kontaktust az anyával. Hangsúlyozta az anya válaszkészségének fontosságát, mivel a gyermek kontaktuskereső viselkedése csak a párbeszéd egyik oldala, és csak megfelelő válasz esetén alakulhat ki a biztonságos kötődés. A közelséget és a testi kontaktust azért keresi a gyermek, mert az a védelmet és az oltalmat jelenti számára. Amennyiben a szülő – amikor szükség van rá – elérhető, a jelzésekre érzékenyen reagál és a gyermek válaszol azt kapja, amire szüksége van: ölelést, melegséget, biztonságot, ezek kölcsönösen erősítik egymást és létrejön a biztonságos kötődés, azaz a gyermek már egy (vagy legfeljebb 2-3) személy közelségét keresi és próbálja fenntartani, azért, hogy biztonságban érezze magát.⁷

Bowlby négy szakaszt különített el a kötődés fejlődésében:

1. A differenciálatlan szociabilitás (0-3 hónapos korig)
Ebben a korban a nem diszkrimináló szociális válaszkészség jellemzi a gyermek viselkedését. Majdnem minden szociális ingerre válaszol, nem csak a gondozó jelzéseire. Megjelenik az első társas mosoly, amikor már mások arcára reagál mosolygással.
2. Differenciált szociabilitás (3-6 hónapos korig)
A gyermek kezdi megkülönböztetni a fontos személyeket, felismeri az anyját és a közelebbi családtagjait, de ebben a szakaszban még elfogadja másoktól is a gondoskodást, szórakoztatást, ha viszont választási lehetősége van, a számára ismerősöket választja.

5 Pulay K. (1997) p. 54.

6 Cole-Cole (2003) p. 39.

7 Pulay K. (1997) p. 44.

3. Személyes kötődés vagy ragaszkodás (6 hónapos kortól 2 éves korig)
Ebben a szakaszban a kötődés kialakulása és annak stabilizálódása van a középpontban. Megjelennek a kötődés egyértelmű jelei, nem fogad el bárkitől törődést, hanem ragaszkodik az elsődleges gondozókhöz (ez általában az anya, de kiválthatja az apa, vagy akár egy testvér is).
4. Partnerség (2-3 éves korig)
A gyermek kötődése ekkor már stabilnak mondható, annyira, hogy ebből akár már nyitni is képes. Idegenekkel, felnőttekkel és kortársakkal is ismerkedik.

Létezik tehát egy szenzitív periódus, ami alatt a kötődésnek létre kell jönnie, máskülönben a személyiség fejlődése súlyosan sérül.

Amennyiben a gyermeket elválasztják az anyjától/elsődleges gondozójától, annak komoly következményei lehetnek. Ha ez az elválás csak rövid ideig tart és lehetőség van arra, hogy a gyermeknek megmagyarázzák a helyzetet, illetve van olyan személy, aki korábban is aktívan részt vett a gondozásában és most át tudja venni ezen feladatokat, akkor a szeparációnak nem lesznek visszafordíthatatlan következményei.⁸

Az elválásra az egészséges gyermek a következőképpen reagál:

Először hevesen tiltakozik, sír, haragot, félelmet és csalódottságot érez. Ez a szakasz akár napokig eltarthat. Az ellenállást a kétségbeesés váltja fel, látszólag nyugodtabbá, de valójában reményvesztetté válik. Szomorúságában nem engedi, hogy vigasztalják, mindenkitől elfordul, esetleg saját magát vigasztalja: szopja az ujját, elringatja magát. Ha az elválasztás tovább folytatódik, a gyermek teljesen közömbössé válik, úgy viselkedik, mintha elfelejtette volna az anyját, ha meglátogatja, visszautasítja a közeledését. Mindez annak a jele, hogy elkezdődött a leválás. Ezt semmiképpen nem szabad megvárni, mert ennek akár visszafordíthatatlan következményei is lehetnek. Ezt a lehető leggyakoribb látogatásokkal, a kapcsolat fenntartására való törekvéssel lehet elérni, még akkor is, ha ezek a látogatások szemmel láthatóan felkavarják a gyermeket.

A gyermek életkorának a szeparáció idején kiemelkedő jelentősége van. Hat és harminchat hónapos koruk között, azon belül is a 12. és 18. hónap közt a legérzékenyebbek az elválasztásra. A másik fontos tényező az anyával való kapcsolat minősége a szeparáció előtt. Minél stabilabb a kapcsolat, annál kevésbé sérülékeny a gyermek. A biztosan kötődő gyermek jobban tolerálja az elszakadást. A túl szoros vagy túlvédő kapcsolat esetén – ha a gyerek korábban sose volt szinte egy percre se távol az anyától – nehezebben küzd meg a szeparációval. Ott, ahol az apa is aktívan részt vett a gyermek gondozásában, így a kötődés nem csak az anya irányában alakult ki, a gyermek könnyedén átvészeli a szeparációs helyzetet.

Amennyiben a szeparáció nem csak rövid ideig, hanem adott esetben több hónapig tart, visszafordíthatatlan, a személyiségfejlődésre káros folyamatokat indíthat el. Ha a gyermek egy számára fontos kapcsolatot veszít el, a későbbiekben tartani fog attól, hogy bárkit is megszeressen, mert fél, hogy azt is elveszítheti. Ennek következtében vagy teljesen visszahúzódozó lesz, vagy csak egészen felszínes kapcsolatokba bonyolódik, mert nem meri vállalni azt a kockázatot, amely minden őszinte és mély kapcsolat velejárója.

8 Pulay K. (1997) p. 50-51.

Ha a gyermek élete első éveiben egyáltalán nem alakít ki személyes kötődést, annak súlyos testi és lelki retardáció, visszafordíthatatlan személyiségfejlődési zavar lesz a következménye.⁹

A későbbi kutatások Bowlby eredményeit annyiban árnyalták, hogy ugyan igaz, hogy a kialakult kötődés mintázata, azaz, hogy biztonságosan, bizonytalanul vagy sehogy sem (elkerülő) képes valaki kötődni, egy életen át megmarad, de a kamaszkor időszakában van még lehetősége arra, hogy ez némileg megváltozzon, például egy szerelmi kapcsolat hatására.¹⁰

A fentiekben felvázolt kutatások eredményei alapján egyértelmű, hogy a gyermek számára rendkívül fontos, hogy ameddig csak lehet, az édesanyjával lehessen és lehetőleg az apával is maradjon fenn egy biztonságos kapcsolata. Ennek azért is kiemelkedő jelentősége van, mert az első pár év határozza meg, hogy a gyermekből milyen felnőtt lesz, azaz ha az alapok nem jók, és a személyiségfejlődés nem az egészséges irányba alakul, annak a társadalmi következményei sem elhanyagolhatóak.

Az anyával való szoros kapcsolat kialakítása érdekében hozták létre az anya-gyermek körleteket¹¹, melyekkel kapcsolatban már hazai és külföldi tapasztalatokra is támaszkodhatunk. A lehetőség, hogy a fogva tartott nő meghatározott ideig együtt élhessen újszülött gyermekével¹² nemcsak a gyermek további lelki fejlődése miatt fontos, hanem a nő számára is egy protektív faktor lehet az anyaság megélése, mely a szabadulás utáni életére lehet jelentős (pozitív)¹³ befolyással.

A nemzetközi gyakorlat meglehetősen színes képet mutat a tekintetben, hogy a gyermek mennyi időt koráig maradhat az édesanyjával a büntetés-végrehajtási intézet falai között. Van ahol ez csak néhány hónap, de az sem ritka, hogy akár kisiskolás korig bent marad a gyermek az anyával. Mint ahogy azt Bowlby eredményei alapján láttuk, egyáltalán nem mindegy, hogy a szeparációra mikor és milyen körülmények között kerül sor, ezért erre kiemelt figyelmet kellene fordítani. Ha a gyermeket még a kötődés megszilárdulása előtt elválasztjuk az anyától, akkor féltő, hogy később senkihez sem fog tudni kötődni. Ha túl későn szakítjuk el őket, amikor már erős szálal kapcsolódnak egymáshoz, akkor a szeparáció következtében nagyfokú traumát és szeparációs szorongást élhet át. Ha az elválasztás nem a legmegfelelőbb időpontban zajlott – ami ráadásul sok mindentől függhet – az anya szabadulása utáni újbóli találkozás egy újabb törést jelenthet mindkettejük számára.

A kérdés azonban nem ennyire egyszerű, hiszen a gyermek egészséges fejlődése szempontjából nemcsak az anyával való kapcsolat számít – bár az első néhány hónapban valóban ez a legfontosabb –, hanem a tágabb családdal való érintkezés, később a kortársak szerepe is felértékelődik, illetve azt se felejtjük el, hogy nem a gyermek tölti a büntetését, hanem az anya, azaz őt nem tarthatjuk hosszú időn keresztül a rácsok mögött, főleg, hogy a meglehetősen ingerszegény környezet egyáltalán nem szolgálja a fejlődését. Amennyiben a körülmények megfelelőek – elméletben –, kisiskolás korig

9 Pulay K. (1997) p. 54.

10 Marlene M. Moretti: Adolescent-parent attachment: bonds that support healthy development. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2724162/> letöltés: 2019.05.01.

11 Pl. Bács-Kiskun Megyei Büntetés végrehajtási Intézet

12 Az ENSZ Közgyűlése által 2010. december 21. napján elfogadott bangkoki szabályok

13 Herczog M. (2012) p. 4.

nem káros a gyermek számára a börtönkörnyezet, főleg, ha az anya szakértő segítséget is kap szülői készségei kialakításához és fejlesztéséhez.¹⁴

Mit tehetünk a gyermekek védelme érdekében?

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága 2011. szeptember 30-án tartott éves vitanapján elfogadott ajánlása¹⁵ a gyermek jogainak tiszteletben tartására és biztosítására hívta fel a figyelmet. Tekintettel arra, hogy hazánk is elfogadta a New Yorki Egyezményt, a bizottsági ajánlásban megfogalmazottak alkalmazása vagy legalább megfontolása közelebb vihet minket a gyermek legfőbb érdekének garantálásához.

A börtönben lévő nők különleges helyzetével, valamint a szülők bebörtönzésének a társadalmi és családi életre gyakorolt hatásával az Európai Parlament azonos címet viselő jelentése is foglalkozik, mely szintén konkrét javaslatokat fogalmaz meg az érintett gyermekek jogainak és szükségleteinek biztosítása érdekében. További ajánlásokat tartalmaz az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1469 (2000) számú ajánlása a börtönben lévő anyákról és csecsemőkről.¹⁶

A gyermekek nem tehetnek arról, hogy a szüleik mit követtek el. Egyéni, családi és társadalmi szinten is sokat tehetünk és kell is tennünk annak érdekében, hogy a börtönviselt szülők gyermekei is esélyt kapjanak egy boldog életre, hiszen nemcsak, hogy megérdemlik, hanem társadalmi szinten is komoly jelentősége van annak, hogy milyen lelki egészségnek örvend a jövő generációja. Az első és legfontosabb, hogy ne bélyegezzük meg a hátra maradt családot, hanem próbáljunk meg nekik segítséget nyújtani a trauma, a veszteség feldolgozásához például mentorokat biztosítva a család számára, akik életvezetési tanácsokat is adnának a megrendült családtagoknak.

A törvényhozás szintjén érdemes – fejlődéslelektannal foglalkozó pszichológusok segítségével – kidolgozni egy olyan rendszert, amelyben a lehető legkisebbre csökkenthetjük a kötődési traumatizáció esélyét, azaz minden esetben egyedileg kell meghatározni, hogy mikor szabad a gyermeket elválasztani az anyától, és mikor érdemes a további családtagok – elsősorban apák – bevonása a gyermek gondozásába. A legjobb megoldás természetesen az lenne, ha a kisgyermekes anyák esetében megfontolnánk a szabadságvesztés helyett alternatív büntetési módok alkalmazásának vagy a büntetés letöltése elhalasztásának lehetőségét, amennyiben a bűncselekmény kisebb tárgyi súlyú és az elkövető nem jelent veszélyt a társadalomra.

Intézményi szinten fontos, hogy lehetőséget és megfelelő körülményeket biztosítsunk a rendszeres szülő-gyerek találkozásokhoz, ahol testi kontaktus kialakítására (pl. ölelés), beszélgetésre és közös játékra is van lehetőség. Enyhébb végrehajtási fokozat esetében akár közös (kinti) programok szervezésével is támogatható a család egyben tartása.¹⁷ Arra is érdemes lenne odafigyelni, hogy amennyiben az elítéltnak gyermeke van, lehetőleg ne kerüljön nagyon messzire a családjától, bár ebben az esetben éppen a büntetés céljával kerülne szembe. Anyák esetében tovább nehezíti a helyzetet, hogy

14 Herczog M. (2012) p. 3.

15 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/discussion2011.html>

16 Juhász Zs. (2012) p. 285-286.

17 Juhász Zs. (2011.) p. 50.

csak kevés intézet¹⁸ alkalmas a nők fogadására, emiatt a fogvatartott nagyon messzire kerülhet a gyermekétől.

Annak érdekében, hogy a büntetőeljárás, valamint a büntetés letöltése alatt az érintett gyerekek a lehető legkevesbé sérüljenek, a velük kapcsolatba kerülő szakemberek (pedagógus, ügyész, bíró, rendőr) képzése is szükséges, hogy felismerhessék a gyermek szükségleteit, ismerjék a jogait és azt, hogy miként lehet számukra elfogadható magyarázattal szolgálni, szakértő segítséget nyújtani.¹⁹

---

18 Eger, Pálhalma, Kalocsa

19 Herczog M. (2012) p. 4.

Felhasznált irodalom

- Atkinson et al. (2005): Pszichológia, Osiris, Budapest
- Herczog Mária (2012): Börtönben lévő szülők gyerekei- egy speciális gyerekcsoport, speciális szükségletekkel, Családi Jog 2012. március
- Juhász Zsuzsanna (2011): A fogva tartott szülők bebörtönzésének kihatásai Börtönügyi Szemle 2011/3.
- Juhász Zsuzsanna (2012): A fogva tartott szülők gyermekei. http://acta.bibl.u-szeged.hu/7599/1/juridpol_forum_281-300.pdf 2019.03.29
- Marlene M. Moretti: Adolescent-parent attachment: bonds that support healthy development. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2724162/> letöltés: 2019.05.01.
- Michael Cole – Sheila R. Cole (2003): Fejlődésléktan, Osiris, Budapest
- Pulay Klára (1997): A kötődésről és az anya hiányáról, In.: (szerk.) Bernáth László – Solymosi Katalin: Fejlődésléktani olvasókönyv, Terita, Budapest

Fotó: Bv. fotó

EGY KONFERENCIA MARGÓJÁRA, AVAGY ESÉLY A GYERMEKEKNEK...

A side note to a conference – Chance for the children

A Szent Adorján Millenniumi Emlékév (1019-2019) tudományos konferenciasorozatának egyik kiemelkedő rendezvénye volt a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán a „Humán tudományok a reintegráció sikeréért” konferencia. A rendezvény egyik előadása a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Anya-gyermek körletének mindennapjait mutatta be.

Az előadást követő élénk érdeklődés bátorított arra, hogy az ott elhangzottakat a következő oldalakon összefoglaljam és a Börtönügyi Szemle olvasói számára is elérhetővé tegyem.

Kulcsszavak: esély, kapcsolat, anya, gyermek, reintegráció

One of the outstanding events of the scientific occasions linked to the Saint Adrian Millennium Memorial Year (1019-2019) was the conference at the Law Faculty of the Szeged University titled “Human sciences for the successful reintegration”.

One of the lectures at this event was a presentation about the everyday life of the mother and child nursery unit operating in the Bács-Kiskun County Remand Prison.

The lively interest about the possible co-placement of the inmate mothers and their children encouraged me to summarize what was said during this lecture and make it available to the readers of this scientific journal.

Keywords: chance, relationship, mother, child, reintegration

AJÁNLÓ ZAKHAR TIBOR TANULMÁNYÁHOZ

A kecskeméti bv. intézet specifikus feladatként kapta meg azoknak az elítélt anyáknak az elhelyezését, akik gyermeküket a büntetésük végrehajtása alatt születték meg és büntetésük félbeszakítására nem volt lehetőség. Az így kialakításra kerülő anya-gyermek részleg 2002. február 15-én kezdte meg működését ideiglenes jelleggel, majd a kormányzati beruházásként felépült önálló intézeti részleg ünnepélyes átadása 2003. december 3-án történt meg és 20 fő anya és gyermek elhelyezését biztosította. Megállapítható, hogy az ilyen jellegű intézmények létrehozásának szellemisége valamennyi országban azonos, amely elsősorban a családi kapcsolatok erősítése és a gyermekek fejlődésének szem előtt tartása mellett, a büntetés-végrehajtási célok érvényesítésére is hivatott. Különbségek tapasztalhatók a gyermek elhelyezésének időtartamában – féléves kortól ötéves korig. A részlegek kialakítása követi a gyermekek igényeit, fejlődési szükségleteit.

A gyermekek a népesség nagyon érzékeny és sérülékeny csoportját képezik, akiknek sokkal nagyobb védelemben kell részesülniük, mint bárkinek. A gyermek nem bűnhődhet az édesanya által elkövetett bűncselekmény miatt. A bebörtönzött anyával maradó gyermeknek megfelelő védelemre és gondoskodásra van szüksége, és nem szabad, hogy a hátrányos megkülönböztetés bármilyen formájától szenvedjen. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 2. cikke kimondja: a gyermeket védeni kell minden megkülönböztetéstől, ami a szülei, törvényes képviselője vagy családja helyzete miatt éri. Alaptörvényünk pedig így fogalmaz: *„Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.”* (XVI. cikk) A gyermek fejlődésének egyik elengedhetetlen tényezője az, hogy az édesanyja a közelében legyen már a szülés pillanatától. Ha hiányzik az anya a gyermek életéből, nem alakul ki a megfelelő kötődés és a fejlődésében rendellenességek mutatkozhatnak. Ezért fontos, hogy – amennyiben a jogszabályi feltételek teljesülnek – az anyát gyermekével együtt helyezték el. A szakemberek és a külföldi gyakorlat alapján is az az általános nézet, hogy a legjobb, ha a gyermek az édesanyjával van legalább a fejlődése szempontjából legmeghatározóbb időszakban. Az újszülöttnak az első, egyben legnehezebb feladata alkalmazkodni a külvilághoz, ebben a legtöbb segítséget az anya jelentheti számára. A csecsemőkor 1 évig tart, a gyermek ebben az időszakban fejlődik a legtöbbet.

Az Egyezmény azt is kimondja, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő egészségi állapot fenntartásához, ehhez megfelelő orvosi ellátás biztosítására van szükségük. A honi Bv. törvény szerint az együttes elhelyezés során tehát biztosítani kell azokat az egészségügyi feltételeket, amikre egy csecsemőkorú gyermeknek szüksége van. Az anya-gyermek részleget önállóan kell kialakítani, egy szobában egy gyermek és egy anya helyezhető el. A szobákat az egészséges élet biztosítására alkalmas eszközökkel kell felszerelni és gondoskodni kell arról, hogy állandó orvosi felügyelet legyen az intézetben.

Egy év nem sok idő. Az optimális eset az lenne, ha a gyermek és az anya egy időben kerülnének a civil életbe, az esetek döntő többségében azonban nem ez a helyzet. A gyermek kikerülése még az édesanya szabadítása előtt megtörténhet, ezekben az esetekben meg kell oldani a gyermek további, megfelelő elhelyezését. Az elszakadással megélt trauma nemcsak akkor okozhat visszafordíthatatlan károkat, ha a szülés után közvetlenül történik, hanem később is. Ezért szükséges egyfajta fokozatosság, hogy a gyermeknek is, az anyának is és a kint a gyermekekre váró családnak is legyen ideje alkalmazkodni az új helyzethez.

Alaptörvényünk kihangsúlyozza: „Magyarország védi (...) a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a szülő-gyermek viszony.” (L. cikk)
(A szerkesztő)

Tekintettel arra, hogy az anya-gyermek részleg működéséről a fennállása alatt számtalan kutatás, szakdolgozat, cikk és egyéb írásos munka jelent meg, nehéz lenne arról új információkat megosztani, éppen ezért most a mindennapi működését, munkamenetét szeretném bemutatni.

A részleg kialakításának szükségessége 2001-ben merült fel. Ennek oka, hogy a bv. intézetekben fogva tartott nők aránya 6-7% körül mozgott, akiknek egy része a fogva tartás ideje alatt a várandósság és szülés élethelyzetben volt érintett.

Az alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdése rögzíti a gyermek védelemhez és gondozáshoz való jogát. E szerint „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz”.

Ez a védelem és gondoskodás pedig különösen fontos a gyermek életének születést követő első szakaszában. A gyerekekről való gondoskodás komplex feladat. A mi speciális helyzetünkben alanya a gyermek, az édesanya és a büntetés-végrehajtás. Ennek okán a mi feladatunk a gyermek jogainak, egészséges fejlődésének, az élethez szükséges körülményeknek a biztosítása.

A Gyermekjogi Egyezmény preambulumban¹ is rögzíti, hogy a „gyermeknek, figyelemmel fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondoskodásra van szüksége”. Mivel a gyermek teljesen szabad állampolgár, de mégis a büntetés-végrehajtás felügyelete alatt áll, ezért ez a védelem és gondoskodás átmenetileg a büntetés-végrehajtás feladata.

Mielőtt részletezném a saját végrehajtási rendszerünket, néhány mondat erejéig bemutatnám a külföldi gyakorlatot hét vizsgált ország tekintetében.

Angliában az anya gyermekkel történő közös elhelyezése önkéntes jelentkezés alapján történik, melyre a gyermek 18 hónapos koráig van mód. Az ország büntetés-végrehajtási intézetei közül négy intézetben van erre lehetőség. A jelentkezés elbírálásánál a következő alapvető szempontokat veszik figyelembe:

- gyermek érdeke,
- negatív drogteszt,
- megfelelő magaviselet,
- a gyermek ellátására való képesség.

¹ Az ENSZ Közgyűlése – mintegy 10 év előkészítő munka után – 1989. november 20-án fogadta el a Gyermekjogi Egyezményt (UN Convention on the Rights of the Child – UN CRC). Ez azóta a Gyermekjogok Világnapja. Az egyezmény összefoglalja azoknak a jogoknak a minimumát, amelyeket minden államnak biztosítania kell a gyermekek számára, így a gyermekek életben maradását, fejlődését, védelmét és a társadalomban való részvételét biztosító jogokat.

Hongkongi gyakorlat, hogy 3 éves koráig maradhatnak együtt a gyermekek édesanyjukkal. A 3 éves kor már egy olyan fejlettségi szint, amikor nagyon erős érzelmi kötődés alakul ki szülő és gyermeke közt. Az azóta eltelt időben ezt már Hongkongban is érzékelték, és az anyák és gyermekük részére a gyermek 7 éves koráig heti gyakorisággal félnapos látogatási lehetőséget biztosítanak.

Belgiumban az anyák kivétel nélkül börtönön kívüli kórházakban szülik meg gyermekeiket, azt elkerülendő, hogy a gyermekre bélyegként kerüljön, hogy „börtönben született”. A gyermek 2, maximum 2 és fél éves koráig maradhat az anyával. A fél éves különbség abból adódhat, hogy figyelembe veszik, hogy megoldott-e már a gyermek elhelyezése vagy az anya szabadulása közeli időpontban várható-e. Tekintettel egy 2 éves gyermek testi-szellemi fejlettségére, a babákat az intézet dolgozói rendszeresen vizsgálják ki a börtön falain kívülre sétálni, hogy a gyermek megismerkedhessen a szabad világ sajátosságaival.

Időtartam szerint talán **Svédország** mód hasonlít a két évvel ezelőttig nálunk is alkalmazott gyakorlathoz. Itt a gyermek fél éves koráig lehet közös elhelyezésben édesanyjával, mert úgy gondolják, hogy a gyermek egészséges fejlődése szempontjából ez a „legoptimálisabb” időpont a szétválasztásra. Ekkor a legkisebb az esélye annak, hogy károsodik a gyermek személyisége. A fogvatartottak elhelyezését tekintve talán itt vannak a legszínvonalasabb körülmények. Az anyáknak moziterem és feszített víztükrű úszómedence is a rendelkezésükre áll.

A **Cseh Köztársaságban** a gyermek 1 éves korától van lehetőség a közös elhelyezésre. A várandós fogvatartottat büntetés-félbeszakításra engedik a szülés idejére, és a gyermek 1 éves korában kell visszatérnie a büntetése letöltésére. A baba 3 éves koráig maradhatnak közös elhelyezésben. Kivételes esetben a testvéri gondoskodás vagy a gyermek egyéb érdekében ez az időtartam két évvel meghosszabbítható.

Észtország: A gyermekek 4 éves korukig maradhatnak együtt az édesanyjukkal. Életkorukra tekintettel lehetőségük van az egészséges fejlődés érdekében normál óvodába járniuk az intézetből. Ez a lehetőség módot biztosít a kisgyermekeknek (hiszen már 3 évesnél idősebb gyerekekről beszélünk), hogy az elsődleges társas viselkedés szabályait elsajátíthassák, illetve egészségesen fejlődhessenek, kiszakadva a börtön mégiscsak ingerszegény környezetéből.

Németország: A belga gyakorlathoz hasonlóan a stigmatizáció elkerülése miatt a gyermekek civil kórházban látják meg a napvilágot. Két típusú, nyitott és zárt elhelyezésre van lehetőség. A zárt rendszerben a gyermek 3, míg a nyitottban 6 éves koráig lehetnek együttesen elhelyezve. Az iskolát már nem kezdheti intézeti elhelyezésben a kiskorú.

A külföldi példák ismeretében elmondható, hogy az anya-gyermek részlegek szellemisége a vizsgált országok esetében egyforma, vagy nagymértékben hasonló. A cél elsősorban a gyermekek test-lelki egészségének biztosítása, szellemi fejlődésük segítése. Fontos tényező a családi kapcsolat megtartása, erősítése. Valamennyi részleg kialakítása során szem előtt tartották a gyermekek életkorukból fakadó igényeit, fejlődési szükségleteit.

Szembetűnő különbségek az együttes elhelyezés időtartamában tapasztalhatók csak, ami a 0-6 éves korig terjedhet.

Visszatérve saját gyakorlatunkhoz – ahogy arról már szó volt –, 2001-ben merült fel a részleg kialakításának szükségessége. Egy megelőző felmérés során figyelembe vették a Bv. Központi Kórházában rendelkezésre álló egészségügyi és születési statisztikákat, és ezt követően földrajzi elhelyezkedése alapján Kecskemétre esett a választás.

Épület hiányában az első évben a fiatakorúak körletén voltak az anyák és a gyermekek elhelyezve, majd az építkezést követően 2003. december 3-án került átadásra a körletrész, amely 20 lakószobával 21 gyermek elhelyezésére alkalmas. A számbeli különbség oka, hogy van egy ikres babaszobánk is, ami rendszeres jelleggel használatban is van.

A részleg rendelkezik játszószobával, babakonyhával, étkezővel, orvosi rendelővel, védőnői szobával, fürdető szobával, levegőzésre alkalmas udvarral, reintegrációs tisztai irodával, családi beszélő helyiséggel.

A körlet kialakításának során elsősorban a gyermekek igényeinek kielégítése volt a szempont. Az anyák a nap 24 órájában együtt lehetnek a gyermekeikkel nyitott ajtajú lakószobáikban. A szobák berendezése is egy átlagos gyermekszobára igyekszik hasonlítani.

Az itt történő elhelyezés kritériumai:

A fogva tartott anyák rezsimkategóriától, bűncselekménytől, ítélettől függetlenül kapnak elhelyezést a részlegen. Ha a gyermek születésére a szabadságvesztés végrehajtása alatt kerül sor, vagy ha a fogvatartottnak intézetbe kerülésekor 1 év alatti gyermeke van és azt magával kívánja hozni, és az együttes elhelyezést kizáró ok nem áll fenn, a gyermeket 1 éves koráig az anyával együtt kell elhelyezni.

Mik lehetnek azok a kizáró okok?

- az anya a gyermek gondozását nem vállalja (nincs kényszer, hogy a börtönben nevelje gyermekét, szülést követően a családnak, gyámhivatal által kijelölt nevelőszülőnek kiadhatja),
- a bíróság a szülői felügyeletet az anya valamennyi gyermekével kapcsolatban megszüntette, vagyis ha szabad körülmények között szülne, akkor sem gondozhatná gyermekét,
- az anya ellen a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt eljárás indult,
- az anya egészségi állapota miatt a gyermek gondozását, nevelését nem tudja ellátni.

A közös elhelyezés eljárásrendje:

Első lépésként nyilatkoztatják a központi kórházban a kismamákat a közös elhelyezéssel kapcsolatos szándékról. Újra hangsúlyozom, hogy az anya kérheti a gyermek családjában vagy állami gondozásban történő elhelyezését. Amennyiben kéri a közös elhelyezést, a büntetés-végrehajtás felveszi a kapcsolatot a gyámhivatallal a szülői felügyeleti jog tisztázása miatt. A közös elhelyezésre szóló engedélyt a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoka, illetve a tököli kórház főigazgató főorvosa adja meg a pszichológiai vélemény, a reintegrációs tisztai vélemény és a gyermekgyógyász javaslata alapján.

Ha megvan az engedély és elhelyezhető nálunk a baba – ami a gyermek 2-3 hónapos kora körül szokott realizálódni –, akkor fogadjuk a részlegünkön.

A börtönkörülményektől lényegesen eltérő számtalan sajátosságot alakítottunk ki, így van a részlegnek szerződéses gyermekorvosa, védőnői szolgálata, 24 órás egészségügyi személyzete, állandó felügyelői szolgálata, külön reintegrációs tisztsje. Az intézettel szerződéses jogviszonyban álló gyermekorvos heti rendszerességgel rendel a részleg orvosi rendelőjében, szükség esetén azonnal hívható. A fogva tartott anya jelen van az orvosi vizsgálaton és védőoltások alkalmával is. Ha a csecsemő fekvőbeteg kórházi kezelésre szorul, lehetővé tesszük, hogy a fogva tartott anya a gyermeket felügyelettel meglátogassa, legalább heti egy alkalommal. A kórházi kezelés során gondoskodunk az anyatej eljuttatásáról a gyermek részére. Működésünk során több esetben előfordult, hogy a baba kórházba került, ilyenkor a szülői felügyeletet gyakorló szülőt soron kívül értesítjük. A törvényes képviselő feladata a kórházban az egészségügyi hozzájáruló nyilatkozat megtétele. A fogva tartott anyának csak gondozási joga van, szülői felügyeleti joga szünetel. Abban az esetben, ha a gyermeknek nincs rendezetlen), és gyámot sem rendelt számára a gyámhivatal, a helyi gyámhivatalt értesítjük, hogy eseti gyámot rendeljenek számára, amely rövid időn belül megtörténik.

A gyermek szoptatását kiegészítő vagy helyettesítő táplálására a gyermekorvos utasításainak megfelelően vagyunk felkészülve.

Az élelmiszerek kiosztása a csecsemőgondozó feladata, a gyermekek étkeztetéséhez az élelmiszereket a bv. biztosítja, de az etetést az anya végzi. Az etetések gyakoriságát a csecsemőgondozó felügyeli.

És ha már élmezés, akkor azt kicsit kibontva, részletesebben szeretném szemléltetni.

A gyermekek táplálására vonatkozóan az együttes elhelyezés időszaka alatt a következő hatályos normák biztosítják az iránymutatást:

1. 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról meghatározza az elhelyezési lehetőséget, 128/A. § (1) Ha az elítélt a vele együttesen elhelyezett gyermekét elhanyagolja, bántalmazza vagy fejlődését egyéb módon veszélyezteti, a bv. intézet parancsnoka határozattal dönt az anya és gyermeke együttes elhelyezésének megszüntetéséről, és erről haladéktalanul értesíti a gyámhatóságot.
  - (2) Az (1) bekezdésben meghatározott esetben a bv. intézet intézkedik a gyermeknek az anyától való elkülönítése iránt, és a gyámhatóság intézkedéséig biztosítja a gyermek teljes körű ellátását az anya-gyermek részlegen.
2. 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról.

17.§ (5)A fogvatartott, illetve az anya-gyermek részlegen elhelyezett gyermek részére csak Magyarországon érvényes forgalomba hozatali engedéllyel rendelkező gyógyszer, tápszer vagy gyógyhatású készítmény rendelhető.

23.§ (5) A kórházi kezelés idején – a gyermekorvos véleménye alapján, szükség szerint – gondoskodni kell arról, hogy a gyermek anyatejet kapjon.
3. A várandós fogvatartottakkal, és az anya és fogva tartása alatt született gyermeke együttes elhelyezésének eljárási szabályairól, a fogva tartás időtartama alatt született gyermek és hozzátartozói kapcsolattartásának biztosításáról: a fogvatartottak elhelyezése, ellátása során az alábbi eltéréseket kell alkalmazni:

- a gyermekek szoptatást kiegészítő, vagy helyettesítő ételmezését a gyermekorvos és a védőnő utasításainak megfelelően kell összeállítani;
  - a gyermekek tápszereinek, ételeinek, italainak elkészítésére, tárolására, melegítésére külön konyhát kell kialakítani;
  - a gyermek etetése a bv. intézet által biztosított élelmiszerekkel az anya feladata;
  - az etetések gyakoriságát és módját a csecsemőgondozó felügyeli;
  - a lakóhelyiségben folyamatosan biztosítani kell egy váltás csecsemőruházatot, valamint a fürdetéshez, pelenkázáshoz, etetéshez szükséges anyagokat, ápolási szereket.
4. Az anya-gyermek részleg működési rendjéről:
- A fogva tartott anya gyermekét az intézettel szerződésben álló gyermekorvos a védőnő jelenlétében az anya befogadásának napján, vagy a következő napon megvizsgálja, a gyermek korához, állapotához illeszkedően előírja a táplálási és szükség szerint a kezelési, ellátási rendet.
  - A gyermek ételmezését és az egyénre szabott táplálási rendet (szoptatást helyettesítő és kiegészítő élelmiszerekkel, bébiételekkel, bébi italokkal, gyümölcszel és egyéb élelmiszerekkel) a védőnő határozza meg.
  - A gyermekételmezés iránti igényeket szolgálati jegyen az ételmezés ütemezésének figyelembe vételével előre előterjeszteni. A termékek beszerzését a védőnő, a konyhavezető és a gazdasági osztály beszerzője valósítja meg.
  - A gyermekek ételmezése kizárólag a büntetés-végrehajtási intézet által biztosított élelmiszerekből valósulhat meg.
  - A gyermekek ételmezésére külön helyiség (továbbiakban: babakonyha) került kialakításra, ebben kizárólag a részükre vásárolt és készített ételek előkészítése, kiadagolása és tárolása történhet. A babakonyha berendezéséért és a szükséges technikai eszközök igényléséért, rendelkezésre állásáért a védőnő és a kijelölt csecsemőgondozó a felelős.
  - A babakonyhában fogvatartott nem tartózkodhat.
  - Az etetések rendjét, módját a részleg védőnője határozza meg a gyermekek életkorának és igényeinek figyelembe vételével.
  - A belső használatra szerkesztett ápolási lapot és táplálkozási füzetet a csecsemőgondozók vezetik.
  - A családi pótlékot az intézet javadalmi számlájára kell igényelni, és annak teljes összegét az intézet a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. tv. 128.§ (4/A) bekezdésben meghatározottak szerint, a gyermek tartására fordítja.
  - A részlegben elhelyezett gyermek számára csomag küldhető. A csomag havi darabszáma nem korlátozott, súlyhatára maximum 5 kg, mérete az általános szabályok szerinti.
  - A babacsomagban nem küldhető a gyermek számára:
    - a.) ételmyszer,
    - b.) gyógyszer,
    - c.) tápszert,
    - d.) vitaminkészítmény.

Mindez a gyakorlatban úgy néz ki, hogy egy táplálási füzetben rögzítik a gyermekek által elfogyasztott élelmiszerek mennyiségét. Az anyatej fogyasztásának mennyiségi meghatározására csecsemőmérleg áll rendelkezésre, amelynek használatára az anyákat a csecsemőgondozók, illetve a védőnő megtanítja.

Mivel az együttes elhelyezés egyéves korig tarthat, a jelenleg érvényben lévő csecsemőélelmezési protokoll szerint a védőnő kizárólag anyatej, tápszer, életkornak megfelelő gyümölcs, főzelék biztosítását határozza meg. A tápszer beszerzése vény alapján, személyre szólóan történik, a gyermekorvos írja fel. A védőnő a napi tápszer, a szezonális gyümölcs és a bébiétel mennyiségét határozza meg, amelyet a gyermek – szokásainak megfelelően – napi 4-6 alkalommal kap meg. Egészségügyi diéta elrendelése a csecsemő szakorvosi vizsgálata, lelete alapján a szakorvos utasítása szerint történhet. Kiegészítésként a tápszerhez Sinlac, illetve tejpép kerül biztosításra.

Táplálási rend:

		Reggel 7:30	Délben 11:30	Délután 15:30	Este 19:30	Éjszaka 01:30-02:00	Igény szerinti 22:30-04:00
1	Gyermek neve 6 x 200 ml Pregomin 10 hó	1 x 200 ml	1 x 220 g főzelék	1 x 160 g alma/banán/körte+ Sinlac/Sinemil vagy desszert + 40 tápszer	1 x 220 g főzelék	1 x 200 ml	1 x 200 ml
2	Gyermek neve 6 x 180 ml Milumil HA 7 hó	1 x 180 ml	1 x 160 g főzelék	100 ml tápszer + 1 x 80 g alma Sinlac/Sinemil/tejpép + desszert	1 x 180 ml	1 x 180 ml	1 x 180 ml
3	Gyermek neve 6 x 180 ml Milumil AR 6 hó	1 x 180 ml	1 x 80 g főzelék + 100 ml tápszer	1 x 180 ml + egy reszelt/pépes alma/desszert	1 x 180 ml	1 x 180 ml	1 x 180 ml
4	Gyermek neve 6 x 150 ml Pregomin +Nutrilon	1 x 150 ml	1 x 150 ml	1 x 150 ml	1 x 150 ml	1 x 150 ml	1 x 180 ml
5	Gyermek neve 6 x 180 ml Milumil AR 5 hó	1 x 180 ml	1 x 180 ml	1 x 180 ml	1 x 180 ml	1 x 180 ml	1 x 180 ml
6	Gyermek neve 6 x 150 ml Neocate+Nutrilon	1 x 150 ml	1 x 150 ml	1 x 150 ml	1 x 150 ml	1 x 150 ml	1 x 150 ml

A gazdasági osztály az igénylések alapján megvásárolja a csecsemők élelmezésének biztosításához a tápszereket, az élelmezési anyagokat. A gyermek etetése a csecsemőgondozó utasítása alapján az anya feladata. Az etetéshez szükséges eszközöket, tányérokat, kanalakat, cumisüvegeket az intézet biztosítja, de lehetőségük van az anyáknak saját eszközök használatára is.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma szakmai protokollja szerint az egészséges csecsemő (0-12 hónap) optimális táplálási módja a 6 hónapos korig tartó – a csecsemő

igénye szerinti – kizárólagos szoptatása, amely – hozzátáplálás mellett – egyéves korig a domináns táplálási mód.

A csecsemő táplálása egész további életére meghatározó, amelyet az Egészségügyi Világszervezet és a szakmai tudományos publikációk is alátámasztanak. Az anyatej a csecsemő optimális gyarapodásához szükséges összes folyadékot és tápanyagot tartalmazza. Az érett és a várandósság idejének megfelelő súlyú újszülöttnél nincs szüksége víz, tea, glukóz oldat, tápszer stb. kiegészítésre, csak akkor, ha az orvosi szempontból indokolt.

Az intézetben dolgozó védőnő és a csecsemőgondozók a szoptatás és az anyatejes táplálás természetes folyamatát hangsúlyozzák a fogva tartott anyák részére.

A kiegészítő táplálás megkezdésének feltételeiről, az új táplálék bevezetésének szempontjairól az anyák megfelelő tájékoztatást kapnak a védőnőtől.

A gyermek számára a megfelelő ruházatot a bv. biztosítja, a ruhák mosása, tisztántartása az anyák feladata.

A babák pelenkázására egyszer használatos pelenkát biztosítunk.

A fogvatartottaknak és a gyermekeiknek is napi rendszerességgel van lehetőség a fürdésre, illetve fürdetésre.

Az anyák részére érkező családi pótlékot a gyermek ellátására fordítja az intézet. Erre egy jogszabályi változást követően van lehetőségünk, korábban ezzel az összeggel az anya rendelkezett.

Az anyák kérésére a csecsemő fejlődéséről rendszeresen fényképet készíthet és juttathat el az anya a család részére, hogy a kötődés fennmaradjon.

Az előadás alcímének azt adtam, hogy esély a gyermekeknek. John Bowlby – angol pszichiáter, pszichológus máig meghatározó jelentőségű és alapvetésnek tekintett – kötődés-elméletében kimondja, hogy azon kisgyermek (0-3 éves korúak), akiket szülei nélkül helyeznek el például gyermekvédelmi intézményekben, ki vannak téve annak a veszélynek, hogy kötődési zavar, fejlődési lemaradás, illetve idegrendszeri károsodás alakuljon ki náluk, mivel az életük első, legérzékenyebb időszakában nélkülözni kénytelenek az egyszemélyes érzelmi törődést, elfogadást, figyelmet. Az a károsodás pedig, amelyet a szülőtől való megfosztás okozhat, egyenértékű a kisgyermekkel szembeni erőszakkal, és alapvetően meghatározza a gyermekek későbbi életkilátását, illetve többek között tanulási, beilleszkedési képességét is, amelyet az érzelmi depriváció erőteljesen csökkent. Megfigyelései során világossá vált, hogy már a rövidebb ideig tartó szeparáció (anyától való távollét) is komoly stressz, és a későbbiekben alig/nehezen/egyáltalán nem visszafordítható káros beidegződések forrása, míg az anya visszatérése megnyugvást hoz a gyermek számára.

A gyermek fejlődésében léteznek úgynevezett kritikus periódusok, vagyis olyan időszakok, amikor bizonyos sajátos történéseknek kell bekövetkezniük ahhoz, hogy a fejlődés folyamata ne károsodjon. A 0-1 éves kor az az időszak, amikor a mi felügyeletünk alatt van a gyermek, ez az időszak úgynevezett kritikus életkor. Ekkor kell nekünk esélyt adnunk ezeknek a gyermekeknek, ezért kell nekünk mindent elkövetnünk, hogy a már kialakult hátrányos helyzetből ebben a rövid egy éves időszakban a legjobbat kaphassák. És mi, és természetesen az erre vevő édesanyák is esélyt akarunk adni ezeknek a babáknak. Ennek az esélynek az érdekében alakítottuk ki speciális reintegrációs rendszereinket, ahol a közös elhelyezés több célját igyekszünk érvényesíteni:

- Támogatjuk az anyákat, hogy megértsék és elfogadják a korai kötődés jelentőségét és az egy éven belül minél tovább együtt maradjanak gyermekükkel. Ez az anyák későbbi életére is meghatározó hatással lehet. Ha képesek erre a szerepre, az segítheti a társadalomba való visszailleszkedésüket és csökkentheti a visszaesés kockázatát.
- A befogadást követően feltérképezzük az anya büntetési helyzetét, meghatározzuk, hogy van-e esély az együtt szabadulásra.
- A gyámhivaltól környezettanulmányt kérünk és elkezdjük a gyermek kihelyezésének előkészítését (anyával vagy nélküle, családhoz vagy nevelőszülőkhöz). Ez a munka már a befogadás pillanatában elkezdődik.
- Az anyát igyekszünk a megfelelő felelősségvállalásra készíteni.
- Meghatározzuk az anya kialakult értékrendjét és megpróbáljuk pozitív irányba terelni azt.
- Elősegítjük a gyermek láthatását.
- Kimaradásokat szervezünk a gyermekkel közösen, kísérettel.
- Segítjük a gyermek családba szoktatását (apuka, nagyszülő elviheti a gyermeket).
- Baba-mama tornát szervezünk a kicsik egészséges fejlődése érdekében.

A részlegben a kezelési elvek, a szervezett programjaink mind-mind azt szolgálják, hogy az anya és gyermeke közötti kapcsolat erősödjön.

Sok kutatás mutat rá arra, hogy a legnagyobb problémát egy női elítélt esetében a családtól való megfosztás okozza. Ezen kutatások alapján gondolhatjuk úgy, hogy a családdal való kapcsolattartás lehetőségeinek könnyítése a büntetés letöltésének tartama alatt csökkentheti a későbbi visszaesés kockázatát. Az anyák esetében nekünk ez már önmagában egy jó eszköz lehet egyik célunk elérésére.

Fontos szerepe van a gyermek kapcsolattartási jogának is. A gyermek születéséről már a központi kórház értesíti az anya által megjelölt hozzátartozót. A csecsemő látogatására az apa, a nagyszülők, a testvérek legalább heti rendszerességgel jogosultak. A valóságban azonban nem korlátozzuk ezt a jogot. Engedélyezzük akár a napi láthatást is, amennyiben ezzel a hozzátartozó élni kíván, erre azonban még nem volt példa. Viszont van egy jó gyakorlatot bemutató pozitív példa is arra, hogy milyen hozzáállást és milyen mértékű emberiességet kíván meg az a feladat, amivel esélyt adhatunk ezeknek a gyermekeknek. Egy portugál állampolgárságú édesanya és 3 hónapos gyermeke került elhelyezésre nálunk, kábítószer-kereskedelem miatt. A gyermek édesapja nem tartotta az anyával a kapcsolatot, és az anyai nagyszülők sem tudtak a lányuk helyzetéről és az unoka érkezéséről. Segítettünk a fogvatartottnak felvenni a kapcsolatot szüleiével, akik a Portugál Nagykövetségen keresztül kerestek meg bennünket. Jelezték, hogy szeretnének a gyermek nevelésében részt venni, a nagykövetség pedig portugál állampolgárságot kíván adni a babának. Kiépítettünk egy akkor még csak egy-két intézetben próba üzemmódban működő skype rendszert, és ezen keresztül láthatták a nagyszülők először unokájukat. A nagykövetség Magyarországra hozta a nagyszülőket, mi pedig szállást kerestünk nekik. Egy hetet tölthettek együtt az unokával a gyermek fél éves korában, majd mielőtt a gyermek betöltötte volna az egy évet, a nagymama újabb hétre Kecskemétre érkezett. Mindennap találkozott a babával, és a gyermek születésnapján a követség segítségével hazautaztak Portugáliába. Az elválás okozta trauma kezelése miatt az anyát nem szállítottuk el, az I. objektumban lett elhelyezve,

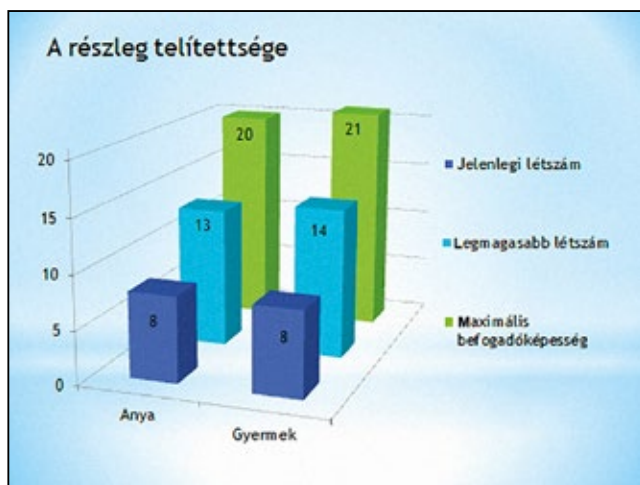
és még hónapokig lehetőséget biztosítottunk neki, hogy skype-on keresztül nyomon követhesse gyermeke nagyszülői családba illeszkedését.

Azt gondolom, hogy ez a példa is érzékelteti azt a fajta hozzáállást, amit az ilyen jellegű feladat kíván kollégáimtól. Míg a fogvatartottakkal szemben kellő távolságtartás az, amit elvárok kollégáimtól, addig ezeknél a gyermekekénél (akiknél nem szabad elfelejtkeznünk arról, hogy szabad állampolgárokként vannak a gondoskodásunkra bízva) a megfelelő empátia és segítőkész hozzáállás szükséges.

Visszatérve még a kapcsolattartásra, lehetősége van az anyának a látogatók intézetén kívüli fogadására is a gyermekkel együtt, illetve a gyermek ingersegegyen környezetének oldására, valamint a fogadó családhoz szoktatásra (a nagyobb gyermekeket a hozzátartozók elvihetik 1-2 óra hosszára anyai felügyelet nélkül).

A gyermek részére küldhető csomagot nem korlátozzuk, illetve csak annyiban, hogy élelmiszert csak a bv. adhat, de játékot, ruhát korlátozás nélkül küldhetnek. A látogatásra érkező családtagok fényképezőgépet is hozhatnak, de fényképet csak valamelyik kollégám készíthet a gyermekről, melynek biztonsági okai vannak. Sajnos a tapasztalataink szerint a családok ritkán (egy-két alkalommal) látogatják meg a gyerekeket, általában ez is az elvitel előtti időszakra korlátozódik. Sajnos ezt az intézet befolyásolni nem tudja.

A gyermeket – amennyiben lehetőségünk van rá – igyekszünk hozzászoktatni a benti viszonylagos zártaságból egy nyüzsgőbb környezethez, új ingerekhez, ezzel is elősegítve az alkalmazkodást a várható környezeti változáshoz. Példa erre, mikor csoportos kimaradás keretében, felügyelettel babakocsiba tesszük a kisbabákat és a közeli bevásárlóközpontba megyünk egy-egy séta erejéig, hogy a gyermekek új dolgokat láthassanak, új emberekkel találkozhatnak, csökkentsük azt a traumát, ami érheti őket az intézet végleges elhagyásakor.

Ahogy azt korábban már leírtam, 20 anya és 21 gyermek elhelyezésére lett tervezve az épület. A részleg működése óta az egyidejű legmagasabb létszám 13 anya és 14 gyermek volt. Jelenleg 9 anya 9 gyermekkel van elhelyezve, de jellemzően 6 és 8 fő között mozog a létszám.

Végleges eltávozás az anya-gyermek részlegről

Az anyákat a kezdetektől fogva családi kapcsolataik megőrzésére, helyreállítására biztatjuk, hiszen támogató, befogadó személyek nélkül nehéz helyzetbe kerül a gyermek akkor is, ha ki kell adni az intézetből, illetve akkor is, ha az anyával együtt távozhat.

Az elmúlt 18 évben 210 gyermek elhelyezését biztosítottuk a körleten. Sajnos az is leolvasható a számokból, hogy összességében lényegesen magasabb az anyától elválni kényszerülő gyermekek száma, mint az együtt távozóké.

Együtt vagy külön						
Év	Gyermek nevelőszülőnél/ Csecsemőotthonban	Anyá szabadult, de a gyermek nevelőszülőnél	Anyá szabadult, gyermek vele van	Gyermek család- ban, anyá ítéletét tölti	Anyá szabadult, anyóotthoni elhelyezés	Összesen
2015	1	2	1	5	0	9
2016	3	0	2	5	1	11
2017	6	0	2	6	1	15
2018	3	0	3	2	0	8

Összefoglalva

A 2001-ben jelentkező igénynek megfelelően az elmúlt 18 évben igyekeztünk egy olyan úton járni, ami a börtönök zárt világától, szigorú szabályaitól eltér. Fő célkitűzésünk volt, hogy a gyermekek érdekeit tartsuk szem előtt és azokhoz alakítsuk a börtön biztonsági igényeit.

Egy intézeti példát kiragadva szeretném egy anya szemszögéből láttatni, hogy mit adhat neki és gyermekének ez a körlet, és talán ez is összefoglalja a gondolataimat.

Letartóztatott 38 éves anya, aki hosszú ítélete letöltése során a börtönben szülte első gyermekét: „Szeretem – mondja az anya – hogy 24 órában együtt lehetek a kisfiammal. Jó dolognak tartom a babaláthatást, ami hetente többször ad lehetőséget kisfiam apukájának, hogy meglátogasson bennünket. Azt is jónak gondolom, hogy 6 hónapos kora után az apa kiviheti a gyermeket, hogy a külvilágot is megismerhesse a baba.”

Az anya jól szituált családból származik, jó intellektusú. Átlátja a helyzetét, és jelenleg úgy gondolja, hogy a gyermek 6-8 hónapos korában megválnak egymástól és kiadja az apukának. Itt emlékeztetnék arra mindenkit, hogy az öt évvel ezelőtti gyakorlat az akkori szabályoknak megfelelően még az volt, hogy féléves korban vált el egymástól az anya és gyermeke.

Azt gondolom, hogy a munkánk mostanra érett be, mint ahogy a gyermek is 18 éves korára válik felnőtté. De egy 18 éves fiatal felnőtt előtt is még rengeteg kihívás és feladat áll, úgy előttünk sincs ez másként.

Mi örömmel és lelkesedéssel várjuk ezeket a feladatokat.

Felhasznált irodalom

- Bán Erzsébet (2018): Merre tovább? Anya-gyermek részleg a Büntetés-végrehajtásban, Börtönügyi szemle 2018/2 szám
- Kovács Bernadett (2017): anyák és gyermekeik – Élet a rácsok mögött, Börtönügyi szemle 2017/2. szám
- Győri Zoltán: Anya-gyermek együttes elhelyezése a börtönökben, Börtönügyi Szemle 22. évfolyam 2. szám
- Zsadányi Nagyné Kondor Ildikó: A fogva tartás ideje alatt született gyermekek és édesanyjuk helyzete Magyarországon, Nemzetközi konferencia előadás, Szlovákia

Jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye (2011.április.25.)
2015. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési eljárás végrehajtásáról
- 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról.

A BARANYA MEGYEI BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁS 135 ÉVE

„A bűnözés három főoka: a tudatlanság, szenvedélyesség és szegénység. A tudatlanság gyógyszere az oktatás, a szenvedélyeket medrűkbe szorítja az erkölcs és vallás, a nyomortól megvéd a munka.”

Pulszky-Tauffer: A börtönügy múltja, elmélete...¹

Előzmények

A szabadságvesztés-büntetés épp hogy kezdett meghonosodni Európában, de erre alkalmas épülettel az ország még nem rendelkezett. Szabadságvesztés helyett ekkoriban még elfogadott volt a megszégyenítő és testi jellegű büntetések alkalmazása, mint például a pellengér, a kaloda, vagy a testcsonkítások. Az első börtön céljára is szolgáló hely a vármegyeháza épülete volt, amit 1731-ben építettek, mivel a korabeli királyi rendelet úgy szólt, hogy minden vármegye építsen egy épületet, melyben a tömlőc és a levéltári anyagok is elhelyezést kapnak. A büntetőeljárás – vagy, ahogy akkoriban hívták – a tortúra, mely során a testet ért fájdalmak során sikerült a vádlottból beismerő

¹ A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra – Pulszky Ágost és Tauffer Emil közös pályaműve, Pest, Emich Gusztáv kiadványa, 1867.

vallomást kicsikarni. Ezt csak Mária Terézia szüntette meg 1776-ban. Az ítéletek végrehajtásának nyilvános helyszíne a Piac tér volt, ami a jelenlegi Széchenyi térnek felel meg, a szegyenoszlop (pellengér) már 1712-ben a tér északi részén állt, majd átkerült a helyszín a Ledina városrészre, a Vesztőhely dombra, ami a mai Zsolnay Kulturális Negyed, gyár és mauzóleum helyszíne.²

Baranya megyében a XIX. század végéig a büntetettek elhelyezését, elzárását a külvilágtól a vármegye háza pincéjében, korabeli körülmények között hajtották végre. A vármegyeháza tömlőcét vizsgáló közigazgatási bizottság 1883 januárjában ellenőrizte a „megyei börtön” állapotát, mely eredményéről a Pécsi Figyelő is beszámolt.

„A közigazgatási börtönvizsgáló bizottság megvizsgálta a kir. ügyészség börtönét. A rend és tisztaság példásnak találtatott, melyért Zsolnay György k. ügyész-helyettes elismerést érdemel. A rabok részéről a kenyér ellen panasz emelvetett, s a panasz csakugyan alapos volt, amennyiben a kenyerek egy idő óta keletlenek. Végül pedig égető szükségesnek merült fel az új-börtön mielőbbi felépítése, minthogy a jelenlegi börtön túlszűfolt és egészségtelen.”³

A Pécsi Királyi Ügyészségi Fogház

135 évvel ezelőtt, 1884. május 13-án került átadásra a Pécsi Királyi Ügyészségi Fogház, a történelmi belvárosban, az akkori vármegyeháza mellett, a Körösztös Imre helyi vállalkozó által tervezett és kivitelezett négyzetes fogházépület.⁴ Az épület befogadóképessége mintegy 200 főre tehető volt, összesen 24 magánzárka, 13 közös elhelyezéssel és az épület II. emeletén kapott helyet a királyi ügyészség is. A falakat vegyesen téglából, és kőből építették 63-95 cm szélességgel. A rabok két udvarrészen sétálhattak. Világításra légszeszt használtak, mindössze 9 lánggal, melyből 5 a folyosók és az őrtanya, 4 pedig az udvarok és az utcai rész világítását szolgálták. A zárkák felszereltsége az alábbiakból állt:

- egy nappal összecsukható vaságy,
- a falhoz szögezett, a ruhák akasztására szolgáló deszkapolc,
- padlóhoz erősített asztal és pad.

Már ebben az időszakban nagy hangsúlyt fektettek a fogvatartottak erkölcsi és szellemi fejlődésére, így szoros kapcsolat alakult ki az intézet és más szervezetek között. Az elemi szintű oktatás azonnal beindult a tanító közreműködésével, külön teremben. A börtöniskolába első alkalommal 42 (39 magyar, 3 német nemzetiségű) főt állítottak be tanulni, melyből 20 fő a tanév során szabadult. A kulturális művelődés is szerepet kapott, amikor a Pécsi Rabsegélyező Egylet, a Földművelési Minisztérium és a Franklin

2 A ledinai vesztőhellyel kapcsolatban van egy érdekes történet. Amikor Zsolnay Vilmos a porcelán manufaktúra számára meg akarta szerezni a legolcsóbb telket – ami a vesztőhely volt – csak olyan feltétellel kapta meg, hogy a gyepmester (hóhérségéd) házat, telephelyét saját költségén, más, kijelölt helyre (ez a temető mellé került – jelenlegi Balokány) áttelepíti. Amikor ez megtörtént, a kivégzési helyszín ismét változott, immár „intra muros” – azaz a falakon belülre, a fogház területén volt kivégzés, a nyilvánosság kizárásával.

3 Pécsi Figyelő 1883. január 20-i lapszám

4 Pécsi Figyelő 1884. július 19-i lapszám

Társulat közreműködésével 1889-ben megszületett a könyvtár, összesen 240 kötetnyi könyvvel.⁵ A munkáltatást négy munkateremben oldották meg. A meghonosodott munkanemek közül a legnagyobb sikert a kosárkötészet aratta, melynek eredményeként az elkészült tárgyakat külföldre is szállították. Sikeres volt még a cipész és asztalos szakma bevezetése is, mert az itt készült használati cikkekkal az intézet saját szükségleteit fedezte. Külső munkáltatás a helyi szőlőbirtokokon folyt, de az ügyészi vélemény szerint visszaélésre adhat okot, és mielőbb felszámolták, főleg a felügyeleti őrség hiánya miatt.

Az új fogház esetében is jelenteni kellett a különös eseteket, így 1884 első félévében: *„egy szokványos legjobb korbéli, egészséges férfit hamar egymás után a fogházba kerülve, mint egy két havi letartóztatás után elméjében teljesen megháborodott úgy, hogy annak az országos tébolydába szállítása iránt a Nagyméltóságú magy. Kir. Igazságügyi Ministeriumnál lépéseket tenni kénytelenítettem.*

A második szintén egy megátalkodott fogoly, ki éhség által kísérlette meg az öngyilkosságot, s azt a múlt hóban felakasztás által ismét végrehajtani szándékozott – azonban ideje korán észrevételnél életben megtartatott.

A harmadik egy 25 éves egészséges és gyilkossággal vádolt ifju, magánzárkában mintegy három hét óta letartóztatva lévén, mint ő állítja a folytonos gondolkodás, töprengés és bánkódás folytán nehéz kóros rohabba – epilepsija – esett, s jelenleg a kórházba ápoltatik.⁶

1891-ben Pécs, és vele együtt a királyi fogház is vezetékes ivóvizet kapott. A rendszer megépítője az a Zellerin Mátyás, aki Budapest vízvezeték rendszerét is építette. A kivitelezés nyomait a börtönépület ma is viseli a két szinten lévő falikút alapján⁷. 1895-ben pedig az elektromos áram lett bevezetve.

Az I. világháború és következményei a fogház életében a felújítási munkák elmaradását, romló kezelési tevékenységet, a személyzet hiányát, pénztelenséget eredményezett. A két világháború közti időszakban a börtönépület olyan leromlott állapotban volt, hogy Pécs szűgyene jelzővel illették. Az akkor frissen kinevezett fogházvezető-ügyész, vitéz dr. Felszeghy János rögtön bele is kezdett a felújítási munkákba, ami 1926-ban elkészült.

A II. világháborútól a rendszerváltozásig

A II. világháború következményei hasonlóak voltak az I. világháborúhoz, annyi eltéréssel, hogy a személyi állomány ideológiai átképzésével a korábbi értékek és trendek is a politikai viszonyokhoz igazodtak. 1956 forradalmi hulláma, majd az azt követő megtorlás nem kerülte el a pécsi intézetet sem. A forradalom leverésekor egy szovjet tank lövegtornya a bv. intézetre szegeződött és szovjet katonák szállták meg a börtönt. A zsúfoltságot jellemezte, hogy a korábbi egyfős magánzárkák is 6 főre lettek berendezve, az itélethozatalra több százan vártak, amit a Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel miatt szabhattak ki 2-8 év között (BHÖ 1.§.2.). A látogatások, beszélők lebonyolítása az „ellenforradalmárok” esetében kizárt volt, a

5 Márfi Attila: Rabsegélyezés a Dél-Dunántúlon a dualizmus alatt, www.kih.gov.hu

6 1884. I. féléves jelentés (archív anyag), forrás: Baranya Megyei Levéltár

7 Zellerin Mátyás neve a falikúton található.

00-ás, szigorúan titkos minősítés miatt. Naponta volt hipiselés⁸ a zárkákban a tiltott eszközök, és a tiltott kapcsolattartás nyomait keresve. A rendőrségi vizsgálati fogságból áthelyezettek közt számos embert halálra ítélték. Ilyenkor, a reggeli órákban elmaradt a nyitás is. A börtönudvaron volt felállítva a bitófa egy betonlyukba ágyazva.

A rendszerváltásig Pécs a női elítéltek szabadságvesztésével is foglalkozott, melyet a mai napig őriz a felső szint elnevezése, „nőosztály” megnevezéssel. Köztük sok volt az analfabéta, így iskolai oktatás lett szervezve nekik, amit a nevelők mellett egy kinti pedagógus is vezetett. Foglalkoztatásként a részükre tollfosztás, kesztyűvarrás, divattáska-készítés, bélyegválogatás, szőnyegszövés, kézimunkázás, varrás, valamint a mosodai és a konyhai munkák lettek szervezve. Egy korabeli nevelői vélemény így jellemezte egyiküket:

„G. Rozália 25 éves elítélt, hajadon, három kiskorú gyermeke van, gyermekeinek apját megnevezni nem tudja (mindhárom esetben más, ebből életmódjára is következtetni lehet). Három gyermekét gondozás elmulasztása miatt állami gondozásba vették. A gyermekek után gondozási díjat nem fizetett, ezért került másodszor elítélésre. Azt sem tudja, melyik intézetben vannak elhelyezve gyermekei, nem érdeklődik utánuk. A hatóság felé érez bosszúállást, amiért elvették tőle gyermekeit. Saját felelőtlenségét nem tudja értékelni.”⁹

1986-ban készült el a jelenlegi, házi műhelyt és munkatermeket magában foglaló épület.

A korábbi konyha, étkező elzárásos körletrész veszélyessé vált, ezért lebontásra került, az elítélt konyha áttelepült a főépület alagsorába.

A rendszerváltástól napjainkig

1993-ban az épület tetőszerkezete és homlokzata is felújításra szorult, 1994-től az országos büntetés-végrehajtási informatikai rendszer részeként Pécsen is megtörtént az informatikai hálózat telepítése. 1995-ben a biztonsági rendszer korszerűsítésére került sor, az objektumvédelem már technikai eszközökkel is megvalósult.

1996-ban további bővítés vált szükségessé, a meglévő elítélt konyha, raktárak és az egészségügyi blokk elhelyezésére szolgáló épületszárny megépítésére kapott lehetőséget és anyagi támogatást az intézet. 1998. november 24-én került sor az objektum műszaki átadására. A 750 m² alapterületű épületszárny a meglévő börtönépület északi tűzfalához csatlakozva került beépítésre. A háromszintes épület az itt folytatandó napi tevékenységekhez szükséges igényeket teljes körűen kielégíti. Az alagsorban található a 12 zuhanyzóállásos fürdőhelyiség, a megnövelt kapacitású melegvíztároló, a konyhai személyzet öltözői, a raktárhelyiségek és a biztonságos anyagmozgatást elősegítő teherlift.

Az első szinten az 500 adagos modern konyha kapott helyet. A tetőtérben üzemel a szakosított, korszerű ellátást biztosító egészségügyi blokk. A fogászati rendelés, a belgyógyászati és pszichiátriai rendelés egymástól elkülönítetten, korszerű rendelőkben történik. Ezen a szinten található továbbá a fogvatartotti könyvtár, és két iroda is.

2008-ban részleges felújítási munkák zajlottak, mely során az északi oldal szigetelése, a beléptető zsilip kialakítása a biztonsági kerítéssel és a gépjármű bejárat lett felújítva.

⁸ Kutatás vagy motozás

⁹ Hartung V. (1981) p. 18-19.

2013-2014-ben sikerült a régi irodákat lakózárkává átalakítani a megyei intézet legfelső szintjén, amivel a férőhelybővítés 24 fővel magvalósult.

Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézete

1910-ben már úgy tűnik, hogy szerepet kapott Pécssett a fiatalkorúak szabadságvesztésével, javításával kapcsolatos tevékenység ellátása, ugyanis ekkor az egyik kerületi börtönnek jelölik ki az intézetet, mely csupán néhány évig látja el ezt a feladatot. A Pécsi Fiatalkorúak Kerületi Börtöne 28-37 fiú, és 1-3 leány elhelyezését biztosította. Az intézet 1911-ben a fiatalkorúak támogatására hivatott jótékony célú intézmények közt szerepelt, a fiatalkorúak pécsi felügyelő hatósága volt. Elnöke dr. Angyal Pál kúriai bírói címmel felruházott nyugalmazott királyi ítéltáblai bíró volt. A fiatalkorúak kerületi (régións) elhelyezése 1913-ig tartott, és a folytatásra majdnem 100 évig várni kellett.

Az Európai Unióhoz való közeledésünk idején, az 1990-es években került sor a PHARE-program¹⁰ meghirdetésére. A program a volt szocialista kelet-közép-európai országok felzárkóztatását célozta meg. Ennek keretében került sor a „*Börtönkörülmények javítása fiatalkorú bűnelkövetők társadalomba történő visszailleszkedésének elősegítésére*” című pályázatra. A PHARE-programra egy új, 50 fő fiatalkorú bűnelkövető elhelyezésére alkalmas büntetés-végrehajtási intézet megépítésének a gondolata került a középpontba. Az új épület alapkövének letétele 2004. december elején megtörtént, majd az építési munkák befejezését követően az ünnepélyes átadásra 2006. május 5-én került sor. Az utómunkákat és a felszereléssel való végleges ellátást követően a tényleges betelepítés 2006. szeptember 28-án valósult meg, így jutott idő a személyi állomány specifikus képzésére, az új szabályozási elemek elkészítésére. A zárkaágyak nem a hagyományos keretes, magasítható vaságyak, így nincs lehetőség a bővítésre, a befogadóképesség növelésre. A zárkában padlófűtés van, rögzített zárkaberendezésekkel, belső, de leválasztott wc és fürdő helyiséggel, külön szellőzéssel.

A PHARE-beruházás részeként az új irodaépület is átadásra került, melyben a személyi állomány megfelelő körülmények között végzi napi tevékenységét.

10 PHARE: Pologne-Hongrie, Assistance á la Reconstruction Economique, Lengyelország és Magyarország piacgazdasági átmenetét segíteni hivatott program, melyet 1989-ben dolgoztak ki a legfejlettebb ipari országok. Lebonyolítását az Európai Közösségre bízták. A kelet-közép-európai politikai változások kiszélesedésével egyre újabb és újabb országokra terjesztették ki. E két országba még 1989 júliusában ellátogatott az EK egy-egy tényfeltáró küldöttsége is azzal a feladattal, hogy tisztázzák, mely területen igényelnek segítséget. Valójában sok tisztázni való nem akadt, hiszen a megelőző tárgyalások során mindkét ország elegendő kérést terjesztett elő, amelyeknek az EK csupán egy csekély részét fogadta el. Magyarország esetében a PHARE-program 3 tényleges elemből állt össze. E program keretében határozta el az EK a diszkriminációmentesség azonnali helyreállítását, vagyis az 1988-ban kötött kereskedelmi és együttműködési megállapodás szerint 1995-ig elnyúló korlátozás lebontási program egy csapásra történő teljesítését 1990. január 1-jei hatállyal. Elhatározta azt is az EK, hogy eleget tesz a preferenciális piacrajutásra vonatkozó magyar igénynek. Ennek jegyében felfüggesztette a nem diszkriminatív import mennyiségi korlátozásokat, másrészt kiterjesztette Magyarországra (és Lengyelországra) az általános vámpreferenciákat (GSP). Mindkét intézkedés 1990. január 1-jével lépett hatályba. Harmadik elemként pedig konkrét gazdasági segítő akciókat szervezett az EK a PHARE-program keretében kedvezményes feltételű hitelek, segélyek, ill. tanácsadás formájában.

Felhasznált irodalom

- Debreczeni László (2004): Egy medikus barangolásai börtönországban, magánkiadás, Pécs
- Győző Márta (1981): A női elítéltek szabadságvesztés-végrehajtásának sajátosságai, szakdolgozat, RTF, Büntetés-végrehajtási szak
- Hajdu Lajos (1983): Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában, Magvető Könyvkiadó, Budapest
- Hartung Vilmosné (1981): A női bűnözés alakulása, az elítélt nők nevelésének sajátosságai és problémái a büntetés-végrehajtás alatt, szakdolgozat, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
- Kecskés László (2011): EU-jog és jogharmonizáció, HVG-ORAC
- Lőrincz József (1998): Fiatalkorúak büntetés-végrehajtása, Citoyen Kiadó
- Madas József (1977): A 17-19. századi pécsi vesztőhely, Janus Pannonius Múzeum Évkönyve
- Madas József (1977): A 17-19. századi pécsi vesztőhely, Janus Pannonius Múzeum Évkönyve
- Márfi Attila (2000): Rabsegélyező Egyletek a Dél-Dunántúlon. In: Bana J. (szerk.), Bűn és Bűnhődés. Győr
- Mezey Barna (1998): A középkori tömlöctől a modern büntetés-végrehajtási intézetekig, Jogtörténeti Értekezések 22. szám, Tanulmányok a magyar börtönügy történetéből, Budapest
- Mezey Barna (1990): Tömlöc és áristom, Jogtörténeti szemle, Budapest
- Polgár András (2001): Pécs-baranyai börtönügy a dualizmus korában 1867-1918, szakdolgozat, PTE Bölcsészettudományi kar
- Pulszky Ágost - Tauffer Emil (1867): A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása, különös tekintettel Magyarországra, Pest, Emich Gusztáv kiadványa
- Varga Nagy István szerk. (1907): A Pécsi Rabsegélyező Egylet évkönyve 1906-ról. Pécs
- Várady Ferenc (1896): Baranya múltja és jelene, Telegdy Ármin kir. nyomda
- Vókó György (2004): Magyar Büntetés-végrehajtási Jog, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Zinner Tibor (1997): Vázlat az 1944/1945-1963 közötti magyarországi börtönügyhöz (és forrásaihoz), Jogtörténeti értekezések 20.szám, A magyar börtönügy kutatásának alapjai, Budapest
- Pécsi Figyelő 1883. január 20-i lapszám
- Pécsi Figyelő 1884. július 19-i lapszám
1884. I. féléves jelentés (archív anyag), forrás: Baranya Megyei Levéltár

A POZITÍV PSZICHOLÓGIA ÉS A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

Bevezetés

A pozitív pszichológia és a büntetés-végrehajtás kapcsolódása első körben nem tűnik kézenfekvőnek. A két terület együttes tárgyalása jelenleg kevésbé kutatott, főként a büntetés-végrehajtás személyi állományát érintően.

Jelen tanulmány fókuszába a büntetés-végrehajtás területén dolgozó személyi állományt helyezem, akik általános mentálhigiénés állapota, pszichés jólléte nagymértékben hatással lehet a szervezeten belüli optimális működésre, a feladatok adekvát végrehajtására, egyúttal a büntetés-végrehajtás céljainak teljesülésére is.

A következőkben sorra veszem mindazokat a lehetséges kapcsolódási pontokat, melyek egy további kutatás keretében a két terület metszéspontjaiként szerepelhetnek.

Pozitív pszichológiai gondolatok

A pozitív pszichológia nevében hordozza célkitűzését, mely szerint a személyiség egészséges, pozitív működését, a személyes fejlődés lehetőségét, valamint a mindezek kibontakozásához szorosan kapcsolódó területeket állítja középpontjába.

A „jól működés” feltételeinek megfelelően tanulmányoz olyan pozitív vonásokat, mint a boldogság, az egészséges működés, a pszichológiai jóllét, a kreativitás, a bölcsesség, a spiritualitás és a bátorság².

A pozitív pszichológia nemcsak az egyének, hanem a közösségek jóllétére is fókuszál. A pszichés jóllétet elősegítő védőfaktorok azonosításán túl, azok személyiségjegyekben való megjelenését is szorgalmazza³.

Az erősségek vizsgálata mellett, nagy hangsúlyt fektet olyan személyiségbeli tényezőkre, melyek a stresszel és a mindennapi megterhelésekkel szemben protektív szerepet töltenek be. Ilyen védőfaktorok lehetnek a diszpozicionális optimizmus, a kontroll-hit, a kompetenciaérzés, a tanult leleményesség, a lelki edzettség, a konstruktív gondolkodás, az érzelmi- és spirituális intelligencia és a reziliencia⁴.

1 A szerző a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Doktori Iskolájának 1. éves doktorandusza

2 Oláh A. (2004)

3 Seligman és Csíkszentmihályi (2000), id. Pikó B. (2004)

4 Kiss et al (2015)

A reziliencia fogalma az elmúlt években számos kutatás alapjául szolgált, amelyek azoknak a folyamatoknak az azonosítására koncentráltak, ahol a veszélyeztető szituáció ellenére pozitív alkalmazkodás és kedvező kimenetel történt. A reziliencia előtérbe kerülése a pozitív pszichológia ideológiáját erősítve, az egészséges fejlődés és a pozitív változás elősegítését célozza⁵.

Járai és munkatársai⁶ vizsgálata a Connor-Davidson Reziliencia kérdőív vonatkozásában megerősítette, hogy bizonyos személyiségjegyek – felelősségérzet, céltudatosság, leleményesség, önfogadás, empátia – szignifikánsan pozitív kapcsolatban állnak a rezilienciával. Ezek a személyiségjellemzők tehát védőfaktorokként tekinthetők, akár a sikeres alkalmazkodás, a pozitív megküzdés vagy a stressztényezőkkel szembeni ellenállás szempontjából. Vizsgálatukban a szorongás és a depresszió negatív kapcsolata a rezilienciával szintén megerősítést nyert.

Detréné⁷ kutatásában a védelmi területeken szolgálatot teljesítő, speciális igénybevételnek kitett hivatásos állomány pszichés jellemzőit vizsgálta a stresszrezisztencia és reziliencia vonatkozásában. A vizsgált állománynál kimutathatók voltak azon protektív faktorok, melyek a megfelelő pszichés állapot eléréséhez és fenntartásához elengedhetetlenek.

A büntetés-végrehajtás, mint munkakörnyezet

A büntetés-végrehajtás személyi állománya egy speciális környezeti feltételrendszerben végzi munkáját: a munkakörnyezet fizikai elszigeteltsége a társadalomtól, valamint a munka alanyaiként tekinthető fogvatartottak specifikus tényezői a munkavégzésnek.

Az állomány jelentős része tehát különböző súlyú bűncselekményt elkövetett, jogában korlátozott, személyi szabadságától megfosztott egyénekkel, azok közvetlen vagy közvetett környezetében teljesíti szolgálati kötelezettségeit⁸. Mindez természetszerűleg hatással van a dolgozók általános és pszichés jóllétére egyaránt.

A szervezeten belül visszatérő elemként azonosítható a kiemelten magas munkaterhelés is, a büntetés-végrehajtás „veszélyes üzemének” sajátossága⁹. További nehezítő tényezőként jelennek meg a különböző szakmai szerepváltozások, melyek például a nevelői, pedagógiai irányvonalról napjainkban a *büntetés-végrehajtási hivatalnokként* – reintegrációs tisztként – való működést várják el¹⁰.

Számos vizsgálat igazolta a börtönkörülmenyekben kimutatható stresszfaktorok jelenlétét¹¹, mely tényezők csökkenése aligha várható, azonban a stresszel való megküzdésre és a stresszhelyzetek adekvát kezelésére irányuló tréningek folyamatos érdeklődésre tartanak számot az állomány körében.

5 Masten, 2001, id. Ribiczey N. (2008)

6 Járai et al (2015)

7 Detréné U. N. (2015)

8 Módos T. (2003)

9 Hegyes A. (2003)

10 Forgács J. (2013)

11 Pl.: Biró M. (2009)

A személyi állomány képzését és fejlesztését célzó programok relevanciája megkérdőjelezhetetlen, ennek megfelelően kiemelt törekvésként jelenik meg a büntetés-végrehajtás feladatmeghatározásaiban.

Mindezek az intézkedések a pszichés jóllét elősegítése mellett az állománymegtartást is szolgálják. Rózsa¹² összefoglaló tanulmányában megerősítést nyert, hogy a büntetés-végrehajtás egyik aktuálisan megoldásra váró problémája, a magas pályaelhagyási arányszám, azaz a dolgozók munkahely iránti elkötelezettsége nagymértékben a munkahellyel való általános elégedettség függvénye is.

Mentálhigiénés állapotkép a büntetés-végrehajtásban

A büntetés-végrehajtás személyi állományát kiemelt figyelem övezi, az elmúlt években egyre nagyobb figyelmet kapott e terület: a „Büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatásról megjelent tanulmánykötet éppen ezeket a központi kérdéseket vizsgálja¹³.

Schuckertné¹⁴ tanulmányában a szervezet humán erő-fejlesztéseinek irányait ismerteti, kiemelve azt a tényt, hogy a reintegráció folyamatában szinte elválaszthatatlan egymástól a szociális munka, a pedagógiai és a pszichológiai aspektus.

Rózsa¹⁵ már említett kutatásában az általános elégedettség központi szerepét elemezte, személyes, társas és vállalati tényezőkkel való összefüggésekben.

Ezen eredményekhez kapcsolódott Hegedűs és Ivaskevics¹⁶ vizsgálata, akik a személyi állomány fogvatartottakkal kapcsolatos nézetei mellett a kommunikációs és motivációs eszköztár feltérképezését célozták. Az általuk készített interjúkban megfogalmazódik az az elvárás is, hogy a sikeres reintegráció érdekében a büntetés-végrehajtásban dolgozók testi-lelki jóllétének a támogatása kiemelten fontos.

Lehoczki és Szucsáki¹⁷ kutatásában az állomány mentálhigiénés állapotvizsgálatára került sor, amelyben a fogvatartottakkal és a bűnelkövetéssel kapcsolatos attitűdök mellett a stressz és a kiegészélemzésére helyezték a hangsúlyt. Eredményeikben megmutatkozik, hogy a kiegészélemzés vezető kiváltó oka az énhatékonyság csökkenése, mely Biró¹⁸ egy korábbi kutatásában már figyelemfelkeltővé vált: kiemelt stresszfaktorként azonosítható tehát az egyén személyes hatékonyságának hiánya, a siker és a pozitív visszajelzés elmaradása.

A kompetencia érzése, a személyes hatékonyság mentálhigiénés jelentőségét a pozitív pszichológiai tanulmányok is bizonyítják: az egyéni kompetenciahit az elérendő célok és feladatok vonatkozásában játszik nagy szerepet, emellett a változtatási hajlandóság és a kitartás terén is élen jár¹⁹.

12 Rózsa S. (2015)

13 Csóti A. (2015)

14 Schuckertné Szabó Cs. (2012)

15 Rózsa S. (2015)

16 Hegedűs J., Ivaskevics K. (2016)

17 Lehoczki Á., Szucsáki M. (2017)

18 Biró M. (2009)

19 Kiss et al (2015)

A pozitív visszajelzések pedig a belső motiváció erősítésén keresztül járulnak hozzá a testi-lelki jóllét megőrzéséhez, mely kulcsfontosságú a hatékony munkavégzés szempontjából²⁰.

A hivatásos állománytagoknál egyre gyakrabban és a szolgálatteljesítési idő tekintetében mind korábban jelentkező kiegész egyaránt veszélyezteti a feladatok ellátását, a szomatikus és a pszichés egészséget is.

Az időszakos alkalmassági vizsgálatok nyomán, a kiegész és a magas vérnyomás kapcsolatát tanulmányozta Nagy²¹, aki összefoglalójában a fokozódó fizikai és pszichés terhelés következményeire irányítja a figyelmet.

Bár a kiegész és a stressztényezők szorongással való kapcsolatát számos kutatás vizsgálta²², a pszichés védőfaktorok, a rezilienciát erősítő személyiségtényezők átfogó vizsgálatára nem került sor hazánkban.

A büntetés-végrehajtás személyi állományának pszichés állapotával foglalkozó tanulmányok összefoglalásaként elmondható, hogy e speciális környezetben, speciális feladatokat ellátó populáció erőfeszítésekkel és ellentmondásokkal teli mindennapjai a pszichés ellenállóképesség fokozott szintjét igényli.

Szükségesnek látszik tehát tudományos kereteken belül megvizsgálni azon személyiségjellemzőket, melyek képesek ellensúlyozni a büntetés-végrehajtáson belül megjelenő veszélyeztető tényezőket, egyúttal hozzájárulnak a pozitív alkalmazkodás és a pszichés egyensúly eléréséhez.

Záró gondolatok

A tanulmányban két olyan terület együttes vizsgálatára vállalkoztam, melyek külön-külön jelentős szakirodalmi háttérrel és kutatási eredményekkel rendelkeznek, azonban kapcsolódási pontokkal és összefüggésekkel már kevésbé.

A releváns vizsgálatok és eredmények tárgyalása után kirajzolódni látszik azonban egy lehetséges közös irányvonala a pozitív pszichológia és a büntetés-végrehajtás kettősének: a pozitív pszichológia mondanivalójában a személyiség erősségeit hangsúlyozza, mely erősségekre kiemelten szükség van a büntetés-végrehajtás kétségkívül specifikus területén.

Érdeemes tehát további vizsgálódások alá vetni a büntetés-végrehajtás személyi állományát olyan szempontok szerint, melyek a személyiség fejlődési potenciáljainak irányát célozzák.

20 Fiáth T. (2015)

21 Nagy I. (2013)

22 Pl. Biró M. (2009); Lehoczki Á., Szucsáki M. (2017)

Felhasznált irodalom

- Biró Mónika (2009): A stressz és kiégés vizsgálata a büntetés-végrehajtási dolgozók körében. *Börtönügyi Szemle*, 28 (1) 11-30. o.
- Csóti András (szerk.) (2015): *Körletmozaikok 2015. „A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatás tanulmányai.* BVOP, Budapest
- Detréné Urbán Nóra (2015): A stressz-rezisztencia és a pszichológiai reziliencia fejlesztésének és fenntartásának szükségessége a védelmi szektorban. *Doktori értekezés, NKE Hadtudományi Kar*
- Fiáth Titanilla (2015): Szerepkonfliktusok és szervezeti problémák a büntetés-végrehajtásnál. In: Csóti, A. (szerk.): *Körletmozaikok 2015. „A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatás tanulmányai.* BVOP, Budapest. 11-24.
- Forgács Judit (2013): Miért beteg a magyar büntetés-végrehajtási nevelés? *Börtönügyi Szemle*, 2. szám, 1-16. o.
- Gy. Kiss Enikő – Polyák Lilla (szerk.) (2012): A személyiség pozitív erőforrásai. *Egészség Rehabilitációs Füzetek II. A személyes és társas tényezők szerepe a rehabilitációs munkában.* Budapest, Origold és Társa Kiadó
- Hegedűs Judit, Ivaskevics Krisztián (2016): Büntetés-végrehajtási dolgozók nézetei a reintegrációról. *Alkalmazott Pszichológia Alapítvány folyóirata*, 4. szám, 71-92. o.
- Hegyes András (2003): A büntetés-végrehajtás személyzetének helyzete 1990-től napjainkig. *Börtönügyi Szemle*, 1. szám, 103-108. o.
- Járai Róbert – Vajda Dóra – Hargitai Rita – Nagy László – Csókási Krisztina – Kiss Enikő Csilla (2015): A Connor-Davidson Reziliencia Kérdőív 10 itemes változatának jellemzői. *Alkalmazott Pszichológia Alapítvány folyóirata*, 1. szám, 129-135. o.
- Lehoczki Ágnes – Szucsáki Melinda (2017): A kiégés és a fogvatartottakkal kapcsolatos attitűdök vizsgálata a büntetés-végrehajtás személyi állománya körében. *Börtönügyi Szemle*, 1. szám, 53-70. o.
- Módos Tamás (2003): A személyi állomány beállítódása a büntetés-végrehajtás rehabilitációs, nevelési feladataival kapcsolatban. *Börtönügyi Szemle*, 3. szám, 55-72. o.
- Nagy Imre (2013): A bv. intézetek hivatásos állományú tagjainál jelentkező burn-out szindróma és a hipertónia gyakoriságának összefüggései. *Börtönügyi Szemle*, 2. szám, 37-54. o.
- Oláh Attila (2004): Mi a pozitívuma a pozitív pszichológiának? *Iskolakultúra*, 11. szám, 39-47. o.
- Pikó Bettina (2004): A pozitív pszichológia missziója a modern társadalomban. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* 5(2004)4, 289-299. o.
- Rózsa Sándor (2015): A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának kérdőíves vizsgálata. In: Csóti A. (szerk.): *Körletmozaikok 2015. „A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatás tanulmányai.* BVOP, Budapest. 25-66.
- Ribiczey Nóra (2008): A rizikótényezőktől a protektív mechanizmusokig. *Alkalmazott Pszichológia X. évfolyam* 1-2. szám 161-171.o.
- Schuckertné Szabó Csilla (2012): Dialógus a büntetés-végrehajtás humán erő-fejlesztéséről – mint a szervezetfejlesztés lehetőségéről. *Börtönügyi Szemle*, 4. szám, 20-32. o.

– monogramja látható, illetve olvasható. A plaketten a Gyűjtőfogház rajza alatt „A SZOVJET FOGLYAI 1919” felirat és 28 vésett autográf névalírással szerepel. Az aláírások névtulajdonosai kivétel nélkül beazonosíthatóak és egyaránt a magyar történelem egyik szomorú epizódjának az elszenvedői.

ABC sorrendben:

Dr. Andreánszky Jenő (1865-1922): orvos, több híres korabeli bűnügy (pl. a dánosi rablógyilkosság, a cinkotai sorozatgyilkosság) helyszínén is dolgozó törvényszéki orvosszakértő. Fiatal korában hírhedt krakéler és párbajozó volt. Orvosi oklevelét 1896-ban vette át, előbb a Népszínház majd a Magyar Színház orvosa. Feleségét is itt ismerhette meg, Rákosi Magdaléna (Lenke) az író, főszerkesztő, színházi igazgató Rákosi Jenő leánya volt. Magánorvosi praxist is folytatott bőrgyógyászként. Egy időben tagja volt a főváros képviselőtestületének a törvényhatósági bizottság tagjaként. Egyébként is aktív társadalmi életet élt, alelnöke volt például a Magyar Úszó Egyesületnek.

Dr. Baross János (1875-1926): jogász, politikus. Előbb a Szabadelvű, majd a Nemzeti, végül a Függetlenségi és 48-as Pártban politizált, 1905 és 1918 között Lovrin, 1922 és 1925 között Pilisszántó országgyűlési képviselője.

Bartha Albert (1877-1960): katonatiszt. Az első világháború végén az erdélyi 2. hadsereg vezérkari főnöke, majd az őszirózsás forradalom után 1918. november 9. és december 12. között a Károlyi-kormány hadügyminisztere. 1920 után kizárták a hadseregből, majd rehabilitálták, 1930 után már miniszteri nyugdíjat kapott. A második világháború alatt bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba, 1945 és 1947 között a Független Kisgazdapárt nemzetgyűlési képviselője, rövid ideig honvédelmi miniszter. A kommunisták hatalomra jutása után emigrált, az USA-ban halt meg.

gróf Berchtold Kázmér (1877-1946): arisztokrata, császári és királyi kamarás, magyar királyi titkos tanácsos.

Darányi Ignác (1849-1927): jogász, agrárpolitikus, a MTA tagja. 1892-ig ügyvédként praktizált, majd földbirtokosként gazdálkodott. 1881 és 1927 között országgyűlési képviselő, több kormányban is földművelésügyi miniszter. 1918 után nem vállalt felelős beosztást.

Deutsch Oszkár (1883-1944?): jogász, ügyvéd. 1944. május 9-én, Budapesten a Gestapo elhurcolta, további sorsa nem ismeretes. 1946-ban holtá nyilvánították.

báró Dirsztay Béla (1861-1921): nagykereskedő, műgyűjtő. A zsidó család a „Fischl” nevet 1889-ben magyarosította Dirsztayra, majd 1905-ben kapott bárói rangot Ferenc József császártól.

báró Fejérváry Imre (1866-1952): a legjobban dekorált magyar katonatiszt és rövid ideig miniszterelnök báró Fejérváry Géza fia, jogász, politikus. 1897 és 1905 között Baranya vármegye és Pécs főispánja.

Friedrich István (1883-1951): mérnök, politikus. A háború előtt a Függetlenségi és 48-as Pártban politizált. Az őszirózsás forradalom aktív résztvevője, Károlyi őt tartotta a Tisza István gyilkosság értelmi szerzőjének. A Károlyi és Berinkay kormányokban politikai államtitkár volt, a Kommün alatt ellenforradalmi szervezkedés miatt le tartóztatták. A Kommün bukása után miniszterelnök, majd hadügyminiszter volt. Horthy hatalomra kerülése után is politizált, 1939-ig országgyűlési képviselő. A háború után koholt vádakkal elítélték, a váci börtönben halt meg.

Gerlei Lajos (1869-1936): a Budapesti Központi Általános Tejcarnok Rt. vezérigazgatója. **Gróf Nákó Sándorné szül. báró Liphay Eszter (1889-1955):** arisztokrata férje a főrendiház tagja és Fiume kormányzója is volt.¹

Gulácsy István (1866-1941): földbirtokos, felsőházi tag, Bereg vármegye alispánja.

főherceg Habsburg József Ferenc (1895-1957): a Habsburg–Lotaringiai-ház nádori (magyar) ágából származó József főherceg, tábornagy fia.

báró Hazai Samu (1851-1942): (korábban Kohn Sámuel) hivatásos katonatiszt, honvéd vezérezredes, felsőházi tag, 1910–1917 között a Magyar Királyság honvédelmi minisztere. Az Osztrák–Magyar Monarchia zsidó származású tábornokai között ő érte el a legmagasabb rendfokozatot.

Hegedűs Lóránt (1872-1943): közgazdász, a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének elnöke, 1898 és 1918 között országgyűlési képviselő. 1920-ban és 1921-ben két kormányban is pénzügyminiszter.

Dr. Hetényi Imre (1871-1946): orvos, jogász, rendőrtiszt. 1914-ben lépett be a Budapesti Államrendőrséghez, ahol folyamatosan haladt felfelé a ranglétrán. 1922 után főkapitány-helyettes, 1932-től 1938-as nyugdíjba vonulásáig a politikai rendészeti osztály vezetője.

Hochenburger Antal (1859-?): jogász, katonatiszt, főhadbíró. Altábornagyi rendfokozattal vonult nyugdíjba.

Jeszenszky Pál (1864-1951): közgazdász, mezőgazdasági szakember. 1913-tól a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének vezérigazgatója. Rendezője, illetve elnöke volt az Országos Mezőgazdasági Kiállításoknak.

báró Lévy Lajos (1865-1949): közgazdász. Több cikluson át országgyűlési képviselő, 1903-ban a Belügyminisztériumban a kivándorlási ügyek vezetője. A Kommün után mosoni főispán.

báró Orosdy Fülöp (1863-1930): nagykereskedő. Az eredetileg zsidó család 1905-ben kapott bárói rangot.

Dr. Polónyi Géza (1848-1920): jogász, politikus. 1872-ben nyitott ügyvédi irodát a fővárosban, majd politizálni kezdett, több cikluson át a Függetlenségi és 48-as Párt országgyűlési képviselője volt. 1906-ban a második Wekerle-kormány igazságügyi minisztere lett, de 1907 februárjában lemondott és az év végén a pártból is kilépett. 1918 és 1920 között a Fővárosi Közmunkák Tanácsa elnöke volt.

Rubinek Gyula (1865-1922) : politikus, gazdasági író. Pályafutását gazdatisztként kezdte, majd az Országos Magyar Gazdasági Egyesület tisztviselője és a Köztelek című lap szerkesztője és főszerkesztője volt. 1901-től országgyűlési képviselő. A Kommün bukása után több kormányban is földművelésügyi miniszter, 1921-ben a Kisgazdapárt tiszteletbeli elnökévé választották.

Somssich Andor (1844-1927): nagybirtokos, országgyűlési képviselő.

báró Szterényi József (1861-1941): politikus, országgyűlési képviselő. Stern Albert újpesti rabbi fia. Újságíróként kezdte pályafutását, 1890-től a Kereskedelemügyi Minisztérium tisztviselője, 1906 és 1918 között országgyűlési képviselő. 1918-ban a harmadik Wekerle-kormány kereskedelemügyi minisztere. 1927-től felsőházi tag.

báró Szurmay Sándor (1860-1945): hivatásos katonatiszt. 1882-ben lépett katonai pályára, 1884-ben avatták hadnaggyá. Az első világháború kitörésekor már altábornagy.

1 A plaketten szereplő egyetlen hölgy, aki azonban nem az egyedüli nő volt a túsok között.

A róla elnevezett hadtest parancsnokaként 1917 februárjáig szinte folyamatosan a harctéren van, kiemelkedő haditettért az uzsoki hágó 1915-ös visszavételéért és védelméért 1917-ben megkapta a Mária Terézia Rend lovagkeresztjét. 1917 februárjától az összeomlásig három kormányban is hadügyminiszter, 1921-ben vonult vissza az aktív szolgálattól.

báró Tallián Béla (1851-1921): politikus. Jogot végzett, majd vármegyei szolgálatba lépett. 1896-tól országgyűlési képviselő. 1903 és 1905 között az első Tisza István-kormány földművelésügyi minisztere. 1911-ben kapott bárói címet. A világháborúban Belgrád elfoglalása után rövid ideig a város polgári kormányzója volt.

gróf Vigyázó Ferenc (1874-1928): politikus. Jogot végzett, közjogi jellegű jogi írásai jelentek meg. 1918-ig a felsőház tagja.

Wekerle Sándor (1848-1921): jogász, politikus. Az első polgári származású magyar miniszterelnök. Háromszor is kormányt alakíthatott (1892, 1906, 1917). 1887-1896, 1906-1910, 1917-1918 és 1920-1921 között országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő, valamint 1914-től a Magyar Tudományos Akadémia igazgatója, 1918-tól tiszteleti tagja.

A fenti személyeket nem csak magas társadalmi státuszuk köti össze. A plakett annak állít emléket, hogy annak aláírói rövidebb-hosszabb ideig egyaránt túszként voltak, megfosztva személyi szabadságuktól az első világháborút követő társadalmi földrengés idején az Országos Gyűjtőfogházban. A plakett címe; „*A szovjet foglyai 1919*” némileg megtévesztő, hisz a felsorolt személyek közül többet – Szerényi Józsefet, Szurmay Sándort, Wekerle Sándort – már 1919. február 25-én és 26-án őrizetbe vettek és internáltak,² tehát a monarchia budapesti elitjével történő társadalmi-politikai leszámolás már a Károlyi Mihály nevével jelzett rezsim alatt megkezdődött. Ennek egyébként a jogi kereteit is igyekeztek meghatározni, az más kérdés, hogy az internálásokat csak a forradalmi törvénykezés logikája alapján nevezhetjük formálisan jogszerűnek.³ A kommunisták hatalomra kerülése után a korábbi rend prominens képviselőinek zaklatása folytatódott (pl. a plaketten szereplő Hochenburger Antal ny. altábornagy, főhadbíró március 31-én vették őrizetbe),⁴ majd a román hadsereg Tiszáig történő előrenyomulásának hírére túsók összegyűjtését rendelték el. 1919. április 21-én és azt követően tömeges túszszedési akciók kezdődtek előbb Budapesten, majd a Kommun fennhatósága alatt álló országrészekben. A túszként fogságba vetett személyek számát a téma kutatója országosan körülbelül 1500 főre becsüli,⁵ kiválasztásuk döntően korábbi társadalmi státuszuknak szólt. Ezt bizonyítja a Belügyi Népbiztosság Politikai Osztálya vezetőjének, Korvin Ottónak egy későbbi vallomása is, mely szerint a túsok névsorának összeállításakor a cím és lakójegyzékeken kívül a Nemzeti Kaszinó névsorára voltak

2 Népszava. 1919. február 27. Wekerlét március 23-án, Szerényit és Szurmayt március 27-én szállították be a Gyűjtőfogházba. MNL-BFL. VII-101.e. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház iratai. 1919. évi 2738, 2757, 2758. számú fogolytörzskönyvek.

3 A Berinkegy Dénes vezette kormány 1919. február 22-én fogadta el az 1919. évi XX. néptörvényt a forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet alá helyezéséről és internálásáról.

4 MNL-BFL. XVI.3. Tanácsköztársaság. Budapesti Forradalmi Törvényszék Fogházának iratai 1919. évi 98. fogolytörzskönyv

5 BÖDÖK Gergely: Kegyelmes urak a Gyűjtőfogházban. Múltunk 2014/4 158.p.

figyelemmel.⁶ Budapest-vidék viszonylatban ez azonban „egyenlőtleniséget” szült, hisz amíg Budapesten arisztokraták, országgyűlési képviselők és a korabeli elit egyéb tagjainak tucatjait fogták el, a vidéki kisvárosokban és falvakban a „burszujok” túszul ejtése sokszor csak a helyi kisboltok és üzemek, valamint kisebb földbirtokok tulajdonosainak lefogsát jelentette. Mivel a vidéken elfogott túsok közül is sok embert a Gyűjtőfogházban őriztek, a közös sors sajátos demokratikus miliőt alakított ki. Ezt tovább színesítette, hogy a túsok a köztörvényesekkel együtt voltak bezárva, akik egyébként az őrszemélyzettel együtt (ellentétben a Markó utcaiakkal) tisztességesen viselkedtek a „kegyelmes urakkal,” sőt a „szakma” másik oldalán álló Hetényi Imre detektívfőnöknek megtanították azt is, hogyan lehet a kívülről bezárt cellaajtót belülről kinyitni.⁷ A Gyűjtőben dolgozó fogházőrök és a fogházigazgatói teendőket ellátó Bíró Lajos emberséges magatartása azonban nem feledtetheti azt aényt, hogy a túszszedések során országszerte több kivégzésre és közönséges gyilkosságra is sor került.⁸

Ami a plaketten szereplő konkrét személyeket illeti, többségüket április 21-én és az azt követő napokban vették őrizetbe és pár napon belül szállították át a Gyűjtőfogházba. A korabeli állapotokat jól tükrözi, hogy a Markó utcai fogház – a túsok többségét először itt őrizték – és Gyűjtőfogházbeli fogolytörzskönyveik megvannak ugyan, de azokban több személynél az adatok rendkívül hiányosak. A törzskönyvekben sokszor a néven kívül semmilyen (!) más adat nem szerepel. Így például Hetényi Imre – akinek emlékirataiból tudható, hogy 1919. április 21-én éjszaka vitték be a Markóba, ahol először az esküdtszéki teremben, majd egy cellában tartották fogva Gerlei Lajossal és Lévay báróval együtt, majd harmadnap éjszaka szállították át sok más tüsszal együtt a Gyűjtőbe⁹ – fogolytörzslapján a néven kívül semmi nincs feltüntetve.¹⁰

Felmerül a kérdés, hogy miért ezek a nevek kerültek fel a plakettre, hisz rajtuk kívül is több túsot tartottak a Gyűjtőben, köztük sok a korabeli társadalmi, gazdasági, és politikai elithez tartozó „exkluzív” személyt is.¹¹ Volt-e a plaketten szereplők között – a fogvatartás tényén kívül – valami titkos kötelék, közösen átélt sorshelyzet, amiről így próbáltak megemlékezni? Erre a kérdésre a legvalószínűbb válasz az, hogy nem. A plaketten szereplő volt túsok nem egyszerre kerültek be a fogházba, ott bizonyosan nem egy zárkában raboskodtak, fogvatartásuk is különböző ideig tartott, így például

6 Pesti Napló. 1919. november 29.

7 HETÉNYI Imre: Amikor a rend őre voltam. Pantheon kiadás é.n. 76.p.

8 1919. április 27-én Szentesen fogták el az ún. Anocsikai féle különítmény tagjai nagyapámat dr. Ibolya Antalt, akit további szentesi túsokkal és Hódmezővásárhelyen és Makón összeszedett sorstársaikkal együtt szállítottak Budapestre. A már korábban kivégzéseket is végrehajtó túszszedő különítmény Kiskunfélegyházán a vonatról leszállította és brutálisan meggyilkolta az Ófőledeákról elhurcolt Návay Lajost a képviselő ház korábbi elnökét, testvérét Návay Ivánt, valamint Kiss Béla korábbi szentesi főjegyzőt. Emlékiratai tanúsága szerint a különítménynek tagja volt Vass Zoltán későbbi ismert kommunista politikus is. Nagyapámat a Markó utcai fogházban őrizték, a Kommün bukása után tanúskodott a terrorlegények ellen indult perben.

9 HETÉNYI id. mű 74.p.

10 MNL-BFL. XVI.3. Tanácsköztársaság. Budapesti Forradalmi Törvényszék Fogházának iratai 1919. évi 873. fogolytörzskönyv

11 Pl. Mikes János püspök, Juhász Andor a királyi Tábla elnöke, Fittler Dezső az Ügyvédi Kamara elnöke, Herceg Ferenc író, Hennyey Vilmos postai főigazgató, báró Perényi Zsigmond, Török János ny. rendőrfőkapitány stb.-stb.

báró Szerényi Józsefet már május 2-án kiengedték,¹² Hazai Samu volt honvédelmi miniszter július 5-én¹³ szabadult, Szurmay tábornok azonban mindenkinél később, csak augusztus 1-én hagyhatta el a fogházat.¹⁴ Wekerle Sándor volt miniszterelnök fogvatartásának helye nagyrészt nem is a Gyűjtőfogház volt, mert őt már május 3-án átszállították a Park Szanatóriumba,¹⁵ ahogy más ápolásra szoruló túszoikat, így például Hazai Samut is. A fentiek miatt nem lehet megállapítani olyan körülményt, amely a plaketten szereplő személyek közötti egyéb kapcsolatot bizonyítaná.¹⁶

1. ábra Csoportkép a Gyűjtő bejáratánál az 1924-es találkozón

A Kommün bukása után egyébként a volt túszoik rendszeresen találkoztak, 1920 és 1941 között minden évben a Gyűjtőfogház kápolnájában – egyre fogyatkozó számban – hálaadó misén vettek részt, amelyről a sajtó is rendre beszámolt.¹⁷ Az első ilyen találkozóra a volt túszo gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspök kezdeményezésére 1920. május 2-án vasárnap került sor. Az egykori túszoik egy része külön villamosokkal érkezett meg a fogházhoz és az örök díszelgő sorfala között léptek be fogvatartásuk színhelyére.¹⁸ A találkozóra részt vett a hivatalban lévő miniszterelnök is, hisz Simonyi-Semadam Sándor maga is túszként volt ott fogva tartva 1919-ben. A találkozóról beszámoló tudósítások kiemelték, hogy a miniszterelnök külön köszönetet mondott a Gyűjtőfogház tisztviselői karának az emberséges bánásmódért.¹⁹

12 MNL-BFL. VII-101.e. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház iratai. 1919. évi 2758. fogolytörzskönyv

13 MNL-BFL. XVI.3. Tanácsköztársaság. Budapesti Forradalmi Törvényszék Fogházának iratai 1919. évi 198. fogolytörzskönyv

14 MNL-BFL. VII-101.e. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház iratai. 1919. évi 2757. fogolytörzskönyv

15 MNL-BFL. VII-101.e. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház iratai. 1919. évi 2738. fogolytörzskönyv

16 Ez azonban nem is zárható ki.

17 1936-ban nem a Gyűjtőben, hanem a Kisboldogasszony templomban vettek részt a volt túszoik a misén.

18 8 Órai Újság. 1920. május 4.

19 Pesti Napló. 1920. május 4.

Az első találkozói dátuma további kérdést vet fel; mikor készülhetett a plakett, illetve mikor írtak alá az azon szereplő volt túsok az éremművésznek, hisz eredeti aláírásuk nélkül a plakettet nem lehetett volna elkészíteni. Ez azért érdekes, mert az első találkozó időpontjában az egyik szereplő már nem élt, dr. Polónyi Géza volt igazságügyi miniszter – aki egyébként a fogvatartása alatt 14 kilót fogyott²⁰ – 1920. február 1-én halt meg. Ezért az a lehetőség, hogy a plakettet aláíró volt túsok egy csoportja, talán az első találkozóra rendelte meg különlegességgel a plakettet, amelyet azonban így már nem tudott mindegyikük átvenni, nem túl valószínű. Kérdéses az is, hogy a plakettet kinek a megbízásából és ki tervezte? A megbízó személye véleményem szerint nem kérdéses, a legnagyobb valószínűséggel az maga **Bíró Lajos**²¹ egykori fogházigazgató, akinek a túsok aláírásait be sem kellett szereznie, hiszen azok hivatalból is a rendelkezésére álltak. Így meglepetésként tudta elkészíttetni a plaketteket azoknak a volt túsoknak a személyes megajándékozása céljából, akikkel fogvatartásuk ideje alatt különösen jó kapcsolatot alakított ki. Ez egyben magyarázat arra is, hogy miért csak ez a 28 név szerepel rajta. Az egykori fogházigazgató neve egyébként akár a plakett tervezőjeként is felmerülhetne, hisz a B.L. monogram és a plakett viszonylag egyszerű rajza akár erre is utalhat, mégsem ő az alkotó, hanem a korszak legismertebb éremművésze, **Berán Lajos**. Ezt egyértelműen alátámasztja egy 1932-ben megjelent (egyébként rendkívül ritka) katalógus, melynek 1196-os tétele Berán 1919-ben elkészült munkájaként azonosítja és írja le a plakettet.²² Így a plakett megrendelője nagy valószínűséggel, elkészítője pedig kétséget kizáró módon azonosítást nyert.

20 BÖDÖK id. mű 172.p.

21 A büntetés-végrehajtási pályafutását az illavai fegyintézetben kezdő Bíró 1914-ben helyezték át Budapestre a Gyűjtőfogházba, ahol Vajna Károly igazgató alatt főtisztként dolgozott. Ilyen minőségében vehette át a fogház igazgatását Károlyiék, majd a Kommün alatt, tényleges fogházigazgatói kinevezése a hivatalos közlönyben nem jelent meg. A Kommün bukása után állásában maradhatott, 1923-ban büntetőintézeti titkárrá nevezték ki, 1929-ben vonult nyugdíjba, előtte igazgatói címet kapott. A népbiztosok perében 1920-ban, majd az 1935-ös Rákosi perben is tanúként hallgatták ki. Utóbbi ügyben Szemák Jenő tanácsvezető bíró élesen kritizálta, mondván igazgatósága alatt az ott fogvatartott kommunisták számára „a Gyűjtőfogház olyan volt, mint a Teleki téri piac.” – Esti Kurir.1935. január 29.

22 Lajos Huszár – Béla v. Procopius: Medaillen und Plakettenkunst in Ungarn. Budapest 1932. Verlag des Vereins der Medaillenfreunde. 156.p. A katalógusra dr. Nánási László hívta fel a figyelmet, köszönet érte!

Lőrincz József

AJÁNLO

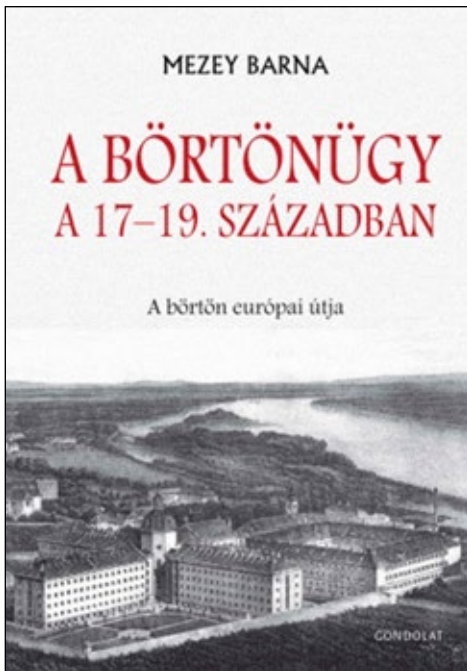
Prof. Dr. Mezey Barna: **A börtönügy a 17-19. században**
A börtön európai útja

RÖVIDEN

A honi börtönügyi irodalom egyik legjelentősebb, ha nem a legjelentősebb történeti feldolgozását jelentette meg a Gondolat Kiadó Mezey Barna professzor tollából. Aki figyelemmel kísérte a szerző munkásságát, tudja, hogy csaknem 30 év lelkes kutatómunkája érlelte ki ezt a művet. Aki a szerzőt fiatalon is ismerhette, bizonyára kételkedett abban, hogy a tehetséges történész-kutató jó témát választott: a börtön – a közfelfogás szerint – legfeljebb hűvös tartózkodást vált ki bennünk. Mezey Barna mégis a börtönt választotta tudományos pályafutása fő kutatási tárgyának. A több évtizedes, lankadatlan és példa nélkül álló szellemi archeológiával feltárt mű volumenét jelzi a mintegy 600 oldalas munka, a 2300 lábjegyzet és a közel 800 forrásanyag gondos átvizsgálása. A kutatás különleges nehézségét adta, hogy ebből az irdatlan forrásanyagból sokszor szálanként kellett kivonni a szükséges információt, mert a téma – a börtön – rejtőzködő természetű, nem olyan, ami az utcán hever, csak le kell hajolni érte.

A mű tematikája végigvezeti az olvasót a börtön európai útján a kezdetektől a 20. századig. Bemutatja a bűnt, a büntetést és a kezdetleges formában megmutatkozó szabadságlvonást tartalmazó büntetési formákat, a börtön előzményeit. Érinti a börtön különféle megjelenését az ókorban, a középkorban a nagyvilág egyes régióiban és hazánkban. Feldolgozza azt a történelmi korszakot, amikor a munka válik a börtön-reform mozgatójává a 16–17. század polgárosuló államaiban, majd a 18. században a felvilágosodás hatását egy új szemléletű szabadság- és emberfelfogásra és ennek börtönügyi konzekvenciáit. Végül bemutatja a 19. század börtönképét, amelyben már a szabadságvesztés-büntetés Európa uralkodó büntetési neme, és amikor az útkereső kísérletek elvezetnek bennünket a mai börtönfelfogásig.

Aki felüti a könyvet, annak szembetűnik, hogy ez a mű nem csupán a börtönről szól. A börtön csupán az extra nézőpontot kínálja a szerzőnek, mert az a társadalom- és jogtörténeti panorama, amelyet a szerző látványos alapossággal kínál fel olvasóinak, nem a hatalom felülnézetéből, hanem a börtön alulnézetéből tárul fel. És miért különleges ez a nézőpont? Mert a szerző a mindenkori börtönt figyelmeztető, sőt ordító társadalmdiagnosztikai tényezőnek tekinti. Erre a szemléletre avatott tanúként idézem Nelson Mandelát, aki 26 évnyi rabság után kijelentette: „Addig nem ismerhetsz teljességében egy nemzetet, amíg nem voltál a börtönében”. A társadalmi lét végpontja felől társadalmdiagnosztikát nyújtani, a börtönben szenvedő, vagy éppen megtérő, bűnbánó, vagy innen új ösztönzést kapó rab nézőpontjából felmutatni Európa humanizmusának dicsőséges, vagy éppen szégyenteljes periódusait, ez a börtönügy kálváriás útja, a mű erre az útra vezeti olvasóit.

Prof. Dr. Mezey Barna:
A börtönügy a 17-19. században
 Gondolat Kiadó, 2018
 ISBN 978 963 693 642 6
www.gondolatkiado.hu

börtönintézmény tekintélyes előzmény-históriáját kínálja, ennyiben a szerző korábbi munkáinak szintézisét is itt olvashatjuk. A bőség zavarát elkerülendő, Mezey Barna munkájának azokra a megállapításaira koncentrálnék, amelyek a mai értelemben vett börtön európai és hazai útjának máig ható fejlődését kijelölték. Nála a modern börtön origója – palettájának alapszíne, a későbbi jótékony börtönszellem világitó fárosza – az amszterdami fenyítőház. A mű fontos kiemelése a fenyítőház megjelenésében a munka szerepe és forradalma a börtön humanizálásában. A munka, mint büntetés, már évszázadok óta jelentős szerepet játszott a börtön történetében, de itt a munka, mint keresztényi kötelezettség új tartalmat kap. A lutheri munkafelfogás sajátos eleme, hogy a munkát Isten szolgálatának rangjára helyezi, kiemeli középkori jelentéktelenségéből, és egyértelműen pozitív jelentéstartalmat ad neki. A fenyítőházak funkciója a dolgozók munkához szoktatása, a munka szeretetének kialakítása, de a munka egyben a fegyvelmező eszköz funkcióját is betölti. A fenyítőházi rezsimben már felbukkan az individualizált kezelés igénye, megjelennek a segélyezés feltételeinek körülírását célzó törekvések, felmerül a fiatalokkal szembeni speciális bánásmód alkalmazása.

Az európai börtönügy humanizálódásának útja kétségkívül nem volt egyszerű folyamat a mégoly vonzó holland példa ellenére sem. A szerző által kiemelt John Howard is úgy jut a rabnak, mint emberi lénynek felfedezésére, hogy saját tapasztalatából izleli meg sanyarú sorsukat és készletti Angliát és Európa számos országát lelkiismeretvizsgálatra.

A börtönügy európai útjának stációin a szerző bemutatja az emberi gonoszság és az emberi találegonosság minden elképzelhető változatát. Kezdetben vala a Teremtő megengesztelésének ősi szándéka, majd az igazság megsértésének ellentételezéseként a rab gerinctörő sanyargatása, azután testének és szellemének pusztázó izolációja. Ezután a felvilágosodás derengő fényében, a polgár, a „homo ökonomikus” láthatóvá teszi a rabot, mint termelő, teremtő embert, egyáltalán az embert. A humanizmus térhódítása a börtönállapotokban nem csupán széplelkű filantrópiából fakad, hanem abból a felismerésből is, hogy a krudélis körülmények a fogvatartottak ordasabbá válását okozhatják. A pragmatikus polgár pedig szerződést kötne a bosszúvágyó társadalommal azért, hogy a börtöntjárt emberek ne afféle kiközösített, ártó szándékú páriaként rakódjanak le újból és újból a társadalom peremén, hanem gondoskodni kíván újrahazsnosításukról.

A mű „cselekménye” messze túlnyúl a 17–19. századon, amennyiben a

Howard azonban aligha lehetne az „európai börtönügy apostola”, ha a felvilágosodás nem hozza meg a szabadságérték és vele a szabadságvesztés tényerését, amelynek egyik oldalán még ott a tradicionális tömlöcgyakorlat a maga sanyargató és becstelenítő, a másik oldalon pedig a fenyítőházi modell javító szándékával. A felvilágosodás világossá teszi az égi bíróság és a földi igazságszolgáltatás közötti különbséget, amennyiben a megtorlás mellett a javítás gondolatát is istápolja, a polgári forradalmak filantróp mozgalmi nyomán pedig kiformalja azt a nézetet, hogy a bűnelkövető ember újból tagja lehet a társadalomnak, ezért kívánatos, hogy büntetése alatt is emberi lényként kezeljék.

A mű expozíciója természetesen a korabeli magyar börtönállapotok karakterizálása, helyünk meghatározása Európában extra nézőpontból. A szerző keserű tárgyilagossággal tárja olvasója elé korabeli elmaradottságunkat: a 18. században, hazánkban is terjedőben lévő szabadságvesztés-büntetés végrehajtása a közigazgatás (vármegyék, szabad királyi városok, szabad kerületek) és a pallosjoggal rendelkező uradalmak partikulárisan felszabdalt, nyomorúságos állapotú tömlöchálózatában történt. Az amszterdami világitótoronyból a szempci fenyítőházig nem jut el a fény, a gróf Eszterházy Ferenc galáns adományából létrehozott fenyítőház rövid néhány évtizednyi, keserves sorsa is bizonyítja, hogy sem uralkodói akaratból, leginkább pedig a polgárság hiányából nem tudott gyökeret verni a fenyítőházi gondolat.

A szabadelvűség, mint a francia forradalom európai visszhangja, csupán a 19. század harmincas éveiben ért hazánkba, ahol a kibontakozó fogházjavító mozgalomnak sikerült politikai kérdésként – az egalitárius büntetőjog követelése mentén – a középkori állapotú tömlöcügy reformjához a társadalom színe-javát mozgósítani. A vármegyék számára leginkább a munkáltatás bevezetése volt rokonszenves, főként a rabtartás és börtönköltések csökkentése miatt. A haszonelvű munkáltatáson fellelkesült vármegyék ezután már előszeretettel hozták létre rabdolgoztató intézményeiket. A szerző rámutat arra, hogy a nevezetes 1843. évi börtönügyi plánom kidolgozója a reformkor lobogásával, újat akarásával eltelve a munkát kötelezettséggé írák elő ügy, hogy a rabot munkája ellenértékének egy része megilleti. Ezzel a honi börtönügy jelentős lépést tesz: a munkát nem sanyaritásként, hanem ösztönzőként, a rabok javítása eszközeként fogja fel.

Az elfojtott szabadságharc után a monarchikus diktatúra szervezi meg a magyar börtönügy „modernizációját”, a rebellióért fizetségül büszke váraink, erődítményink esnek áldozatul. Keserű lecke, de legalább vannak fegyintézeteink, oktrojált szabályozással, és legalább vannak szabályaink. A nagy fordulat, a kiegyezés, ez a közjogi diadal végre utat nyit a honi polgári fejlődés előtt, a 19. század utolsó negyedének látványos gazdasági fellendülése, a „boldog békeidők” végre lehetőséget nyitnak a nyugodt alkotó munkának. Sok a teendő, nagy az elmaradás, így az igazságszolgáltatás modernizálása terén is, amely a bíraskodást és a börtönt leválasztja a közigazgatásról, szakmatörténeti lépésként a börtönügyet az igazságszolgáltatási folyamat részévé emeli. Csemegeinél csúcsra ér a büntetőjog kodifikációja és már nem akadály a börtöninfrastruktúra kiépítése sem, a bűnöző- és büntetéskép átalakulását jelzi a korabeli börtönarchitektúra fejlettsége is. A szerző munkája tehát happy-end-el végződhetne, de felelős tudósként nem engedheti át magát a felelőtlen örvendezésnek. Ennek oka, hogy ismeri a folytatást, a 20. század első felét, amelyben az európai börtön humanizálódásának útját egy nyugati diktátor és egy keleti despota keresztezi, hazánkat pedig a területi megcsonkítás traumája bénítja, és megéli a 20. század második felét, amikor

a vasfüggöny rosszabbik oldala jut ki nekünk és a honi büntetés-végrehajtás számos vívmánya mellett szerves fejlesztése elmarad.

Egy rendkívüli mű – amely talán életműnek is tekinthető – kerekedett ki Mezey Barna tollából, a börtönnek, ennek a rettegett és sokszor elátkozott intézménynek, vagy, ahogy Dosztojevszkij nevezte a holtak házának eposza, és vezet végig bennünket az európai emberiség humanizálódásának lassú, gyötrelmes börtönútján a bűzlő vermetől a városképet emelő barokkos börtönépületig. Úgy vélem, hogy a szerző most ismertetett munkája a hazai börtönügyi szakirodalom ékköve, amely tudományos alaposágával, ugyanakkor elegáns, gördülékeny stílusával vonzza a beavatott, de a laikus olvasót is, példamutatója és serkentője lehet a fiatalabb oktatói-kutatói generáció munkásságának. Egyben a börtönügy humanizmusa küzdelmes útjának felvázolásával példázata a börtönügyet támogató és az azt művelő szakmai közösségnek.

A RADIKALIZÁLÓDÁS MEGELŐZÉSE A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

A Szegedi Fegyház és Börtön több éve részese a JUSTICE Program keretében megvalósítandó 763538 — FAIR — JUST-AG-2016/JUST-AG-2016-03 kódszámú „FAIR-Fighting Against Inmates Radicalisation/Küzdelem az elítéltek radikalizálódása ellen” megnevezésű, 2017. október 9-én indult európai uniós pályázatnak, mely az iszlám radikalizáció problémájával foglalkozik, egyben kiemelten fókuszál a börtönökben zajló folyamatokra.

A FAIR programban 11 partner vett részt 9 európai országból. Közös céljuk volt, hogy létrehozzanak egy, a börtönök üzemeltetői által működtetett belső, azonnali figyelmeztető rendszert, amelynek segítségével már korai stádiumban képesek észlelni a radikalizáció tüneteit, valamint kidolgozni egy modellt, amely a tradicionális fogvatartás alternatíváját nyújtja és magában foglalja a szélsőséges fogvatartottak szakítását a radikális eszmékkel és a rehabilitációjukat különböző programokon keresztül.

A Szegedi Fegyház és Börtön a magyar büntetés-végrehajtási rendszert képviselte ezen munkafolyamatban. Megállapítható, hogy az uniós országok között az intézetek belülről tapasztalt radikalizáció tekintetében éles különbségek mutatkoznak. Magyarországon az iszlám terroristák beépülése és a börtönök falai közt történő toborzása nem jellemző. A Magyar Kormány elsődleges feladatául az Európát fenyegető migrációs hullám megállítását, a határok megerősítését és őrzését munkálkodott, ezáltal hazánkat komolyabb fenyegetettség nem jellemzi. Az Europol adatai szerint a terrorizmusnak nagy hatása van az európai börtönökre; a radikalizmus összefüggésben áll a terrorizmussal kapcsolatos bűncselekményekkel, a dzsihádisták nézeteket vallók számának növekedésével. Franciaországban, Spanyolországban, Olaszországban, az Egyesült Királyságban és Belgiumban a legmagasabbak ezen értékek.

Magyarországon az iszlám vallás előterése a büntetés-végrehajtási intézetekben szintén nincs jelen. A Szegedi Fegyház és Börtön populációjában természetesen vannak iszlám vallásúak, ám ezen fogvatartottak zöme magyar állampolgárságú és az iszlám vallás számukra később felvett vallásként jelenik meg. Csoportosulásuk szintén nem jellemző, bűncselekményeik nem vallási fanatizmustól vezéreltek, így ezen személyek radikalizációs veszélyeztetettsége igen alacsony.

A projekt keretein belül intézetünk hasznos tapasztalatokat szerzett a radikalizációs folyamatok felismerésében és megállításában. Hazánkban a prevenció a kulcsfontosságú elem. Ezzel szemben ugyanakkor a radikalizáció hasonló lehet, vagy kapcsolódhat is más, veszélyes vagy káros személyi folyamathoz, mint pl. az öngyilkossághoz, vagy a börtönben kialakuló illegális szervezett csoportok kialakulásához. Ebből a szempontból a radikalizációval kapcsolatos esetleges munkamódszerek más nemkívánatos jelenségek megelőzésében is segíthetnek.

A hazai büntetés-végrehajtási szakmai munka szempontjából kiemelhető, hogy a prizónizációs ártalmak kezelésének eszköztárába preventív jelleggel ésszerű beépíteni a projekt során tanultakat.

A Szegedi Fegyház és Börtön személyzete a program keretein belül oktatásban is részt vett, mely során a tapasztaltak a későbbiekben beépítésre kerülhetnek a fogvatartottak reintegrációs programterveibe is.

A magyar büntetés-végrehajtás ugyanakkor a projektet megelőzően is kiemelt feladatként kezelte a fogvatartottak folyamatos monitorozását, a szélsőséges elemek kiszűrését, az intézeti szubkultúra kialakításában a kezelő személyzetnek ezáltal fajsúlyos szerep jut. Hazánkban az intézet falain belül széleskörű oktatással, képzésekkel, munkáltatással, reintegrációs és pszichológusi foglalkozásokkal próbálják orientálni az elítélteket, ezáltal is kiszűrve és megelőzve a projekt által felvázolt radikalizációs extremitást. A rehabilitáció is szerves részét képezi a szakmai munkának. A fogvatartott személyek énképe, személyisége torzul a szabadságmegvonásból kifolyólag, ezért kapcsolattartásuk, családi köteleik megtartása is elsődleges szerepet élvez.

Az uniós tapasztalatok, a témában kidolgozott preventív és rehabilitációs programterv végső soron eredményes együttműködéshez vezetett, ezáltal a magyarországi intézeti narratívák is sikeresen bővíthetnek.

A program jelenlegi szakaszában az oktatásban részt vett és elhivatott személyi állomány a program keretében a fogvatartottak számára tematikus foglalkozásokat tervez, melynek szakmai tartalma elsősorban a pozitív emberi értékek elfogadásának és belsővé tételének folyamata, a tolerancia, a konfliktusmentes együttélés köré csoportosul, igazodva ahhoz az elváráshoz, hogy a fogvatartottak maguk is törekedjenek reintegrációjukra, melynek érdekében aktív és személyes közreműködésük elengedhetetlen.

A Dél-Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatói Egyesület (DARTKE) jelentős nemzetközi beágyazottsággal rendelkezik a társadalmi folyamatok vizsgálata tárgyában. Jelen projekt keretében a hazai események mellett komoly nemzetközi erőfeszítést is igényel a téma feldolgozása. A széleskörű tudás és tapasztalat megosztásának elősegítése érdekében az egyesület hagyományosan jó kapcsolatot ápol a Szegedi Tudományegyetem különböző oktatási egységeivel, így is biztosítva, hogy maximális szakmai tartalommal készüljenek el a projektek elemei. Kiváltképp igaz ez jelen projektre is, amely a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszékének szakmai segítségével készült el, ugyanis a vallástudomány szempontjából fontos az iszlám és a radikalizáció közötti kapcsolat minél tágabb értelemben vett megismerése. A projekt partnerek segítségével egy kézikönyv került elkészítésre, amely komplett tananyagot tartalmaz a témával kapcsolatban. A tréningek során a fent említett két témakör került feltárára, amely segítségével a személyi állomány olyan tudásra tehetett szert, amellyel könnyebben felismerhetik a radikalizálódás bizonyos elemeit. Nemzetközi példák bemutatásával került szemléltetésre, hogy az egyes Nyugat-Európai országokban milyen események történtek és melyek azok a tényezők, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a jövőben elkerülhetők legyenek az ilyen jellegű cselekedetek. A megszerzett tudással felvértezve a személyi állomány képessé vált arra, hogy az elítéltek körében is hatékonyabban felmérhesse a radikalizálódás potenciális mértékét, valamint a

radikalizációra hajlamos, vagy már radikalizálódott fogvatartottak esetében kísérletet tehessenek, hogy visszafordítsák a már elkezdődött káros folyamatokat.

A személyi állomány a tapasztaltakat beültette a fogvatartottakkal történő érintkezés során alkalmazott viselkedési formák közé. A tréningen tapasztaltak beigazolták, hogy a magyarországi intézetekben már alkalmazott és bevált monitorozási folyamatokat szükséges továbbra is alkalmazni és bővíteni. A szakmai feladataink ugyan eltérőek a tárgykörben más európai büntetés-végrehajtási feladatoktól, a célunk azonban közös. Az oktatás, képzés, munkáltatás, tehát a foglalkoztatás, a közösségi élet olyan területeit nyitja meg, melyben a fogvatartottak berögzült viselkedési sémáit formálni lehet, ezáltal is elősegítve egy egészséges, radikalizációtól mentes énképet.

A projekt keretében megszerzett ismeretek hasznosíthatóak a büntetés-végrehajtás régi, hagyományos alapelveinek (törvényesség, fokozatosság, normalizáció), valamint az újabb, a jelenlegi társadalmi helyzetre reagáló alapelvek (rugalmasság, káros hatások minimalizálása, pragmatizmus, egyéni aktivitás, egyéniesítés) fényében. A projektben való részvétel, a megszerzett tudás hozzájárulhat a büntetés-végrehajtási jogszabályokban kiemelkedő célként meghatározott társadalomba való visszailleszkedés elősegítéséhez, a szabadulás utáni jogkövető életmód kialakításához.

Ára: 750 Ft